

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 32 (456) 12 – 18.08.2016 р.

www.tyzhden.ua

Олів'є
Бюксеншоц
про історичні
міфи

Чим «незручні» справи
проти добровольців

Яких змін зазнав ринок
електроенергії

Про туристичні принади
Східної Словаччини

СЯДУТЬ УСІ?

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

«Український тиждень». Відповідально про країну та світ. Незалежний аналітичний україномовний тижневик суспільно-політичного спрямування, що висвітлює ключові події та проблеми країни. Чітка ідентифікація, позиція, авторська інтонація та стиль. Незалежність від політичних чи бізнес-груп. Об'єктивність і незаангажованість у висвітленні проблем українського суспільства. Когерентне джерело для експертів, політиків, інтелектуалів та культурних діячів у Європі з питань України. Просування принципів свободи слова та незалежності преси. Серед авторів відомі в Україні та світі журналісти, економісти, громадські діячі, мистецтвознавці. Офіційний партнер **The Economist**

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТЮЮ:

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

- «Український тиждень»
- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	
		код отримувача	
	Назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	Вид платежу: за передплату на журнал		
Період:			
Касир		сума, грн	
Платник (підпис)			

НА ЧАСІ

- 4 Не святі
Які суперечності відкривають справи проти добровольців
- 7 Дмитро Крапивенко про слова війни
- 8 Ненаправлений вибух
Хто стоїть за замахом на Плотницького
- 10 На межі штучного блекауту

ТЕМА НОМЕРА

- 14 Партія сепаратистів
Ігор Лосєв про природу Партії регіонів
- 16 Історія однієї мутації
Як політично оформився донецький клан
- 19 Юрій Макаров про політизовану мафію
- 20 Реінкарнація зла
Чому ПР жива після двох Майданів
- 23 Анатомія клептократії
Як режим Януковича приватизував державні фінанси
- 26 У демократію як у карти
Чому Опоблок не є повноцінною опозицією
- 28 Банду геть чи бандитам тюрми
Як просуваються справи проти верхівки регіоналів

СВІТ

- 30 Непристойна аргументація
Чому у Франції не говорять про етнічне походження злочинців
- 32 Едвард Лукас про зустріч Путіна та Ердогана

- 33 Алла Лазарева про «кримські гастролі» французьких депутатів
- 34 Мертві пси і брудні трюки
Про сучасних борців з італійською мафією
- 36 Ну й нерви!
Як штучний мозок наближається до природного

СПАДОК

- 38 Олів'є Бюксеншюц:
«Французька культура є за своїм походженням греко-римською, але в часи скрути й біди французи згадують про галлів»
Відомий кельтолог про історичні міфи та нові знахідки археологів
- 41 Леонідас Донскіс про фейкових послідовників Макіавеллі

КУЛЬТУРА

- 42 Андрій Середа:
«Я понад чи поза політикою» — це найкраща відмазка слабкої людини»
Лідер гурту «Кому Вниз» про популяризацію української музики
- 44 Західніше від Львова, східніше від Братислави
Портрет східних регіонів Словаччини щоденники окупації
- 48 Суботній вибух
Замах на Плотницького очима луганчанки
- 49 Вдягти рядового Давида
Погляд на «хресну ходу» з Донецька
- P. S.
- 50 ОНУХ про кадрову політику й конкурсний відбір

Тиждень

№ 32 (456) 12 – 18.08.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-1693
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 10.08.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Не святі

Роман Малко

Влада була б щаслива, якби громадяни не пхали носа в її справи. Громадяни, відверто кажучи, також були б не проти займатися тільки своїми клопотами й не заглиблюватися в державотворчі процеси. Але, на жаль, не сьогодні і не в нас.

Донедавна майже так і було. Ті зверху робили все, що хотіли і як хотіли, а ті знизу дивилися на це крізь пальці, переконуючи себе, що й так не можуть нічого змінити, тому немає сенсу брикатися. Все перевернулося з ніг на голову, коли в центрі Києва раптом пішли в хід кийки, полетіли «коктейлі», запалали шини і врешті засвистіли кулі, раз і назавжди руйнуючи звичний уклад країни. Ті знизу несподівано зрозуміли, що можуть, якщо треба, і не лише можуть, а мусять, бо без них ніяк. І поки ті зверху ділили портфелі, приглядалися до кабінетів, розподіляли сфери впливу та домовлялися зі стовпами зруйнованої піраміди, ті знизу, вхопивши битки та мисливські рушниці, кинулися рятувати країну, резонно припускаючи, що нічого важливішого зараз у житті не існує.

ФОТО: РОМАН МАЛКО

Як вони її рятували, лише Бог знає, але врятували. Не без нюансів, звісно, тільки коли на карту поставлено занадто багато або й усе на світі, ніколи вдаватися до моралізаторства. Власне, ніхто й не сперечається, що святих на війні не буває. Святи на небі. На війні буває всяке. Хтось таки перегнув палицю, а хтось зірвався з ланцюга, добряче попсувавши собі карму. Тільки от судді хто? Поки не святи тримали ціною своїх життів оборону, нинішні судді та моралісти, сховавшись, мов щури, у нори, робили ставки на те, чим усе це закінчиться. Хіба ні? Ну дехто ще надував щоки перед камерами, хтось створював офшорні фірмочки, а хтось віджимав заводи, але це аж ніяк не робить їх святими.

До конфлікту між добровольцями, які в критичний момент взяли на себе виконання функцій держави, бо держава (монополіст на насильство) виявилася неспроможною, рано чи пізно мало діяти. Підозра щодо такого повороту тліла від самого початку. Мудрі люди одразу казали, що, як усе стабілізується, добровольці підуть під кримінал, адже війни де-юре немає і діють закони мирного часу. Тоді про це не було часу думати, але пророцтва збуваються. Так урешті завжди трапляється. Щось схоже було і в братній Грузії, коли закоренілу корупцію довелося ламати силовими методами й, далєбі, не в білих рукавичках.

ДО КОНФЛІКТУ МІЖ ДОБРОВОЛЬЦЯМИ, ЯКІ В КРИТИЧНИЙ МОМЕНТ ВЗЯЛИ НА СЕБЕ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ, БО ДЕРЖАВА ВІЯВИЛАСЯ НЕСПРОМОЖНОЮ, РАНО ЧИ ПІЗНО МАЛО ДІЙТИ

Звісно, бажання чиновників повернути собі статус-кво природне. Навіть коли цей статус належав не їм, а їхнім конкурентам. Така природа людей влади. Тільки ось, повертаючи його, варто все ж таки враховувати зміни, які пережили усі в цій країні. Двічі ввійти в одну річку не вдається, навіть коли задіяти свої нікчемність, хитрість і новостворені відділи Національної гвардії та поліції. Звісно, всім цим весільним генералам, псевдосиловикам-бізнесменам, прокурорам, які лише на зарплату примудряються будувати палаци, і суддям, на яких тавро ніде ставити, дуже соромно за те, що вони не змогли захистити в час Х державні інтереси, хоча мали це зробити. Звісно, їм неприємно визнати, що ту роботу за них мусили виконати звичайні громадяни, а тому готові зараз піти на багато що, аби стерти цю історію з пам'яті, а тих звичайних не святих громадян перетворити на покидьків — убивць і гвалтівників. Це ми вже колись, до речі, проходили, років 100 тому. Пам'ятаєте розстріляного полковника Болбочана, завойовника Криму, який ризикнув був перевершити своєю доблестю самого Петлюру, чим дуже образив великого державника?

Звісно, розгортати одну за одною справи проти добровольців, коли війна лише набирає обертів, — це все одно що пиляти гілку, на якій сидиш, але, схоже, там, нагорі, про це ніхто навіть не нама-

гається думати. Їм легше кричати про загрозу анархії, законність і боротьбу за українську державність.

Нині не сходить із язиків справа «Торнадо». Бійки під судом між побратимами обвинувачених у небувалих звірствах добровольців і правоохоронцями стали топом новин. Але таких судів по всій країні десятки. Перед тим ще був Кропивницький, де бійці «Правого сектору» заблокували приміщення суду, був Київ, коли судили Батю, був Маріуполь. І далі, очевидно, буде ще не раз. Ніхто насправді достеменно не знає, скільки добровольців потрапило за ґрати і щодо скількох відкрито кримінальні провадження. Справа «Торнадо», до речі, доволі показова. Ще під час затримання цих працівників МВС прокурор Матіос навісив на них ледь не всі содомські гріхи. Він із задоволенням розповідав про катування в особливо жорсткій формі, зґвалтування особливо жорстким способом, вбивства і т. ін. Але дійшло до суду й виявилося, що більшість цих жахливих обвинувачень прокуратури підсудним не інкримінують. Зате є відверта ахінея, яка якнайкраще демонструє інтелектуальні здібності людей, що клепають справи. Обґрунтовуючи звинувачення за ст. 255 КК України (створення злочинної організації), якийсь слідчий написав, що ознаками злочинної організації є «чітке підпорядкування командирів», «сувора дисципліна»; називали один одного на «клички» і «фінансувалися з обшаку». За цими ознаками під суд можуть потрапити всі добровольчі батальйони, особливо коли за «обшак» мати волонтерську допомогу та особисті гроші бійців

Утім, справа не в конкретних бійцях «Торнадо» і їхніх гріхах, а в намаганні їх розслідувати за глухими дверима. Для цього, кажуть адвокати, в обвинувачення і вліпили єдину сороміцьку статтю, яка дозволяє зробити суд закритим. Крім того, ця стаття стосується лише двох із дванадцяти підозрюваних і зовсім не заважає решту обвинувачень розглядати у відкритому режимі. І бійці та їхня група підтримки саме того й вимагають.

Справедливість повинна бути завжди, і злочинці, навіть якщо вони добровольці, мають сидіти. Але є кілька моментів, які не дають бути впевненими в існуванні справедливості в цій країні та можливості її торжества. Перший: президент так і не оголосив війну війною, а тому всі, хто взяв у руки зброю, є злочинцями, просто ще не настав час, коли вони про це дізнаються. Другий: президент так і не підписав ухваленого ВР закону про амністію військовим, які не скоїли важких злочинів, що дало б змогу лишити в спокої не одного захисника Батьківщини. Третій: вояків судять люди, які зеленого уявлення не мають, що таке війна, не нюхали пороху. І тут зарадили б спеціалізовані суди. І на решті, наша корумпована держава зі своєю корумпованою Фемідою не викликає в громадян жодної довіри, а тому, хай там що вона робитиме в такому стані, завжди викликатиме спротив, підозру й небажання мати з нею справу. Громадянам легше, як на Дикому Заході в преріях, покладатися на себе, а не на шерифа, й це було доведено і на Майдані, і на фронті не раз. І спроба розправитися з добровольцями — радше крок слабачка й богуза, причому сліпого, глухого й не здатного передбачати можливі наслідки. Ми це вже також проходили. ■

Мова ворожнечі

Дмитро Крапивенко

Кожне суспільне потрясіння неодмінно змінює словник. Війна, звісно ж, не виняток. Зараз навіть у мирних містах фронтове «плюс» поступово витісняє офісно-міжнародне «ок». Казати «останній» у певних спільнотах стає просто неввічливо, прийнятніше «крайній». Подекуди про побутові травми кажуть жартома: ну я й отрьохотився (від ще афганського «300-й» — поранений). Усі ці мовні зрушення мали б уже просто зараз вивчати соціолінгвісти, збираючи щедрі врожаї матеріалу для дисертацій. Процес, зрештою, природний, і дивувався тут нічому.

Інша річ — медіа. Тут не вшухають дискусії про неприпустимість «мови ненависті», бо з нею, мовляв, вам ніколи не побачити свободи слова. Йдуть авторитетні посилання на стандарти світових медіа, заклики до відстороненості й об'єктивності. Усе б нічого, якби йшлося про тренінг для українських журналістів, які зібралися їхати до Сирії чи Афганістану, де, перш ніж писати, справді треба глибоко вивчити природу тамтешніх протистоянь. Інша річ — у себе вдома. Хіба ми не знаємо, хто є хто, не бачили ворога, не розуміємо, хто пішов на нас війною? Та це розуміє і багато хто за межами України. Просто часом зручно кивати на стандарти й не брати на себе відповідальності, прикриваючись нібито професійною етикою, а насправді небажанням називати речі своїми іменами. Пітер Дікінсон на сайті Atlantic Council пише: «Якби хтось намагався повідомляти про «підтримані німцями сили» в окупованій нацистами Франції чи «прорадянські сили» під час Празької весни, то такі повідомлення були б відкинуті або як безнадійно дезінформативні, або як глибоко нещирі... Міжнародні ЗМІ відіграли ключову роль у створенні двоякості, яка зробила російську гібридну війну успішною».

Бог з ним. Людям західного світу часом важко зрозуміти справжні масштаби російської загрози, вони схильні тішитись якимись плюшевими пацифістськими ілюзіями про те, що «важливо зберегти діалог», «2017 року в РФ будуть вибори, отже, все ще може змінитися». Це легко говорити з власної зони комфорту — бути friendly до велетенської країни, яка начебто «завжди мала геополітичні інтереси в Східній Європі». Та для чого морочити голову тут, в Україні? Ми ще під час Майдану переконалися, що ненасильницький спротив — це не про нас. І ми далекі від тотального виконання Христової заповіді про любов до ворогів і благословення тим, хто нас проклинає. Отже, війна. А в неї є свої неписані закони. Щоб убивати ворогів фізично, треба спочатку дегуманізувати їх словесно. Люди йдуть на фронт воювати із сепаратистами, терористами й окупантами. І спроба замінити ці слова якимись

іншими, «наближеними до стандартів» — перший зрадницький крочок до капітуляції, до демотивації тих, кому не забракло мужності взяти в руки зброю.

Більшовикам та їхнім «інтернаціональним» союзникам у Першу світову легко було агітувати проти війни, цілі якої, хоч і пафосно, обставлялися та благословлялися священиками по обидва боки фронту, залишалися малозрозумілими: «сермяжну рать» гнали битися за якісь чужі землі й імперські інтереси. У нашій же ситуації пафосу якраз мінімум: необхідність боронити свій край — це річ майже інстинктивна, вона не потребує якихось заскладних пояснень і «політроботи». Отже, наша так звана мова ненависті не вигадана «австрійським Генштабом» чи «американськими радниками». Навпаки, офіційна мова в нас вельми й вельми цнотлива: «антитерористична операція проти незаконних збройних формувань». Так, ніби йдеться про перестрілки

СОВКОВІ РЕТРОГРАДИ, ЯКІ НАЗВАЛИ СВОЇ КАРАЛЬНІ ОРГАНИ НА ПІЗНЬОСТАЛІНСЬКИЙ МАНІР — «МГБ», НАВІТЬ НЕ ПРАГНУТЬ БУДУВАТИ ЯКЕСЬ СВОЄ ОСОБЛИВЕ МАЙБУТНЄ, А СКОЧУЮТЬСЯ НАЗАД

поліцейських з наркокартелями десь в латиноамериканських фавелах. Але коли «припече», то й президент особисто везе із собою уламки російських боеприпасів, щоб показати всьому світу, хто ж насправді воює проти нас.

Коли міжнародні ЗМІ пишуть про теракти, організовані ісламістськими екстремістами, то вже меншою мірою дбають про стандарти. Бо розуміють, що йдеться про загрозу цивілізованому світу від сучасних варварів. Та чи складно довести варварство наших ворогів? Совкові ретрогради, які не випадково назвали свої каральні органи на пізньосталінський манір — «МГБ», навіть не прагнуть будувати якимись своє особливе майбутнє, а скочуються на роки й роки назад. Коли кажуть, що спустошені окуповані території Донбасу повертаються в 1990-ті, то дуже помиляються. Характер стосунків — від привласнювального господарства в економіці (збирання й полювання тут орієнтоване на копанки та залишки брухту на розграбованих ушент заводах) до збройних «розборок» між місцевими вождями (озброєними, щоправда, не дрючками, а доволі сучасною зброєю) — вказує на те, що ватажки самопроголошених республік під диктовку Росії насаджують якусь проміжну ланку між первісним і рабовласницьким ладом. ■

Ненаправлений вибух

Денис Казанський

Хто стоїть за замахом на Плотницького?

6 серпня в Луганську підірвали позашляховик ватажка «ЛНР» Ігоря Плотницького. Вибуховий пристрій був прикріплений до стовпа світлофора і спрацював, коли автомобіль Плотницького саме проїжджав повз нього. Внаслідок вибуху машина була дуже пошкоджена.

Відразу після замаху з'явилася інформація про те, що лідер «ЛНР» серйозно поранений і навіть при смерті. Зокрема, таку інформацію поширив колишній український нардеп Олег Царьов. Однак пізніше ці заяви спростували.

«Ігор Плотницький сьогодні вранці був поранений у результаті потужного вибуху, який стався поряд із його автомобілем. Глава ЛНР госпіталізований в одну зі столичних лікарень. Замах було скоєно в Луганську на перехресті вулиць Карпінського і Ватутіна. Під час вибуху також дістали поранення кілька осіб, пошкоджені фасади прилеглих будівель», — повідомив офіційний сайт бойовиків «Луганскінформцентр» відразу після того, як новина про замах поширилася в мережі.

Пізніше на тому самому ресурсі з'явилася повідомлення «міністра охорони здоров'я ЛНР» Лариси Айрапетян, яка заявила, що Плотницький не має серйозних ушкоджень. «Справді, було кілька ушкоджень, що не загрожують життю і здоров'ю. Проте вся необхідна допомога своєчасно надана в повному обсязі», — розповіла Айрапетян. Водночас навіть приблизних термінів одужання Плотницького вона не назвала. А сам ватажок бойовиків досі не з'явився на публіці.

Загалом інцидент досить дивний. Вибух явно недостатньо потужний, щоб убити Плотницького. Судячи із зовнішнього вигляду підірваного автомобіля, вибухівка не містила вражаючих елементів, які гарантовано відправили б очільника «ЛНР» до пращурів. Тож, можливо, метою замаху було не вбивство, а саме попередження або залякування.

Через деякий час на сайті Плотницького з'явилася аудіозвернення, у якому він заявив, що кожен, хто говорить про його недієздатність, — «зрадник і ворог Луганської народної республіки», і поклав відповідальність за замах на українські та американські спецслужби. Також обіцяв донести інформацію про таких пособників президентові Російської Федерації та директорові ФСБ. Очільник «ЛНР» запевнив, що й далі працює у звичному режимі, проводить зустрічі та наради, однак відеозаписів, які підтверджували б його працездатність, поки що немає.

За традицією в тому, що трапилося, бойовики та їхні російські куратори одразу ж звинуватили українську ДРГ. Однак ця версія явно не витримує критики. Вбивство Плотницького мало б сенс, якби він був самостійною фігурою, яка приймає рішення. Але навіть вбивати маріонетку, якщо завтра Москва поставить

Замах як натяк. Є підстави вважати, що в організаторів вибуху була мета налякати, але не знищити Плотницького

на її місце іншу? У будь-якому разі це буде абсолютно технічна, керована фігура, яка просто виконуватиме накази з Кремля. Навряд чи комусь в Україні стане легше, якщо Плотницького завтра замінять іншим виконавцем.

Вочевидь, версія про українську ДРГ потрібна бойовикам для того, щоб вкотре спихнути на «підступи ворогів» власні «розборки». Так уже було, коли на українських диверсантів валили вбивства норавливих польових командирів Іщенко, Дрьомова та Мозгового. Насправді в цю версію не вірять навіть найвідчайдушніші прихильники «республік» на кшталт Ігоря Стрелкова або відомого ультраправого російського письменника Єгора Холмогорова.

«Для всіх зараз краще, щоб це й справді виявилася ДРГ ЗСУ. Було б зрозуміло, що з цим робити і як реагувати. Але... Самі розумієте, що в луганських справах ніхто в ДРГ давно не вірить», — написав Холмогоров.

«Щодо теракту та Луганська: поки що нічого конкретно написати не можу. Мені зрозуміло тільки одне: укрाम Ігор Плотницький не заважав від слова «зовсім». Все, що їм від нього треба (поставки вугілля, перекидання контрабанди в Росію та з Росії і т. ін.), він робив. Усе, що потрібно Суркову, завдяки якому республіки самі себе (вустами панів Захарченка та Плотницького) визнали «окремими районами України», він так само робив повністю. Як військо-

Спецоперація «МГБ ЛНР» із затримання «міністра палива» Ляміна

вий і державний лідер він «повний нуль», і міняти його на когось, хто може виявитися більш енергійним і менш налаштованим «повертатися в Україну», Києву ніякого сенсу не було. Висновки робить самостійно», — написав Стрелков.

Відразу після інциденту деякі експерти припускали, що замах на Плотницького використовуватимуть як провокацію для ескалації бойових дій проти ЗСУ, проте такі побоювання не справдилися. На луганській ділянці фронту ситуація не змінилася. А самі бойовики поспішили запевнити, що не реагуватимуть на замах.

«Не можна піддаватися на провокації супротивника. Ми й далі дотримуватимемо мінських домовленостей. Про відновлення з нашого боку відкритого протистояння мова не йде», — процитувало бойовиків російське агентство «Интерфакс».

«Жодні провокації не зможуть вплинути на мінський процес. Комплекс заходів буде, безумовно, виконаний у всій його повноті, чіткої послідовності та взаємозв'язку кроків», — підтвердив Владислав Дейнего.

Найімовірніша причина того, що сталося, — внутрішні «розборки» між угрупованнями в «ЛНР». Плотницькому могли помститися соратники ліквідованих польових командирів Олександра Беднова (Бетмена) та Олексія Мозгового, які були конкурентами нинішнього ватажка «республіки». Могли передати привіт і «закляті друзі» з конкуруючого угруповання «МГБ ЛНР», із яким Плотницький буцається вже досить давно. Швидше за все, правильна саме остання версія.

Ще в жовтні 2015 року між Плотницьким і головою «МГБ ЛНР» Леонідом Пасічником стався конфлікт через контроль за потоками вугілля, що постачається до України. 17 жовтня «МГБ» заарештувало людину Плотницького — «міністра вугільної промисловості ЛНР» Дмитра Ляміна.

За даними «МГБ», перебуваючи у змові з помічником «українського кримінального авторитета» Юри Єнакіївського Аврамовим, «міністр неухильно виконував розпорядження кримінальних авторитетів із контрабанди вугілля та передачі під контроль

криміналітету стратегічно важливих для республіки підприємств паливно-енергетичної галузі».

Відразу після цього арешту Плотницький заявив, що не давав наказу заарештовувати Ляміна.

«Свої санкції на затримання Ляміна й проведення щодо нього будь-яких слідчих дій я не давав ні МГБ, ні МВС республіки», — заявив він.

Стало зрозуміло, що в середовищі луганських бойовиків стався серйозний конфлікт. Плотницький спробував усунути Пасічника з посади, однак через деякий час сам скасував свій указ. Очевидно, відповідна вказівка надійшла від кураторів із Росії. Відтоді протистояння на деякий час припинилося.

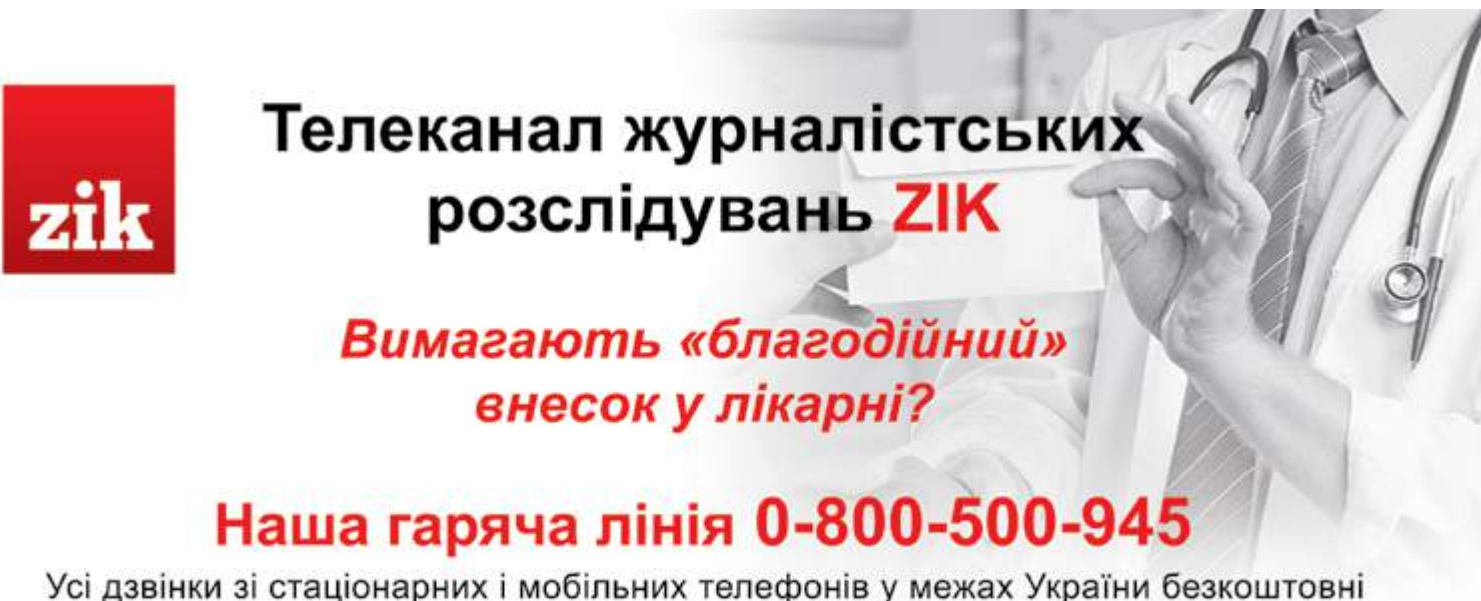
16 березня в Луганську застрелили помічника Плотницького Дмитра Каргаєва. Ситуацію багато хто сприйняв як продовження конфлікту між Плотницьким і Пасічником. Однак незабаром «МГБ ЛНР» організувало злив інформації та звинуватило у вбивстві Каргаєва Владіслава Суркова.

ПЛОТНИЦЬКОМУ МОГЛИ ПОМСТИТИСЯ СОРАТНИКИ ЛІКВІДОВАНИХ ПОЛЬОВИХ КОМАНДИРІВ ОЛЕКСАНДРА БЕДНОВА ТА ОЛЕКСІЯ МОЗГОВОГО, ЯКІ БУЛИ КОНКУРЕНТАМИ НИНІШНЬОГО ВАТАЖКА «РЕСПУБЛІКИ»

Є ще одна цікава деталь. 4 серпня, напередодні замаху на Плотницького, на офіційному сайті «Міністерства інформації ЛНР» з'явилося повідомлення про те, що воно буде скоро розформоване, а в керівництві «ЛНР» серйозний конфлікт. Відразу після цього сайт «Мінінформу ЛНР» був відключений і досі не працює.

Вочевидь, замах на ватажка бойовиків у Луганську — черговий епізод внутрішнього конфлікту та розподілу потоків на захопленій бойовиками території Луганської області. Можливо, Пасічник, будучи формально другою людиною в Луганську, навіть намагався таким чином звільнити крісло «глави республіки» й сісти в нього сам. Якщо це так, то найближчим часом на нас чекатиме черговий виток протистояння. ■

Продовження теми читайте на с. 48

zik

Телеканал журналістських розслідувань ZIK

Вимагають «благодійний» внесок у лікарні?

Наша гаряча лінія 0-800-500-945

Усі дзвінки зі стаціонарних і мобільних телефонів у межах України безкоштовні

На межі штучного блекауту

Олександр Крамар

Бездіяльність і саботаж чиновників у диверсифікації вітчизняної електроенергетики провокують кризу в галузі й призводять до подорожчання струму

Проведена 4 серпня прес-конференція за підсумками 100 днів роботи міністром енергетики Ігоря Насалика загострила увагу на критичній ситуації в електроенергетиці. І, що ще гірше, привернула увагу до безпорадності відомства та небажання влади вирішувати проблему системно.

Насалик акцентував на тому, що цьогорічний літній період виявився для енергосистеми складнішим, аніж опалювальний сезон, але його вдалося пройти і це дає підстави профільному міністерству дивитися з оптимізмом у майбутнє. Проте насправді проходження літніх піків більше скидається на екстрене гасіння пожежі, ніж свідчить про суттєве просування в напрямку вирішення тих системних проблем, які спричинили кризову ситуацію.

Збіг негативних чинників, який поставив країну перед загрозою блекауту, справді був вражаючим, однак ішлося не про якісь непередбачувані об'єктивні обставини, а переважно про наслідки суб'єктивного чинника — бездіяльності або й свідомого саботажу органами влади та менеджменту державних компаній в запобіганні загрозам енергетичній безпеці та оперативному реагуванні на них.

ВУГІЛЬНИЙ СПРУТ

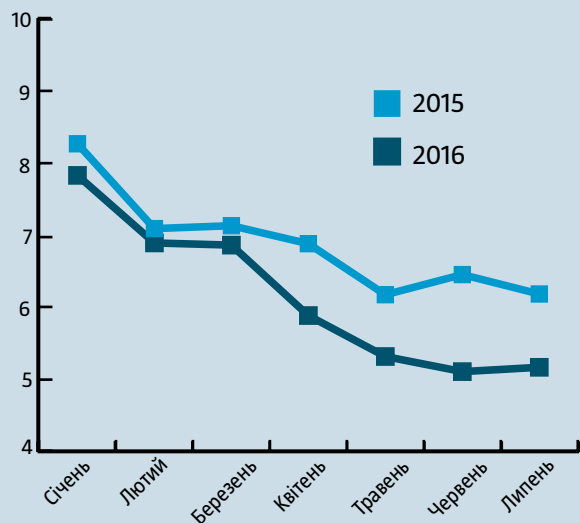
Під час літніх піків споживання струму (яке, втім, не перевищувало, а то й суттєво поступалося попереднім рокам) працювало лише 9 із 15 блоків АЕС. Однак зумовлено це було кількома-сячним (!) блокуванням Державною виконавчою службою рахунків компанії «Енергоатом» через сумнівний борг 20-річної давності СП «Укрелектроват». Це прокладка з 1990-х, власники якої лишаяються невідомими, а в деяких журналістських розслідуваннях її пов'язують із такими російськими агентами, як брати Ключеви. У результаті на кілька місяців було заблоковано планові ремонти та оплату за вивезення відпрацьованого ядерного палива.

Проте реагування владної машини на питання енергетичної безпеки держави, яке мало б тривати кілька діб, у крайньому разі тижнів, розтяглося на більш ніж квартал. Як наслідок — основні заходи з повернення атомної електроенергетики в нормальне робоче русло тепер буде завершено лише до кінця вересня. Хоча влада мала безліч можливостей: від оперативного внесення змін до законодавства до ініціювання розгляду питання як невідкладного в суді чи навіть погашення боргу, символічного (близько \$5 млн), як для маш-

Штучний дефіцит

Тривала бездіяльність влади призвела до різкого, на 5,14 млрд кВт•год від початку 2016 року, зменшення постачання в енергосистему дешевої атомної електроенергії. Це не лише спричинило надмірне зростання ціни струму для кінцевих споживачів, а й збільшило споживання дефіцитного антрацитового вугілля, яке й далі купують на підконтрольній територіям терористам території.

Обсяги постачання в об'єднану енергосистему України електроенергії АЕС у січні — липні 2015–2016 років, млрд кВт•год

за даними ДП «Енергоринок»

табів проблеми, породженої блокуванням рахунків НАЕК «Енергоатом». Найважливіше, що це мало відбутися швидко, а не тоді, коли через бездіяльність (чи зумисний саботаж) уже було спровоковано недовиробництво на АЕС щонайменше 3–4 млрд кВт•год електроенергії (див. «Штучний дефіцит»).

Результатом стала гостра потреба компенсувати нестачу генерації АЕС за рахунок вугільних блоків ТЕС і спалити додатково близько 2 млн т вугілля включно з дефіцитним антрацитовою групи. І тут виявився другий наслідок тривалої бездіяльності високопосадовців — досі не вирішена проблема залежності українських ТЕС від антрацитового вугілля з підконтрольних ворогові територій: ОРДІЛО та власне РФ. Зокрема, за інформацією голови Міненерго, теплова енергетика країни наразі потребує на рік вугілля антрацитової групи

майже третину загального обсягу — 9,2 млн т, а решта 24,5 млн т — вугілля газової групи.

Попри те що проблема відома ще з опалювального сезону 2014–2015 років, для її вирішення досі не було нічого зроблено. Рішення про реконструкцію пилоугільних блоків Зміївської ТЕС (на Харківщині) фігурує в документах Міненерго від січня — лютого 2015-го, а відповідні рішення Науково-технічної ради міністерства датуються 17 березня 2015-го та 23 лютого 2016-го. У січні 2016 року тогочасний міністр палива та енергетики Володимир Демчишин заявив, що переведення двох енергоблоків Зміївської ТЕС на спалювання вугілля марки «Г» буде виконано до зими 2016-го. А наприкінці березня 2016-го Зміївська ТЕС навіть оголосила про намір закупити в харківського Котлобурпрому обладнання для переоснащення. У травні вже новий міністр енергетики Ігор Насалик запевняв, що в грудні 2016-го (а під час згаданої прес-конференції за результатами 100 днів роботи казав, що в січні 2017-го) на вугіллі газової групи почне працювати спочатку один, а через місяць-два й другий блок ЗТЕС.

Проте раніше цю інформацію фактично спростував виконавач обов'язків гендиректора Центренерго Олег Коземко, заявивши, що до опалювального сезону компанія точно не встигне перевести блоки Зміївської ТЕС на газове вугілля. Понад те, на сьогодні, за його словами, немає навіть проекту такого переведення, а лише «завдання на проектування» від Міненерговугілля. Він припустив, що за найсприятливіших обставин запуск модернізованого блока ЗТЕС може відбутися навесні 2017 року, тобто вже після завершення опалювального сезону. Тим часом не приховує, що компанія й далі орієнтується на купівлю вугілля у ворога — в ОРДІЛО.

Диверсифікація джерел постачання антрацитового палива також відбувається «з-під палиці»: навіть менеджмент державної Центренерго шукає альтернативу закупівлям у терористів чи агресора лише під впливом Кабміну. Зокрема, згаданий Коземко заявив, що рішення про закупівлю до кінця року 300 тис. т вугілля із ПАР ухвалили тільки 25 липня на засіданні робочої групи під керівництвом віце-прем'єра Володимира Кістіона. А очільник Міненерговугілля Ігор Насалик анонсував, що після першого танкера зі 130 тис. т антрацитового вугілля, який прибуде 20–21 серпня, «підуть танкери за танкерами».

Але чому менеджмент держкомпанії не робив цього самостійно й раніше та чому йдеться про такі мізерні обсяги? Адже «танкери за танкерами» за майже п'ять місяців до кінця року мають привезти лише 300 тис. т, що в межах місячної потреби одного лише Центренерго в дефіцитному антрациті й менше за місячну пропускну спроможність українських портів (Насалик оцінив її в 400 тис. т). До кінця року могли й мали б завезти через порти щонайменше 1,5 млн т антрацитового вугілля, а це в'ятеро більше, ніж планується.

Відтак був би шанс закрити майже всю потребу принаймні державного Центренерго у відповідному паливі. Тим більше що формула ціни на вугілля для виробництва електроенергії,

розроблена НКРЕКП (API2 плюс ціна транспортування) або запропонована Міненерго (на основі біржових котировань у Польщі), дає достатню ціну палива для його закупівель на світовому ринку. Тому важко пояснити бездіяльність менеджменту Центренерго чимось, окрім корупційного інтересу до закупівель вугілля саме у ворогів — ОРДІЛО чи РФ.

Ще гірша ситуація з антрацитовими блоками на ТЕС «ДТЕК Енерго» Ріната Ахметова. Її менеджмент вперто саботує їх переведення з антрациту, який постачає зі своїх шахт в окупованих районах Донецької та Луганської областей, на газове вугілля, який у надлишку видобувають на підконтрольній Україні території. Зокрема, згідно зі звітністю ДТЕК за перше півріччя 2016-го, попри проблеми з транспортуванням у червні, «ДТЕК Ровенькиантрацит», «ДТЕК Свердловантрацит» і «ДТЕК Шахта Комсомолец Донбасу», що містяться в ОРДІЛО, поставили на ТЕС «ДТЕК Енерго» 1,9 млн т антрацитового вугілля. Понад те, останнім часом ДТЕК поновила активні роботи з продовження терміну дії енергоблоків саме на тих своїх теплоелектростанціях, які працюють на вугіллі антрацитової групи.

При цьому «ДТЕК Енерго» залишається найбільшим виробником теплової електроенергії в Україні: за перше півріччя 2016-го ця ТЕС реалізувала в об'єднану енергосистему (ОЕС) України 17,6 млрд кВт•год електроенергії, що становить майже 70% загального обсягу всієї теплової генерації за відповідний час (25,3 млрд кВт•год). І значна частина цієї електрики вироблена з антрацитового вугілля.

ОСНОВНІ ЗАХОДИ З ПОВЕРНЕННЯ АТОМНОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В НОРМАЛЬНЕ РОБОЧЕ РУСЛО ТЕПЕР БУДЕ ЗАВЕРШЕНО ЛИШЕ ДО КІНЦЯ ВЕРЕСНЯ

На цьому тлі риторика міністра Насалика на згаданій прес-конференції виявляє цілковите безсилля Міненерго в ситуації, що склалася, і змушує серйозно непокоїтися з приводу найближчого майбутнього. Причинами, які мало не призвели до колапсу української енергосистеми, Насалик назвав «відмовою Росії від надання технічної допомоги й додаткових поставок електроенергії» та сумнозвісний «страйк залізничників», які вимагали від України «забрати руки від ДНР» і при цьому далі виплачувати їм заробітну плату.

Міністр країни, яка перебуває в стані війни (нехай і гібридної), не лише публічно визнав, що державна енергетична політика ігнорувала прогнозовані дії ворога на підриг енергетичної безпеки України, але в підсумку зазначив: «Ми не обійдемося без поставок із зони АТО, хіба що компенсуємо поставками з Кузбасу (вуглевидобувний район у РФ. — Ред.)». Насправді ж і та, і та території контролюються з одного центру, а запитання, чи можна розраховувати на ці поставки в критичний момент і якою буде їхня

ціна для України у світлі подій нинішнього літа, лишається риторичним.

Нарешті, Ігор Насалик фактично визнав, що Міненергівугілля не має необхідних важелів впливу не лише на приватні ТЕС, а й на державні, оскільки Центренерго перебуває «в управлінні не міністерства, а Фонду держмайна і впливати на ухвалення комерційних рішень Центренерго ми не можемо».

У ПОШУКАХ ВИХОДУ

Таким чином, системний вихід із критичного стану, у який занурюється українська електроенергетика, неможливий на рівні Міністерства енергетики й навіть уряду загалом. Воно потребує координації роботи всіх органів влади, забезпечити яку має президент як особа, відповідальна за безпеку країни, зокрема й енергетичну.

Адже окрім цілком реальної загрози енергетичного колапсу (попри те що попередні критичні точки вдавалося так чи інакше проскочити) нинішній стан української електроенергетики призводить до стрімкого зростання вартості струму як для населення, так і для промислових споживачів. А отже, знижується конкурентоспроможність української економіки, підриваються шанси на її зростання та мотивація до заміщення газу електрикою.

У липні роздрібний тариф на електроенергію для побутових споживачів становив 1,73–2,18 грн за кВт•год, що на 10–20% більше, ніж рік тому (1,58 грн та 1,8 грн у липні 2015-го). Для населення тариф із 1 вересня має зрости до 0,7 грн/кВт•год за перші 100 кВт (у сільській місцевості 150 кВт) та 1,29 грн/кВт•год за споживання до 600 кВт•год. Це майже на 57% та на понад 63% більше, ніж було у вересні 2015-го. Уже з березня 2017 року вся спожита громадянами понад 100 кВт (150 кВт у сільській місцевості) електроенергія коштуватиме 1,68 грн/кВт•год, а пільговий обсяг — 0,9 грн за кіловат. Щоправда, за умови, якщо й в електроенергетиці не буде ухвалене логічне рішення про скасування пільгової норми, як це вже сталося з газом.

У перспективі тариф на електроенергію для населення має рухатися в напрямку зрівняння з її вартістю для побутових споживачів. Зокрема, це передбачено програмою співпраці з МВФ. Врешті, затверджений два роки тому графік підвищення тарифів на електроенергію для населення через глибоку девальвацію гривні відтоді не забезпечить вирівнювання тарифів для всіх споживачів навіть навесні 2017-го. Тож цілком імовірно, що наступного року з'явиться потреба в їх подальшому збільшенні для населення.

Зарадити тут здатна насамперед суттєва зміна структури виробництва електроенергії в країні. Адже наразі в нас усе ще дуже мало дешевої атомної та надто багато виробленої з дефіцитного та дорогого антрацит. Причому спостерігається довгострокова тенденція до зменшення виробництва струму на АЕС, що стає дедалі помітнішою. Уже 2015-го його виробництво було на 0,9% (0,8 млрд кВт•год) меншим порівняно з 2014-м і на 3% (2,6 млрд кВт•год) порівняно з 2011-м.

У січні 2016-го АЕС виробили електроенергії вже на 5,2% менше, ніж у січні 2015-го (тоді як ТЕС і ТЕЦ, навпаки, на 9,1% більше).

Влітку відповідна тенденція, зокрема й через згадане вище блокування рахунків НАЕК «Енергоатом», сягнула апогею. Наприклад, за червень — липень АЕС України відпустили в енергосистему лише 10,26 млрд кВт•год електроенергії, а ТЕС і ТЕЦ — 9,24 млрд кВт•год. Хоча ще рік тому пропорція була зовсім інша: відповідно 12,63 і 7,69 млрд кВт•год.

Виробництво цього літа такого самого обсягу електроенергії на АЕС, як і рік тому, дало б змогу зменшити її продукування з вугілля майже на 25% — до 6,87 млрд кВт•год за два згаданих місяці. Наприклад, завдяки скороченню на 2/3 на блоках, які працюють на дефіцитному вугіллі антрацитової групи. Тобто попит на останнє упав би до обсягів, менших від пропускної спроможності українських портів, і за їх повного використання була б можливість навіть накопичувати його на складах без закупівлі у ворога.

Але справа не обмежується проблемним цього року літнім періодом, адже за перші п'ять місяців року АЕС також виробили лише 32,77 млрд кВт, тоді як у той самий період 2015-го — 35,54 млрд кВт. Причому використання потужностей АЕС у 2015 році теж було далеким від можливого. Так чи інакше тепло-енергетичний лобізм давав йому можливість збільшувати реалізацію струму, виробленого з дефіцитного антрацитового палива, замість того щоб заміщувати його атомним.

ОКРІМ ЦІЛКОМ РЕАЛЬНОЇ ЗАГРОЗИ ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОЛАПСУ НИНІШНІЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ ПРИЗВОДИТЬ ДО СТІМКОГО ЗРОСТАННЯ ВАРТІСТІ СТРУМУ

За умови цілеспрямованої роботи диспетчерів об'єднаної енергосистеми на зменшення генерації електрики енергоблоками, які працюють на антрацитовому паливі, АЕС могли б наростити її постачання на ринок навіть порівняно із 2014–2015 роками й збільшити свою частку за нинішнього споживання до 65–70%. Із відповідним зменшенням частки ТЕС, що використовують антрацит.

У разі поєднання такого підходу з переведенням блоків Центренерго на вугілля газової групи та методичного використання пропускної спроможності навіть наявних перевалочних можливостей українських портів потреба у вугіллі з ОРДІЛО чи Кузбасу зникне. Для цього більш ніж достатньо навіть року та цільової надбавки до тарифу на електроенергію 5 к./кВт•год, який із запасом компенсується зниженням середньої ціни струму для споживачів через збільшення в структурі його виробництва частки АЕС.

Наприклад, ціна, за якою Енергоатом реалізує струм на оптовому ринку, становила в липні 2016 року лише 0,6 грн (з урахуванням ПДВ), ТЕС — 1,27 грн. Таким чином, пропорція

виробництва між цими двома основними виробниками електроенергії відіграє визначальну роль із погляду встановлення її кінцевої ціни для споживачів. Для наочності наведемо такий приклад: якби Енергоатом і ТЕС реалізували в об'єднану енергосистему однакові обсяги електроенергії, середня ціна становила б 93,5 к. за кіловат, якби пропорція була 1:2 на користь АЕС, то лише 82,2 к., а за пропорції 1:3 — 77 к., або майже на 18% дешевше, ніж за пропорції 1:1, до якої українська енергетика наблизилася цього літа.

Гідроенергетика й теплоелектроцентралі (ТЕЦ) продають в ОЕС ще дорожчу електрику, ніж ТЕАЕС. У липні 2016 року вона коштувала відповідно 1,35 та 1,69 грн/кВт•год. Однак у випадку ГЕС ідеться про відновлюване джерело енергії, яке варте того, щоб оплачуватися дорожче, а ціна електроенергії на ТЕЦ взаємопов'язана з ціною гарячої води та централізованого теплопостачання, які вони виробляють у безпосередньому зв'язку з електроенергією. Якщо збільшити тариф на теплу воду та опалення, то можна знизити вартість електроенергії, яку відпускають ТЕЦ, і навпаки. За великим рахунком ідеться про перехресне субсидування, від якого потрібно відходити.

Найдорожчою є вартість зеленої енергії, яка виробляється на малих ГЕС, вітрових, сонячних та біопаливних електростанціях. Середній тариф на їхній струм, який відпускався в об'єднану енергосистему в липні поточного року, становив 6,91 грн/кВт•год (з урахуванням ПДВ). Причому на сонячну майже 10 грн за кіловат. Однак у цьому випадку йдеться про символічні обсяги (вся електроенергія, що виробляється за зеленим тарифом, становить близько 1–1,5%).

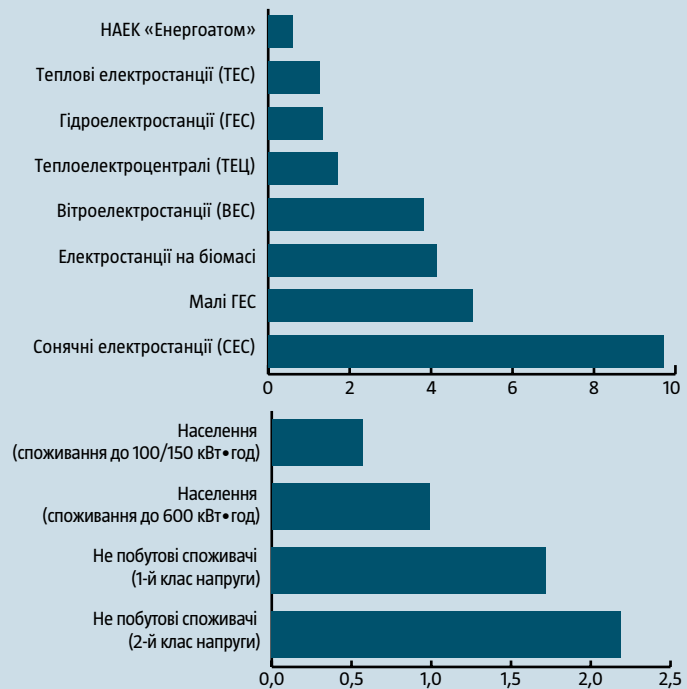
Тому безальтернативним джерелом зменшення середньої вартості електроенергії на ринку України залишається активна державна політика, спрямована на зменшення частки струму, виробленого саме тими блоками ТЕС, які використовують для цього дорожче й дефіцитне антрацитове вугілля, та збільшення частки АЕС.

Тим більше що останнім часом формуються всі передумови для подолання залежності України від поставок ядерного палива з РФ. Зокрема, за січень — травень 2016 року його було завезено 3,16 т (у перерахунку на подільні ізотопи), з яких 1,52 т зі Швеції (дочірня компанія американської Westinghouse) та 1,64 т із РФ (Росатом). При цьому вартість російського палива значно вища: воно обійшлося в \$91,27 млн, тоді як шведське — у \$67,1 млн. Для порівняння: у 2015-му поставки становили 11,46 т, із яких 10,7 т із РФ і лише 0,76 т зі Швеції. Під час згаданої прес-конференції Ігор Насалик запевнив, що загалом у 2016 році Україна придбає у Westinghouse понад третину палива для АЕС.

Збільшується й кількість станцій, які використовують це паливо. Енергоатом використовує американське паливо вже на шести реакторах двох АЕС: Южно-Української та Запорізької. Поки що в реактори завантажуються одразу й російське, й американське паливо. Генеральний директор Рівненської АЕС Павло Павлишин в

Різні ціни

Ціна електроенергії*, яку відпускали різні виробники в енергосистему України та споживали різні категорії споживачів, липень 2016 року, грн/кВт•год

*Щоб полегшити зіставлення з кінцевими тарифами для споживачів, усі вказані з ПДВ
Розрахунки автора за даними ДП «Енергоринок» і НКРЕКП

інтерв'ю сайту Енергоатому від 15 липня 2016 року також відзначив відсутність перешкод для використання палива Westinghouse на згаданій АЕС. А очільник НАЕК «Енергоатом» Недашківський у липні 2016 року запевнив, що «коли раптом за якихось форс-мажорних обставин або на тлі політичних рішень Росія опустить «шлагбаум» на постачання палива від ТВЕЛ, то Україна без атомного палива не залишиться, тому що в нас є контракт із Westinghouse і ми зможемо компенсувати».

Про серйозність намірів Westinghouse свідчить і той факт, що наприкінці квітня 2016-го вона оголосила про розширення свого підприємства з випуску ядерного палива у Вестеросі (Швеція), щоб забезпечувати дедалі більші поставки для реакторів ВВЕР-1000 в Україну та інші країни Східної Європи. А з американською корпорацією Holtec International Енергоатом підписав угоду про будівництво сховища відпрацьованого палива АЕС у зоні відчуження Чорнобильської АЕС. Попри нарощування виробництва у Швеції, зберігається й перспектива будівництва спільно з Westinghouse заводу ядерного палива в Україні за умови введення всіх наявних українських АЕС на паливні збірки американської транснаціональної корпорації, а тим більше в разі реалізації планів із добування нових атомних енергоблоків, що створить в Україні серйозний ринок. ■

Мафія у політиці

Партія сепаратистів

Ігор Лосєв

Від самого початку створення цієї структури, що назвала себе Партією регіонів, йшлося про такий основний для неї спонукальний мотив, як несприйняття унітарного централизованого характеру держави.

Натомість ця організація прагнула сукупності слабо пов'язаних між собою регіонів, де можна постійно грати й спекулювати на місцевих відмінностях в інтересах усунення будь-якого контролю з боку центру. Ті прагнення цілком збігалися і збігаються з геополітичними інтересами Кремля.

Це можна назвати програмою-мінімум чи планом «А» регіоналів. Але водночас існував і план «Б», який у 2010 році почали втілювати в життя. Полягав він ось у чому: якщо донецькому клану вдасться захопити цілу Україну, посадивши свою людину в головне крісло в Києві, то «всьо будет Донбас»... Себто планувалося навіязати цілій Україні ту систему, що перемогла на Донбасі.

Однак і в плані «Б» залишалася схема постійного нацькування регіонів одне на одного й штучного загострення суперечок між ними з тим, щоб усі вони були залежнішими від миротворчої функції «верховного смотрящего»...

В арсеналі ПР були різні засоби поділу України: федералізація, автономізація і навіть конфедералізація, що в разі втілення в життя призвело б до існування держави у вигляді таких собі доволі ізольованих шматків території. Поступово на перший план (у 2014-му після російської анексії Криму) вийшла ідея злиття з РФ якомога більшої частини українських земель. На теренах Луганщини яскравим її символом став Олександр Єфремов. Усі ці керівники чомусь вважали, що РФ залишить їх на місцях, хоча досвід Криму показує, що РФ веде повільну, але неухильну політику заміни місцевих кадрів на перевірені й випробувані російські.

Ще в 2004 році на сепаратистському з'їзді в Северодонецьку Партія регіонів проголосила так званий ПіСУАР — «Південно-східну українську автономну республіку» зі столицею в Харкові. На пострадянському терені найближчий аналог у Молдові — «Придністровська Молдавська Республіка», хоча молдовського там стільки само, як українського в ПіСУАРі...

У ті часи Ющенко, який прийшов до влади, у своєму стилі вирішив удавати, що нічого не сталося, проте йшлося про розкол держави, який мав бути покараний. Якби вжили суворих заходів, то не було б ні «ренесансу» Януковича 2010-го, ні війни 2014-го і вся історія України могла б скластися краще.

У 2014 році члени Партії регіонів у Криму, Луганській і Донецькій областях найактивнішим чином підтримали сепаратистські виступи та ро-

сійське збройне втручання. На бік РФ перейшли депутати місцевих рад Криму й депутати тамтешньої ВР практично в повному складі. На Донбасі ПР масово співпрацювала з бойовиками та окупантами. Нерідко саме діячі з Партії регіонів стояли за антиукраїнськими заколотами, штурмом адміністративних споруд і нападами на українські військові частини. Саме вони були лідерами та організаторами того, що сталося. І це не заважає їм спокійно перебувати нині в Києві й далі вести свою діяльність.

Треба визнати простий та очевидний факт: ПР (зокрема, і на нинішньому етапі в усіх своїх проявах) — це опозиція не до уряду, не до керівної партії, не до більшості ВР, а до України як такої, як нації та держави. Саме тому в часи «регіонального» президента Януковича руйнація Української держави та її інститутів відбувалася набагато швидше, ніж зазвичай. ПР та її теоретики постійно намагалися відтворити особливу окрему «донбаську ідентичність», «східноукраїнську ідентичність» (по «скрижальях» московських аналітичних центрів), щоб протиставити їх решті України як основу псевдодержавних сепаратистських проєктів. Але майже не було випадків, коли регіонали виступали б із гаслами соборності, національної єдності й унітарності України.

**ТРЕБА ВИЗНАТИ ПРОСТИЙ ТА ОЧЕВИДНИЙ ФАКТ:
ПР — ЦЕ ОПОЗИЦІЯ НЕ ДО УРЯДУ, НЕ ДО КЕРІВНОЇ
ПАРТІЇ, НЕ ДО БІЛЬШОСТІ ВР, А ДО УКРАЇНИ
ЯК ТАКОЇ, ЯК НАЦІЇ ТА ДЕРЖАВИ**

Олена Бондаренко, Микола Левченко, Вадим Колесниченко та інші спікери ПР завжди публічно підкреслювали принципову необхідність (із погляду регіоналів) творення двох Україн в одній (у стилі матрьошки) з різними ідентичностями, різною історією, різними героями й різними геополітичними орієнтаціями. Ця політика двох Україн несумісна з існуванням цілісної та єдиної Української держави. Тому ПР (з усіма її відгалуженнями й новоутвореннями) є вкрай небезпечною та шкідливою для нашої країни структурою.

Офіційні політологи не втомлюються залякувати громадськість «жахливими наслідками» заборони Партії регіонів (Опозиційного блоку). Але чому ми не спостерігаємо таких наслідків у зв'язку із заборонаю КПУ, хоча її теж дуже любила певна категорія виборців? Воєнний час (хоча й офіційно не визнаний чинною владою) диктує власні стратегію і тактику. ■

Історія однієї мутації

Віталій Мельничук

Фіксація зародкового, підліткового й зоряного етапів життя Партії регіонів, свідком яких довелося бути

Транзитом через «регіони». Через номенклатурно-кримінальну партію пройшов навіть Петро Порошенко

Партія регіонів створювалася після других та останніх в історії України повністю мажоритарних парламентських виборів 1994 року, на яких вирішальну перемогу на Донбасі здобула «нова» КПУ Симоненка (він сам із Донбасу, був другим секретарем Донецького обкому до заборони КПСС після ГКЧП). Тоді існувала Партія праці напівчервоних директорів (Валентин Ландик, В'ячеслав Богуслаєв та ін.), яка отримала на виборах до ВР кілька мандатів. На тих виборах вони реально боролися на Донбасі проти «оновленої» КПУ Симоненка, «которые пьорли, как танки, с...и». І донецькі розуміли, що «надо иметь партію, но сильную». Створення такої партії мало стати відповіддю на «виклик» з боку Симоненка і К^о.

Але реальна робота над створенням почалась тоді, коли парламент ухвалив рішення, що вибори 1998-го будуть 50 на 50 (партійно-мажоритарні).

Перший проект статуту Партії регіонального відродження України (ПРВУ) був готовий влітку 1997-го. Готував його на прохання донецьких Валерій Матвієнко, колишній керівник інформаційно-аналітичної служби президента України Леоніда Кравчука (1991–1992). ПРВУ було засновано 26 жовтня 1997 року. Головою партії обрали мера Донецька Володимира Рибак. У Верховній Раді України в січні 1998-го створили депутатську фракцію Партії регіонального відродження України (голова координаційної ради—генерал Геннадій Самохвалов, друг Рибак).

За результатами парламентських виборів 1998-го в багатомандатному окрузі представники ПРВУ

здобули лише 241 тис. голосів (0,9%). З таким результатом ця політична сила посіла 19-те місце з 30 партій, які брали участь у виборах. На мажоритарних округах вона висунула 46 кандидатів. Ті, хто потрапив до парламенту, увійшли до депутатської групи «Відродження регіонів».

13 березня 1999-го на першому етапі II з'їзду Партії регіонального відродження України ухвалили рішення про її участь у президентських виборах через підтримку Леоніда Кучми. Тоді ж кандидату було рекомендовано включити до своєї передвиборчої програми пропозицію ПРВУ про надання російській мові статусу офіційної.

Переломний момент—8 червня 1999 року. ПРВУ підписала угоду про створення блоку політичних партій на підтримку Кучми на виборах президента України й увійшла до блоку «Наш вибір—Леонід Кучма!».

У липні 2000-го голови п'яти партій—Партії регіонального відродження України, Партії солідарності України, Партії праці, Всеукраїнської партії пенсіонерів і «За красиву Україну»—оголосили про досягнення принципової згоди щодо об'єднання в єдину політичну силу.

17 листопада 2000 року III з'їзд ПРВУ ухвалив рішення про її реорганізацію через приєднання до неї Партії праці (Валентин Ландик), політичної партії «За красиву Україну» (Леонід Черновецький), Партії солідарності України (Петро Порошенко) та Всеукраїнської партії пенсіонерів. З'їзд дав об'єднаній політсилі нову назву—Партія регіонального відродження «Трудова солідарність України». Очолив її тріумвірат співголів: Валентин Ландик, Петро Порошенко та Володимир Рибак. До президії партії увійшли також Микола Азаров, Геннадій Самофалов, Леонід Черновецький та Юхим Звягільський.

3 березня 2001-го на позачерговому з'їзді партія змінила назву на Партія регіонів (ПР) та обрала нового лідера, яким став голова Державної податкової адміністрації України Микола Азаров. А вже за кілька днів у Верховній Раді було створено нову фракцію «Регіони України», яка ввійшла до складу парламентської більшості.

29 листопада 2001 року голови п'яти політичних партій—Микола Азаров (Партія регіонів), Михайло Гладій (Аграрна партія України), Анатолій Кінах (Партія промисловців і підприємців України), Валерій Пустовойтенко (Народно-демократична партія України) і Сергій Тігішко (партія «Трудова Україна») — виступили із заявою про спільну участь у парламентських виборах-2002 у форматі виборчого блоку демократичних сил «За Єдину Україну!» і підписали відповідну угоду.

14 грудня 2001 року відбувся IV з'їзд партії, на якому було підтримано рішення про створення виборчого блоку «За Єдину Україну!» і висунення кандидатури керівника Адміністрації президента України Володимира Литвина лідером виборчого блоку.

З'їзд ухвалив ще кілька знакових кадрових рішень. Новим головою ПР обрали віце-прем'єр-міністра України Володимира Семиноженка, а першим заступником голови — Андрія Клюєва (на той час він був першим заступником голови Донецької ОДА). Тоді ж було виключено з партії народних депутатів України Петра Порошенка й Віктора Короля згідно з поданими ними заявами.

На парламентських виборах 2002-го в багатомандатному виборчому округу блок «За Єдину Україну!» підтримали 11,81% виборців (3 млн 51 тис. 56 голосів). Блок посів третє місце серед 33 учасників перегонів. За його партійними списками в Раду пройшли 35 депутатів (із них четверо — члени Партії регіонів), ще 29 членів ПР було обрано в одномандатних округах.

На другому місяці роботи новообраної Верховної Ради найбільше парламентське утворення «За Єдину Україну!» трансформувалось у коаліцію депутатських фракцій і груп. Партію регіонів у ВР представляли депутатська фракція «Регіони України» (голова Раїса Богатирьова) і депутатська група «Європейський вибір» (керівник Володимир Пехота).

У листопаді 2002 року депутатська фракція «Регіони України» й парламентська група «Європейський вибір» висунули кандидатуру Віктора Януковича, члена Партії регіонів, голови Донецької ОДА, на посаду прем'єр-міністра України. Пізніше кандидатуру Януковича схвалив президент.

У грудні 2002-го прем'єр-міністр Віктор Янукович, голова Верховної Ради Володимир Литвин і представники дев'яти фракцій та груп парламентської більшості (серед яких «Регіони України» та «Європейський вибір») підписали Політичну угоду про співпрацю і солідарність, створивши парламентсько-урядову коаліцію.

На початку 2003 року ПР уже була однією з найбільших партій України. У її лавах налічувалося понад 560 тис. членів, які працювали в 27 регіональних, 680 районних і міських парторганізаціях. Активне молодіжне крило партії — Всеукраїнську молодіжну громадську організацію «Союз молоді регіонів України» — очолював Віталій Хомутиннік.

19 квітня 2003-го в Києві відбувся V черговий з'їзд Партії регіонів, на якому прем'єр-міністра України Віктора Януковича обрали її головою.

У листопаді 2003 року парламентська фракція «Регіони України» і група «Європейський вибір» на спільному засіданні ухвалили рішення про реорганізацію через об'єднання в депутатську фракцію «Регіони України».

4 липня 2004-го в Запоріжжі відбувся VI з'їзд Партії регіонів, на якому єдиним кандидатом на президентських виборах було висунуто голову ПР, прем'єр-міністра України Віктора Януковича.

5 березня 2005 року в Києві відбувся VII з'їзд Партії регіонів, на якому було підбито підсумки її участі в президентській кампанії-2004 та ухвалено рішення про перехід ПР в опозицію.

У листопаді 2005-го до складу Партії регіонів на засадах індивідуального членства увійшла партія Євгена Кушнар'єва «Нова демократія».

3 грудня 2005-го в Києві відбувся VIII з'їзд ПР, який ухвалив рішення про самостійну участь партії у виборах-2006 усіх рівнів. На з'їзді було затверджено список кандидатів у народні депутати України від ПР та її передвиборчу програму «Добробут — народу! Влада — регіонам!».

На парламентських виборах 26 березня 2006-го Партія регіонів перемогла, набравши 32,14% голосів виборців (186 депутатських мандатів у Верховній Раді України). Керівником виборчої кампанії Партії регіонів був Євген Кушнар'єв.

7 липня 2006 року на засіданні парламентської фракції Партії регіонів було ухвалено рішення про створення коаліції з фракціями Соціалістичної партії України й Компартії. Того самого дня лідери фракцій ПР, Соцпартії та Компартії Віктор Янукович, Василь Цушко й Петро Симоненко підписали угоду про створення Антикризивої коаліції.

НА ПОЧАТКУ 90-Х ДОНЕЦЬКІ РОЗУМІЛИ, ЩО «НАДО ІМЕТЬ ПАРТІЮ, НО СІЛЬНУЮ». СТВОРЕННЯ ТАКОЇ ПАРТІЇ МАЛО СТАТИ ВІДПОВІДДЮ НА «ВИКЛИК» З БОКУ СИМОНЕНКА І КО

Антикризова коаліція запропонувала кандидатуру Віктора Януковича на посаду прем'єр-міністра. Оскільки президент Ющенко утримався від подання цієї кандидатури до Верховної Ради, 18 липня 2006 року збори депутатів Антикризивої коаліції повторно висунули кандидатуру Віктора Януковича на посаду прем'єр-міністра України.

Президент «юго-востока». З падінням Януковича вчорашні регіонали втратили свій «базовий макрорегіон»

ФОТО: УНАН

Ненадійний подорожний. Сергій Тігіпко навчився долучатися до регіоналів на піку могутності й тікати від них за першої ж небезпеки

У ході тривалих переговорів Партія регіонів і президент узгодили спільний програмний документ під назвою «Універсал національної єдності», що визначав пріоритети національного розвитку України. 3 серпня 2006 року Віктор Ющенко вніс до парламенту подання про призначення Януковича прем'єр-міністром України. Того самого дня «Універсал національної єдності» підписали президент Ющенко, голова Верховної Ради Мороз, прем'єр-міністр Єхануров, лідер фракції Партії регіонів у ВР Янукович, лідери фракцій «Наша Україна», СПУ, КПУ.

4 серпня 2006 року Верховна Рада України призначила Віктора Януковича прем'єр-міністром України. Лідером фракції Партії регіонів у Верховній Раді України та координатором парламентської більшості стала Раїса Богатирьова.

23 березня 2007-го Антикризова коаліція ухвалила рішення про перейменування в Коаліцію національної єдності.

2 квітня 2007 року президент Ющенко видав указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради V скликання.

Коаліція національної єдності та уряд Януковича не погодились з діями глави держави щодо розпуску парламенту. В Україні розпочалася політична криза. 27 травня 2007-го президент, голова ВРУ та прем'єр-міністр підписали спільну заяву. Сторони домовилися провести дострокові парламентські вибори 30 вересня 2007 року.

4 серпня 2007-го відбувся X з'їзд ПР, на якому було ухвалено передвиборчу програму партії на позачергових парламентських виборах і затверджено виборчий список кандидатів у народні депутати від ПР.

Перша десятка списку Партії регіонів на парламентських виборах-2007:

1. Віктор Янукович, прем'єр-міністр України, лідер Партії регіонів.

- 2.** Раїса Богатирьова, народний депутат України V скликання.
- 3.** Тарас Чорновіл, народний депутат України V скликання.
- 4.** Інна Богословська, заступник міністра юстиції України.
- 5.** Нестор Шуфрич, міністр з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.
- 6.** Микола Азаров, перший віце-прем'єр-міністр, міністр фінансів України.
- 7.** Рінат Ахметов, народний депутат України V скликання.
- 8.** Олександр Єфремов, народний депутат України V скликання.
- 9.** Юхим Звягільський, народний депутат України V скликання.
- 10.** Борис Колесніков, народний депутат України V скликання.

30 вересня 2007 року на позачергових виборах до Верховної Ради України Партія регіонів здобула перемогу, набравши 34,37% голосів (абсолютний рекорд за всю історію парламентських виборів у незалежній Україні). Помаранчевим політичним силам вдалося заручитися підтримкою нейтрального Блоку Литвина і сформувати уряд Юлії Тимошенко. Партія регіонів і КПУ заявили про перехід в опозицію та сформували тіньовий уряд.

У першому турі президентських виборів, що відбувся 17 січня 2010 року, Віктор Янукович посів перше місце, набравши 35,3% голосів. Тодішній прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, його єдиний суперник, стала другою з 25%. У другому турі (7 лютого 2010-го) лідер Партії регіонів здобув перемогу, набравши 48,95% (Тимошенко — 45,47%), і 14 лютого був оголошений президентом України. Інавгурація відбулася 25 лютого.

11 березня 2010 року Партія регіонів, Комуністична партія України, Блок Литвина, кілька депутатів від Блоку Юлії Тимошенко і блоку «Наша Україна — Народна самооборона» та позафракційні депутати сформували нову коаліцію. Того самого дня уряд Тимошенко було відправлено у відставку. Нова коаліція сформувала новий уряд, у якому більш як половину портфелів отримали представники ПР. У зв'язку з перемогою на президентських виборах Янукович 23 квітня 2010-го склав повноваження голови ПР. Новим очільником партії було обрано Миколу Азарова, тоді як Янукович залишився її почесним лідером.

16 серпня 2011 року лідер Партії регіонів Микола Азаров і голова «Сильної України» Сергій Тігіпко заявили про злиття своїх політичних сил. На той момент до парламентської фракції ПР входили 192 народних депутати (після виборів 2007-го було 175).

А далі узурпація влади Партією регіонів, бандитська держава... І народне «Дістало!».

Майдан 2013–2014 років — Революція гідності.

Втеча Януковича.

Здача Криму.

Російська агресія.

Війна на Донбасі.

І сьогодні:

«Особливий період у мирний час». ❏

Партія веде

Юрій Макаров

Яке щастя: люди віком до 30 не зрозуміють сенсу цього заголовка! Це й на краще. Ті, кому цікаво, хай пошукають у Вікіпедії, але факт залишається фактом: саме по собі слово «партія» в українській мові має якийсь травматичний присмак. До того ж нині воно ще й омонімічне — це коли під одним терміном ховаються різні поняття. Або це група людей, які сповідують однакові цінності й солідарно відстоюють їх у владі. Або це спільнота, згурпована навколо лідера з метою якомога ефективнішого перерозподілу ресурсів країни на власну користь. Третій випадок, коли це спеціальний квазірелігійний орден на кшталт РКП(б) — ВКП(б) — КПСС, ми не розглядаємо, як не розглядаємо масонів, розенкрейцерів, тамплієрів і подібних історичних екзотів.

Практично вся українська політика, не враховуючи ще чи вже маргіналів, переважно підпадає під друге визначення. У нас ви не знайдете правих і лівих, лібералів і консерваторів. Чим у сенсі ідеології відрізняється БПП від НФ? Загадка. Це не означає, що в тих чи інших партіях немає людей, які щиро прагнуть щось змінити, покращити, вдосконалити, просто забезпечити функціонування країни, проте не вони визначають способу дії системи.

Найяскравішим прикладом політики по-українськи була Партія регіонів. Створена на початку нульових із метою трохи потіснити представників потужного дніпропетровського клану, вона почала потроху заповнювати собою весь публічний простір, а відколи її лідер сів у президентське крісло, зовсім позбулася стимульованих центрів. Відтоді перетворилася на пул представників одного-єдиного регіону, але не через якісь забобони, а тільки завдяки особистій відданості та ментальній спорідненості. Авжеж, для підтримання паралельної економіки правило «свій — чужий» — це технічна передумова.

Несправедливо не помітити, що в разі крайньої потреби регіонали були здатні мобілізувати всі резерви для досягнення конкретної мети, яка не вичерпувалася особистим збагаченням. Не всі пам'ятають, що, відколи на початку 2007-го Україну разом із Польщею визначили місцем проведення чергового футбольного чемпіонату, свіжоображений президент УЄФА Мішель Платіні їздив до нас з інспекціями мало не щомісяця. І щоразу сумно констатував: у підготовці об'єктів інфраструктури кінч не валився. Дороги, готелі, транспорт, стадіони — скрізь панувало ліниве запустіння. Але тільки-но прийшли «риги», як трасу Київ — Львів долагодили, потяги запустили, аеропорти й стадіони добудували. Це нічого, що «Інтерсіті» взимку регулярно зупиняється в чистому полі, дивно, що

трансплантація шматка майбутнього в зношений організм радянської залізниці взагалі відбулася. Це нічого, що покійний аеропорт імені Прокоф'єва був здатен прийняти втричі більше пасажирів, ніж будь-коли теоретично могли приїхати до Донецька, головне, що був здатен. Ну а скільки попиляли в процесі, не має значення — і так пиляли, і так пиляли.

Аналогії зі «всесоюзними комсомольськими будовами» часів ГУЛАГу чи «застою» не мусять збивати з пантелику. Це неправда, що ПР — спадкоємиця КПРС, її аналоги слід шукати значно глибше й давніше. Наприкінці 80-х років минулого століття антропологи, які досліджували життя й побут радянських тюремних закладів, відкрили, що звичаї там відтворювали... кастову структуру первісних суспільств, яка збереглася донині хіба що в Індії. Виявляється, щойно модерні механізми регулювання соціуму перестають працю-

ПАРТІЯ РЕГІОНІВ БУЛА КЛАСИЧНОЮ МАФІЄЮ З ВІДПОВІДНОЮ СТРУКТУРОЮ, ІЄРАРХІЄЮ, РИТУАЛАМИ, АПАРАТОМ ПРИМУСУ

вати, щойно зануляються тонкі налаштування, система повертається до архаїчних, нібито вже давно забутих принципів взаємодії. Так сицилійська мафія, що виникла в середньовіччі як партизанський рух опору французьким загарбникам, дожила до наших часів як різновид феодалного клану з метою збирання данини та її розтринькування у вигляді потлачу.

Партія регіонів і була класичною мафією безвідносно до емоційно-літературного забарвлення цього терміна з відповідною структурою, ієрархією, ритуалами, апаратом примусу. Її єдина можлива ідеологія — це апеляція до умовного минулого (яке насправді ніколи не існувало, себто архаїка as it is). Зрада, закладена в підвалини цього організму, також із феодалізму, коли князі чи барони без вагань надавали своє військо тому, хто більше платив.

Нині уламки регіоналів зібрані в компактніші утворення й поводяться на позір більш-менш керовано, але їхня небезпека не в умовно прорадянській чи проросійській риторичі. Їхня загроза — у принциповій ворожості до українського проекту, як і будь-якого іншого модерного проекту, який ґрунтувався б на цінностях гуманізму, стратегіях розвитку, горизонтальних зв'язках, довірі. Тому й місце їхнє в минулому. За можливості там, за ґратами, де «касти». Нічого особистого... ■

Реінкарнація зла

Роман Малко

У чому «секрет успіху» Партії регіонів і чи можливе її повернення до влади

Як кувався сепаратизм. На з'їзді в Сєвєродонецьку 2004 року регіонали урочисто заклали ще одну цеглину в майбутні «ЛНР-ДНР»

Українці, на жаль, рідко думають про наслідки своїх вчинків. А їхні лідери, точніше ті, хто прагне ними бути, за поодинокими винятками, не роблять цього майже ніколи. Короткозорість і дріб'язковість — це їхня фішка, грати в «русскую рулетку» — улюблена забава. У результаті країна раз по раз потрапляє в найнеприємніші ситуації, вибиратися з яких доводиться чималою кров'ю.

Партія регіонів уже, здавалося б, мала стати історією. Багато хто саме цього дуже хотів би. Одні — щоб забути цей кошмар, інші — щоб морок минулого поглинув їхні «подвиги» й не висів тягарем на репутації. Але мафія так просто не вмирає. І хоч би в який спосіб відбувалася її реінкарнація, хоч би як змінювалися назви та лідери, чорна суть залишатиметься завжди й труїтиме життя країни доти, доки її не знищать до ноги. Інакше не може бути.

РЯТІВНИКИ СОВКА

Очевидно, історія ПР могла б скластися інакше, і тоді ніхто ніколи не дізнався б про безмежні апетити її адептів та лідерів. Вона могла б зникнути так само безслідно, як численні аналогічні проекти, але маємо те, що маємо. Перш ніж стати тим, чим стала, їй довелося пройти непростий шлях від нічим не примітного, маловпливового політпроєкту до ледь не всесильної машини беззаконня, яка підім'яла під себе цілу країну. Нині вона все ще жива, трохи ослабла, схудла, перейменувалась, але не менш небезпечна, ніж була, а можливо, ще страшніша. У країні, де запах крові вже не викликає паніки, жаху й огиди, політичні методи боротьби за владу можуть легко трансформуватися в примітивніші, і це вже не раз було доведено. Врешті, трансформація ПР як така й

не потрібна, варто лише згадати давнину й те, з чого все починалося.

ПР задумувалася як елітарний клуб червоних директорів на противагу національно-демократичним проукраїнським рухам і партіям, що мов гриби після дощу виростали в Україні, переважно в Центральній і Західній, у середині 1990-х років. Влада помалу вислизала з їхніх пальців, країна невпинно змінювалася, і загроза втратити вплив на процеси підштовхнула шукати нові способи пристосування до незвичної реальності. А що саме на Донбасі найбільше переїмалися бандеризацією країни та відходом від совкових «скреп», то й місію порятунку світлого минулого там узяли так близько до серця. Саме Донбас став коліскою ПР і саме той Донбас, де браві хлопці Аліка Грека на той час уже встигли перемолотити все живе й взяти під контроль усе, що дихає. Жодного іншого варіанту як стати таким собі компромісом між криміналом і залишками партноменклатури в Партії регіонів не було. Кримінал уже утвердився й прагнув виходу на ширші простори, а залишки партноменклатури вже не могли поводитися самодостатньо, бо мусили рахуватися з новими господарями регіону. Вплив офіційного Києва на всю цю компанію був доволі номінальним. А от неофіційний, і не лише Київ, в особі соратників по боротьбі за світле минуле виявився дуже навіть зацікавленим в участі в цьому масштабному проєкті, адже політично аморфна ідея представляти інтереси якихось міфічних регіонів була добрим прикриттям для всіх можливих темних «делішек» на політичній чи економічній ниві.

У ДЕТАЛЯХ ХОВАЄТЬСЯ ДИЯВОЛ

Перераховувати всі віхи становлення ПР немає потреби. Тільки ось почалося все насправді трохи раніше, ніж записано в офіційних документах та актах реєстрації. Умовною точкою відліку, оминаючи процеси притирання, відстрілу й закатування в асфальт, можна, ймовірно, вважати президентські вибори 1994 року, у результаті яких повноправним володарем України став Леонід Кучма. Подейкують, він мав усі шанси пролетіти над Банковою, так і не приземлившись, й історія могла піти в зовсім іншому напрямку. Принаймні учасники тих виборчих подій стверджують, що все вирішила ніч після виборів, коли нібито переконлива перемога Леоніда Макаровича Кравчука станом на вечір раптом змінилася переконливою перемогою Леоніда Даниловича Кучми станом на ранок. На все, мовляв, вплинув підрахунок голосів, майстерно організований на Донбасі. А що влаштувати його силами лише влади, без залучення впливовіших структур, було фактично неможливо, то цей день, очевидно, і став точкою відліку легалізації та виходу у великий світ тамтешнього криміналу, якому тепер у Києві зобов'язані великі люди.

Потім ще була спроба спрямувати русло в інший бік. Теракт на стадіоні в Донецьку, де вбили господаря Донбасу Аліка Грека, напевне, варто розцінювати як спробу переграти ситуацію. Кажуть, що вбивство було справою рук конкурентів. І це, мабуть, правда, тільки от хто ті таємничі конкуренти — питання досі відкрите. Ними могли бути і колеги по цеху, у що не дуже віриться, і влада, яка намагалася таким чином закрити питання зобов'язань та приструнити майже безконтрольний регіон, і особливо сусіди, чії спецслужби якраз непогано на цьому розуміються й дуже були зацікавлені в зміні основного гравця. У будь-якому разі в той час мафія нарешті остаточно полізла в політику. Взяти Донбас терором, брати чудово розуміли, що втримати його тільки трупами неможливо й треба брати владу у свої руки. Саме тоді починається злет Віктора Федоровича в стінах місцевої ОДА, саме тоді засновується Партія регіонального відродження України, прародичка ПР, саме тоді починається наступ на Київ, який увінчався переїздом аж на три роки Януковича в кабінет прем'єр-міністра України. Далі мало бути його президентство, але країна до таких розкладів виявилася ще не готовою, Помаранчева революція поламала плани.

Навряд чи колись стануть відомі всі деталі тих бурхливих подій. Багато хто з їхніх учасників уже ніколи не зможе свідчити. Але те, як швидко тодішній президент Кучма погодився на переголосування результатів виборів і відкинув силовий сценарій вирішення проблеми, що унеможливило прихід до влади «двічі несудимого» Януковича, таки вказує на те, що Леонід Данилович навіть радів, що плани провалилися, чудово розуміючи, з ким має справу і в яку аферу змушений втягувати країну.

Загартовані в мафіозних битвах новоспечені політики не збиралися відмовлятися від мети і, вдало використовуючи примітивні інстинкти переможців, таки взяли своє. Спочатку Віктор Ющенко реінкарнував власного опонента, запросивши на посаду прем'єра, а потім своєю талановитою політикою фак-

тично дав йому зелене президентське світло. Цього разу вхопивши долю за бороду, мафія вже не мала наміру випускати її й почала тотальний наступ на країну. Оптова купівля політичних сил, а де не вдавалося оптом, то вроздріб, породила огидне явище, яке в народі назвали тушками, і заклала новий тренд в українській політиці. Майже не прихована купівля голосів, лобіювання потрібних законів, неймовірний тиск на опозицію зробили свою справу. Парламент поступово, але впевнено переставав бути законодавчим органом країни, а ратифікація харківських угод на угоду Кремлю фактично остаточно перетворили його на театр маріонеток. Донецькі кадри, більшість яких прямо чи опосередковано пов'язані з тамтешнім криміналом, заповнили чиновницькі кабінети по всій країні. У якийсь момент 43 із 54 заступників міністрів Кабміну виявилися людьми з Донецька.

**СПРАВЕДЛИВІСТЬ — ЦЕ НЕ САДЖАННЯ ЗА ҐРАТИ
ЄФРЕМОВА ЧИ ЩЕ КОГОСЬ, КОГО ПРИЗНАЧАТЬ.
ЦЕ ЗНИЩЕННЯ ЦІЛОГО ОЗУ, ПРИТЯГНЕННЯ
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ ВСІХ ЧЛЕНІВ,
А ТАКОЖ АГЕНТІВ ВОРОГА**

Міністр міг бути звичайнісінькою лялькою, а всіма справами керували потрібні люди. «Смотрящі» стали класикою управлінської системи країни. Для певності було тотально замінено керівництво силовиків (у Генпрокуратурі вісім із дев'яти заступників генпрокурора є вихідцями з Донбасу), частину посад обійняли свої, а частину делегували колегам із Росії. Навіщо й на яких саме умовах, з'ясується трохи згодом, коли великі плани знову не спрацюють. Навіть виправні колонії і ті були взяті під контроль, що в принципі логічно.

Керівництво країною перейшло в руки зграйки авторитетів, — називаймо її «Сім'я», мафія, як

Шановні читачі!

Раді анонсувати вам наш спецпроект, що вийде друком 26 серпня 2016 року в збільшеному номері «Українського тижня»

Наш експерт з економіки, фінансів та державного управління, кандидат економічних наук, доцент Києво-Могилянської академії, народний депутат І скликання **Віталій Мельничук** у своїй статті «Творча руйнація» дає розгорнутий аналіз трансформацій, які пройшла Україна за останні чверть століття. У центрі уваги передовсім економічні зміни, що сталися в нашій державі в згаданий період. Це змусить вас вкотре поглянути глибше та конструктивніше на актуальні проблеми сьогодення. Віталій Мельничук дає відповіді на низку запитань. Як провести Україну шляхом успішних та багатих країн? Як відійти від «економіки минулого», перейти до «відкритого доступу» та змінити господарський комплекс? У своїй праці автор спирається на дослідження таких видатних економістів, як **Дуглас Норт, Елвін Тоффлер, Йозеф Шумпетер.**

Український шлях в історичному контексті й за 25 років незалежності очима експерта: які причини бідності та як досягти зростання добробуту в національній державі, глибокий аналіз зовнішніх впливів і шляхи до відродження України як сильної країни та успішної, потужної держави — усе це у «Творчій руйнації» Віталія Мельничука!

Вже скоро в № 34 «Українського тижня» від 26.08.2016 року

завгодно, суть від цього не змінюється,— яка на власний розсуд та у своїх інтересах ухвалювала стратегічні рішення, призначала на посади, виносила присуди, давала згоду на приватизацію чи віджим бізнесу. Чинники та державні органи опиняються фактично на підтанцюшках, без особливої можливості впливати на ситуацію. Понад те, змирившись із долею, вони й не збиралися нічого бойкотувати чи з чимось боротися, адже чорна каса ПР, або, якщо правдивіше, обшак, вдало залагоджувала всі неприємні моменти. Ну а те, що не залагоджували навіть гроші, завжди можна було аргументувати в інший спосіб. Яка роль у всій цій схемі була відведена Януковичу, ще до кінця не з'ясовано. Але те, що з основною важливою функцією він таки не впорався, вже більш ніж очевидно. Занапалисти його жадібність і манія величі, які в певний момент вийшли з-під контролю. У принципі, оточення в цьому провалі теж відіграло свою роль. Відпрацьовані в роки бурхливої молодості способи збагачення та просування кар'єрною драбиною, навіть за умови серйозної модернізації, вже не могли забезпечити бажаний результат і були приречені рано чи пізно дати збій. Та й взяття під контроль цілої країни і перетворення її на кримінальне князівство — це все-таки ювелірна справа, яка не під силу м'ясникам.

Окремого дослідження, звісно, потребує питання керуючої та спрямовуючої ролі ФСБ у всій цій історії. Наскільки потужним був її вплив, як відбувалося вербування, скільки службових працювало на агентурній роботі, а скільки на сусідні спецслужби з переконань — усе це ще чекає на свого скрупульозного дослідника. Хай там як, а Революція гідності завдала їм серйозної поразки, і здавалося, що історія з регіоналізацією, пардон криміналізацією, України на цьому мала б нарешті скінчитися, але ні. На жаль, добити монстра ніхто так і не наважився. Свою роль, звісно, відіграли й нові обставини: анексія Криму, війна на Донбасі, але м'якотілість і побратимство нинішньої влади, як і минулого разу, прислужилися до цього не менше. Зрозумівши, що програла, мафія зробила крок назад, розбіглася, залягла, але, збагнувши, що їй особливо нічого не загрожує, заспокоїлася й спробувала легалізуватися під новими брендами. Ті самі символічні жертвоприношення, які були згоряча знову зроблені для заспокоєння публіки й замітання слідів, як і минулого разу, виявилися марними та поспішними. Але що вдієш, страх має великі очі.

МАФІЯ БЕЗСМЕРТНА?

Щоб відповісти на запитання, чи має майбутнє в Україні колишня ПР у своєму оновленому вигляді, з дещо прорідженими лавами, під брендом, скажімо, Опоблоку чи навіть «Відродження», мабуть, недостатньо вивчити електоральні вподобання українців, розчарованих всім і вся. Все знову ж таки залежатиме не від міфічного електорату, а від зроблених нинішньою українською владою висновків та її здатності відповідно вжити правильних та жорстких заходів, щоб цього не допустити. Чи має право група людей, яка, щойно здобувши владу в країні, спробувала її цілковито узурпувати через підкуп, шантаж, залякування та маніпуляції, яка погодилася на підписання ганебних харківських угод, що продовжили перебування в Криму чужинських військ і врешті призвели до його анексії, яка відмовила країні в

ФОТО: УНІАН

Як здавали Крим. Ратифікація, на догоду Кремлю, харківських угод українським парламентом, стала передумовою до майбутньої анексії півострова РФ

євроінтеграції і фактично готувала її анексію та приєднання до Росії, займалася підривною діяльністю на Донбасі в інтересах сусіда-ворога, що вилилося в сепаратистський заколот і розгорання справжньої війни, планомірно знищувала українське військо та інші силові структури, ініціювала та ухвалювала диктаторські закони, щоб знищити демократичний устрій країни, вела наступ на українську мову, здійснюючи тотальну русифікацію, пішла на силове вирішення конфлікту з власним народом, залучаючи собі на допомогу кримінальні елементи та цинічно проливаючи кров своїх громадян, яка, врешті, розграбувала й привласнила в той чи інший спосіб усі багатства, рукотворні й природні, впливати на майбутнє країни чи взагалі бути в політичному процесі. Відповідь більш ніж очевидна. Але чи почують українці колись цю відповідь?

Адже питання насправді не в окремих гравцях, чій прізвища на слуху й давно відомі. Воно навіть не в жертвних баранах, на яких нині порушено справи й більшість яких є недостатніми для українського правосуддя, що, до речі, теж майже знищене персонажами, про яких іде мова. Йдеться про цілу структуру. І справедливий вихід із ситуації видається доволі прозорим та зрозумілим. Справедливість — це не саджання за ґрати Єфремова чи ще когось, кого призначать. Це знищення цілого ОЗУ, притягнення до відповідальності та покарання всіх членів, а також агентів ворога, які працюють під його прикриттям, конфіскація награваного ними майна й накладення заборони на будь-яку публічну політичну діяльність до кінця їхніх днів. Якщо того не станеться, мафія обов'язково знову відродиться й переможе. Тільки тоді шанси вижити в цій країні будуть втрачені остаточно.

Чи розуміють це люди, які нині перебувають у владі й від яких фактично залежить майбутнє країни, чи спроможні вони відступити від своїх безхребетних домовленостей і почати діяти в інтересах країни? Дуже хочеться сподіватися, що правильні висновки будуть зроблені, логічні рішення не баряться й п'ята колона в особі усіляких ПР чи ОБ нарешті буде знищена. ■

Анатомія клептократії

Любомир Шавалюк

Нотатки про економічні злочини режиму Януковича

Мабуть, однією з ознак цивілізованої країни є страх крадів бути покараними за свої злочинні дії. Найбільші злодії часів Януковича, крадучи мільйонами, не мали такого страху. Їх нікому було карати: вони самі були владою, державою, законом, адже належали до правлячої тоді Партії регіонів або мали тісні зв'язки з її членами.

Економічні злочини режиму Януковича — наочний та достатньо вичерпний посібник прикладів, методів та інструментів клептократії. Якщо Україна хоче позбутися корупції, їй неодмінно треба вивчати, виявляти та заздалегідь попереджувати їх нову появу. І роботу цю слід виконувати систематично. **Тижень** спробував внести свою лепту в дослідження різноманіття економічних злочинів режиму.

ГУМОВИЙ БЮДЖЕТ

Головним полем злочинної діяльності регіоналів був державний бюджет. Чи не кожна попередня влада вмiла поповнювати з нього власні кишені, та й сама мета приходу до влади в дедалі більшій кількості політиків була відповідна: покращити власне матеріальне становище коштом держави. У країні, яка через бюджет та позабюджетні фонди перерозподіляє близько половини ВВП, передумов для цього більш ніж достатньо. Простір для маневру вимірюється сотнями мільярдів гривень.

Але до приходу Януковича у владу більшість казнокрадів намагалася ретельно замітати сліди. За режиму «стабільності» такої обережності помітно поменшало. Влада почала розглядати державний бюджет як «общак» регіоналів, у якому найжирніша частка належала «Сім'ї».

Зрозуміло, що кожен окремий випадок, кожна типова схема розпилу бюджету мала свої суми, обставини та виконавців, які можна досліджувати довго. Спільним у більшості оборудок було те, що за товар чи послугу, яку купувала держава, платилося більше, ніж вони насправді коштують, а заздалегідь визначений постачальник віддавав різницю між ціною та вартістю тому чи іншому представникові режиму, залишаючи щось і собі. Якщо «класичний» відкат становить 10–15% суми договору (навіть у цивілізованих країнах таке явище існує та непоодиноким), то за часів Януковича цей показник перевищував за 50%, а згідно з оцінками деяких експертів часом перевищував 70%.

Для того щоб уявити загальний масштаб розкрадання державних коштів, слід порівняти статті державного бюджету 2013-го, коли режим був у зеніті, та 2015-го, коли відповідні видатки поступово зменшили до адекватніших рівнів (**див. «Слідами злочинів»**). Візьмімо хоча б видатки на Апарат Верховної Ради, які за два роки вдалося урізати на 25%, у той час як інфляція за індексом споживчих цін становила 67%. Багато з нас пам'ятає малину по 672 грн за кілограм та полуни-

Слідами злочинів

Режим Януковича намагався закласти корупційну складову в якомога більшу кількість статей бюджету.

Зміна окремих статей Державного бюджету, млн грн	2013	2015	Різниця
Апарат ВРУ	894	672	-25%
Фінансова підтримка санаторно-курортних закладів (ДУС)	102	41	-59%
Послуги медичних закладів (ДУС)	400	402	0%
Секретаріат КМУ	283	274	-3%
Забезпечення діяльності судів	142	100	-30%
ГПУ	13 302	2983	-16%
Державна підтримка вугледобувних підприємств	1178	1212	-91%
Реструктуризація вугільної та торфодобувної промисловості	203	206	-83%
Запровадження Енергетичної стратегії (Програми розвитку енергосектору)	497	12	-94%
Організація й регулювання діяльності установ та окремі заходи у системі охорони здоров'я	266	159	-40%
Видатки Аграрного фонду	497	28	-94%
Державна підтримка галузі тваринництва	721	41	-94%
Організація й регулювання діяльності установ у системі Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України	1778	450	-75%
Здійснення державного контролю в сільському господарстві	272	132	-52%
Медичне обслуговування працівників і пасажирів залізничного транспорту	1155	344	-70%
Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування	7458	4554	-39%
Керівництво та управління у сфері фінансів (Мінфін)	555	130	-77%
Керівництво та управління у сфері контролю за витрачанням бюджетних коштів	427	370	-13%
Донецька обласна державна адміністрація	334	146	-56%
Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	19 269	10139	-47%
Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	7948	3067	-61%

За даними Держзазначейства

цю по 312 грн, яку купували для ідалень центральних органів влади часів Януковича. Аналогічні перефрати були на кожному кроці.

Окремо слід сказати про субсидії та інші інструменти державної підтримки підприємств. Найбільшим реципієнтом таких вливань була вугільна галузь. Переважна частина з них мала нульову ефективність із погляду її розвитку, натомість добряче поповнила рахунки відповідних регіоналів, зокрема Олександра Януковича. За оцінками експертів, загальна сума державної підтримки вугільного сектору за 2009–2014 роки становила 62 млрд грн, лівова частка з яких пішла в руки «Сім'ї» та інших «соратників». Тобто йдеться про мільярди гривень на рік, що їх викрадали з бюджету регіонали. На злами 2013–2014-го статки Олександра Януковича, який займався вугільним і найбільше «заробляв» на субсидіях вугільній галузі, оцінювали майже в півмільярда доларів. Однак це лише видима частина айсберга, та, яку можна оцінити, склавши з крупин інформації, що просочилась у ЗМІ за короткий

період карколомного кар'єрного стрибка одного донецького дантиста.

Не можна не згадати й про чемпіонат Європи з футболу Євро-2012, організація якого перетворилася на оргію казнокрадів (див. «Вічне Євро-2012»). Спочатку вони приурочили до цієї події якомога більше проектів, не зовсім із нею пов'язаних (від будівництва автодоріг до закупівлі швидкісних поїздів Hyundai), а потім, набравшись кредитів, із запалом почали «освоювати» бюджетні кошти, помноживши реальні витрати держбюджету на два і навіть на три. Державні гроші під ці проекти розпилювали ще багато місяців після закінчення самого чемпіонату.

НАПОВНИТИ «ОБЩАК»

Позаяк режим Януковича розпоряджався державним бюджетом як власним, найскладнішим питанням було не те, як освоїти кошти (тут ідей вистачало, вони множилися), а як наповнити скарбницю. Для цього податкову й митницю об'єднали в Міністерство доходів і зборів (Мінздох), яке дістало неймовірно повноваження, та почали вигадувати різні визискувальні ініціативи на кшталт авансів із податку на прибуток тощо. Ці дії ще можна було назвати законними, хоча вже на цьому етапі закон не мав нічого спільного з правом. Але на тому не зупинилися. За свідченнями підприємців, Мінздох почав без зайвої скромності виставляти бізнесові рахунки, які належало сплатити нібито державі. Заперечення, мовляв, немає ані грошей, ані законних підстав для таких податкових нарахувань, нікого не цікавили: Мінздох просто нараховував суми, пропорційні доходу компанії. Якщо діло доходило до суду, шансів підприємці не мали: там усе було «схоплено» режимом. Не тільки фірмам, навіть окремим фізичним особам, які мали нетрудові доходи, податкова виставляла додаткові рахунки. Декого порятувала лише Революція гідності, у результаті якої у затягнутих судових справах суди останньої інстанції таки ухвалювали справедливі рішення, визнаючи правду за підприємствами.

Іншим джерелом наповнення «общака» був держборг. Режим намагався позичати в кого тільки можна було. Чистий приріст державного та гарантованого державою боргу з лютого 2010-го по лютий 2014-го (коли режим був при владі) становить \$30,5 млрд, або 76% рівня, успадкованого Януковичем від попередників. Реальний ВВП при цьому зріс лише на 9,9%, тобто з погляду макроекономіки ефективність цих додаткових запозичень практично нульова, а новим урядам після Революції гідності доводиться ламати голову над тим, як ті борги повертати.

Пошири неймовірну агресивність та репресивність Мінздоху, податки за Януковича платили не всі. Члени «Сім'ї» мали привілеї. Яскравий приклад — Курченко. Нині призабутий втікач, за часів Януковича він почувався неймовірно впевнено. Його Східноєвропейська паливно-енергетична компанія не лише захопила значний сегмент ринку газу, а й установила монополію на імпорт в Україну нафти та нафтопродуктів. Сотні тисяч тонн бензину та інших видів палива ввозились у країну без розмитнення (правоохоронні органи кажуть про товар на суму 25 млрд грн). На це опосередковано вказує той факт, що за 2013–2015-й (відповідно до офіційних даних, що враховують лише розмитнений товар) фізичні обсяги ввезених у країну нафти та нафтопродуктів зменшилися лише на 3,5%,

тоді як реальний ВВП за два роки знизився на 15,8%, а купівельна спроможність населення відносно цін на бензин — ще більше (попри падіння глобальних цін на нафту, вартість нафтопродуктів в Україні, виражена у гривні, за вказаний період зростає в 2–2,5 рази, суттєво помітніше, ніж доходи населення). Тобто доходи впали кардинально, а імпорт несуттєво: просто з падінням режиму Януковича частину ввозу вдалося вивести з тіні.

Важко говорити про якісь конкретні цифри податків, умисне недоплачених державі, але масштаб сум можна оцінити. За даними ЗМІ, сьогодні на Курченка порушено дев'ять кримінальних справ, у яких фігурують крадіжки державних коштів в особливо великих розмірах на загальну суму 7 млрд грн. На такий рівень сум можна вийти й іншим способом. За якийсь рік із гаком (здебільшого впродовж 2013-го) імперія Курченка розросталася новими активами. За оцінками експертів, UMN group, придбана в Бориса Ложкіна, обійшлася в \$450–500 млн, німецька мережа автозаправок Sparschwein — ще в \$45–100 млн, ФК «Металіст» — у \$100 млн (потім у клуб нібито додатково інвестували ще \$270 млн), Одеський нафтопереробний завод — у \$125 млн (ще понад \$100 млн знадобилося, щоб запустити завод, забезпечивши його нафтою), кілька десятків, якщо не сотню, мільйонів доларів, імовірно, було заплачено за Брокбізнесбанк. Тобто трохи більше ніж за рік компанія, яка раніше оперувала сумами на два-три порядки меншими, придбала активів більш як на \$1 млрд. Зрозуміло, що чесно заробити такі гроші за такий час і з такою стартовою позицією не може навіть геній і навіть в Україні.

У КРАЇНІ, ЯКА ЧЕРЕЗ БЮДЖЕТ ТА ПОЗАБЮДЖЕТНІ ФОНДИ ПЕРЕРОЗПОДІЛЯЄ БЛИЗЬКО ПОЛОВИНИ ВВП, ПЕРЕДУМОВ ДЛЯ ЗЛОВЖИВАНЬ БІЛЬШ НІЖ ДОСТАТНЬО. ПРОСТІР ДЛЯ МАНЕВРУ ВИМІРЮЄТЬСЯ СОТНЯМИ МІЛЬЯРДІВ ГРИВЕНЬ

«ДЕРЖАВНІ» ЗАКУПІВЛІ

Ще одним безмежним полем для крадів-регіоналів були державні закупівлі, які за часів Януковича сміливо можна назвати не державними, а приватними. Частина з них проходила через головний кошторис країни, і про це сказано вище. Крім того, величезні суми були витратами державних підприємств, які також намагалися «освоїти» функціонери режиму. У 2012 році обсяг опублікованих тендерних закупівель становив 520 млрд грн. Після того як змінили законодавство й дозволили державним підприємствам, які купують товари та послуги власним коштом, не публікувати дані про закупівлі, ця сума зменшилася до 204 млрд грн у 2013-му. Тобто закупівлі на держпідприємствах на той час перевищували 300 млрд грн. Режим намагався урвати кусень і з тієї суми. Подекуди це було легше зробити, як у випадку з придбаними Чорноморнафтогазом «вишками Бойка», за які Україна переплатила \$400 млн. Були й складніші випадки, коли доводилося конфліктувати з олігархами, які контролювали відповідну державну компанію завдяки своїм ставленикам у менеджменті й не хотіли ділитися грошовим потоком із режимом. Декого вда-

лось умовити, когось залякати, з кимось домовитися, але окремі конфлікти були особливо гучними. Загалом і це «поле» режим непогано «виорав». До речі, саме на цій ниві після падіння режиму залишилося найбільше схем, які просто очолили інші люди. Візьміть хоча б ОПЗ чи Центренерго, про чий закупувлі за останні два роки в засобах масової інформації вже ходять легенди.

Від дій режиму постраждали не тільки державні компанії, а й неймовірна кількість приватних. Регіонали та їхні посіпаки відродили масове рейдерство, яке від лихих 1990-х відрізнялося лише неймовірною організованістю. Вони приходили до чужорідних власників бізнесу й пропонували їм продати більшу чи меншу частку у своїй компанії аж до контрольного пакета акцій. Почувши відмову, починали застосовувати державну машину для повної палітри репресій — від наїздів податкової до незаконних ухвал суду та відвертого бандитизму з боку силовиків.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КИШЕНЬКОВИЙ БАНК

Окремо слід згадати про НБУ. Як і більшість органів влади, його на всі боки використовували для того, щоб заробляти гроші для «Сім'ї» та регіоналів. Статус регулятора грошово-кредитних відносин у країні давав змогу Нацбанку генерувати грошовий потік в особливо великих обсягах.

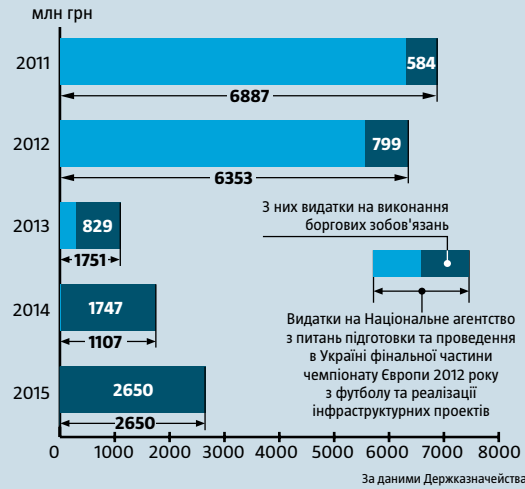
Річ навіть не в тім, що регіонали розтранжирили золотовалютні резерви країни. На час приходу Януковича до влади вони отримали приблизно \$25 млрд, а після його втечі залишили лише \$15 млрд, тоді як у максимумі 2011 року ця сума перевищувала \$38 млрд. Річ у тім, що НБУ використовував своє становище для особливо цинічного розкрадання. Ось лише кілька прикладів. По-перше, він у рамках валютних інтервенцій продавав валюту не відкрито на ринку, а за зниженою ціною обраним банкам, які одразу ж реалізовували її за ринковою. Навіть якщо різниця становила кілька десят копійок на доларі, то в сумі це давало режиму мільярди гривень прибутку. По-друге, торгував рефінансуванням. Не сказати, що цього не було раніше, але за Януковича набрало організованих диких форм. Понад те, Нацбанк ще й створював штучні проблеми фінустановам, затискаючи ліквідність банківського сектору й доводячи ставки на міжбанківському ринку до 40% і вище. Це створювало потребу в рефінансуванні, за виділення якого банкірам доводилося платити неймовірні хабарі. Деякі банки, наприклад «Таврика», отримували проблеми з нічого, просто через небажання задовольняти незаконні вимоги режиму. По-третє (це вже на рівні легенд, у які важко повірити, але слідство повинно розібратися в їх істинності), подекують, що банкотно-монетний двір працював за Януковича в незвично напруженому режимі. Тобто регіонали до того ж ще й могли бути фальшивомонетниками, купюрам яких позаздрили б навіть генії цієї справи. Надруковані гроші були не інакше як справжні й цілком могли бути кинуті в обіг без реєстрації в статистичних відомостях. Ці та інші оборудки давали режиму змогу заробляти мільярди гривень лише на НБУ.

КРАДІЖКА ТВЕРДОЮ РУКОЮ

Режим Януковича сформував жорстку вертикаль влади, яку використовував на будь-який лад, аби

Вічне Євро-2012

Витрати на проведення чемпіонату Європи з футболу 2012 року були колосальними. І хоча не всі вони пройшли через державний бюджет, але стали рідкісною можливістю для масштабного розпилу та відмивання державних грошей

тільки це приносило йому гроші прямо чи опосередковано через «общак», тобто бюджет. У цьому ключі варті уваги два аспекти.

Перший — кліка була чужорідною навіть для чиновників, більшість яких також звикли гріти руки на державі. Річ у тім, що в поривах жадібності режим вимагав передавати нагору дедалі більші частки від усіх незаконних обороток. Подейкують, що до Януковича з кожної нерозмитненої одиниці товару інспектор митниці, який запліщував очі на правопорушення, мав непоганий бакшиш, а от за режиму йому залишили роль виконавця-статиста: все йшло нагору. До цього слід додати різні грошові рознарядки, які спускалися згори на місця.

За оцінкою заступника голови Державної фіскальної служби Костянтина Лікарчука, який обіймав цю посаду після Революції гідності й мав завдання реформувати митницю, втрати держави та відповідно тіньові «доходи кращих людей», причетних до згаданої структури, які «піднімалися наверх» і частково осідали «вниз», становили від 30% до 50% сукупних обсягів офіційно розмитнених товарів. Тобто йдеться про гігантські суми від \$26 млрд до \$43 млрд (2012 рік) і від \$24 до \$41 млрд (2013 рік).

Другий — багато хто вважає, що Україні потрібна сильна рука, і думає, що якби жорстку вертикаль влади за Януковича обернули на добро, то можна було б зробити багато хорошого для країни. Але не може будувати той, хто живе руйнуванням. Не зробить вертикаль влади, що базується на крадіжках, розбої, підкупі, залякуванні та випалюванні за собою землі, щось путне. Бо вона не має ні кадрів (її наповнюють і формують люди сумнівної репутації та талантів), ні певної «клейковини», яка всіх об'єднувала б заради спільної благої ідеї. Звідси висновок: не треба шкодувати за тою сильною рукою, а також за «порядком», «стабільністю» та всім іншим, що йшло на додачу до неї, бо те, чим вона займалася, було діаметрально протилежним розвитку країни. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ НА ЦЮ АДРЕСУ

У демократію як у карти

Богдан Буткевич

Чому донецький клан ніколи не був і не буде реальною політичною опозицією

Після того як 2004 року РФ та її сателіти в Україні остаточно втратили шанс захопити владу в односторонньому порядку, вони перейшли до іншої тактики. Використовуючи постмодерністську логіку Владіслава Суркова, вирішили боротися проти української демократії, використовуючи цю ж таки демократію. Тобто прикинутися опозицією, мовляв, ми просто представляємо «іншу думку» та «демократично опонуємо». Тож як можна нас переслідувати чи боротися за пряму діяльність проти України, це ж нетолерантно. І взагалі опозицію згідно з усіма європейськими нормами треба плекати й шанувати. А далі механізм простий і дієвий, вся країна його бачила протягом 2006–2010 років. Спочатку розпочати торг, потім вбити клин у нову владу, потім самим прийти до влади й помститися, згорнувши демократію як непотрібний та шкідливий атавізм. Єдине, де помилилися кремлівські керманічі у своїх розрахунках, то це в мотивації людей, яких вони обрали на роль вовків в овечій шкурі. Адже представники Партії регіонів насправді виявилися лише тими, ким вони й могли бути: злодійкуватими колишніми комсомольцями, директорами шахт, що прокралися, та відвертими бандитами, які не розуміють інших цілей, окрім як гроші, тож не здатні на будь-який серйозний чин в умовах війни.

Найбільша проблема України за останні щонайменше 15 років полягає в тому, що місце опозиції захопило політичне крило об'єднаного донецького організованого злочинного угруповання під усім відомою назвою «Партія регіонів» (ПР). Ефективність цієї структури в сенсі досягнення потрібного Кремлю результату, безумовно, була досить високою, однак не мала нічого спільного з реальною політичною силою. Фактично від самого початку свого існування вона мала три складові: просто ласих до грошей бізнесменів, «червоних директорів» із кримінальним душком та прямої агентури РФ. І розрізнити їх зазвичай майже нереально.

Чому? Бо знову ж таки із середини 1990-х років, коли в надрах кремлівської адміністрації сформувався клан силовиків, який готував реванш, він чітко розумів, на кого може в цьому спертися. На організований кримінал, який тоді став фактично другою владою на території України, і Росії. Тим більше на Донбасі, де і кримінальні традиції були чи не найбільш сталими, і місцева влада не мала жодних обмежувачів та стоп-кранів. А кордонів між колишніми територіями СРСР у Москві тоді не визнавали, як, власне, і тепер. Особливо коли йдеться про величезні гроші.

Отже, схема співпраці була проста. ФСБ гарантувала кримінальним кланам, які брала в розробку, «дах» і заробіток. А за це використовувала ОЗУ у своїх цілях. Зокрема, за такою схемою відбулася співпраця із сумновідомим «солнцевським» угрупованням. За нею ж російські чекісти-бізнесмени почали співпрацювати й із дедалі могутнішим донецьким кланом. До речі, подекують, що за вбивством Ахатя Брагіна — людини, яка породила Ріната Ахметова, — цілком могли стояти саме московські куратори, яким ніяк не вдавалося домовитися з трохи «старорежимним» тогочасним лідером донецького ОЗУ. Не виключено, що в боротьбі за те, щоб мати «своїх» бандитів, було вбито й Володимира Щербаня — головного конкурента угруповання Ахметова.

Кримінальники, корумпована влада Донеччини та «червоні директори» від самого початку не мали жодних сентиментів до будь-якої законності. Натомість у них були чітка мета, потяг до накопичення і майже звірино-родова згуртованість, тобто класичні ознаки мафії. Для цих людей не мало жодного значення, як саме вони досягнуть мети — влади, що дасть змогу безборонно заробляти. Так само не мали значення ідеологія, лозунги, риторика.

КРИМІНАЛЬНИКИ, КОРУМПОВАНА ВЛАДА ДОНЕЧЧИНИ ТА «ЧЕРВОНІ ДИРЕКТОРИ» ВІД САМОГО ПОЧАТКУ НЕ МАЛИ ЖОДНИХ СЕНТИМЕНТІВ ДО БУДЬ-ЯКОЇ ЗАКОННОСТІ

Тобто якби їм було вигідно й це гарантувало результат, то вони з такою самою грацією слона в посудній крамниці «топили» б за українську мову та незалежність. Однак вони, як хворобливий наріст, вирости в краю, де результат давали навколорадянські гасла та проросійський курс. Саме тому їх і обрали. Який це має стосунок до реальної політичної опозиції чи партії як такої — запитання, вочевидь, риторичне.

Вибір союзника, чи то пак патрона, був очевидним, особливо в умовах, коли на рівні криміналітету зв'язки вже працювали. Тобто називати ПР від самого початку проектом Москви було б неправильно. Не тому, що це погіршить проти правди, адже в результаті все так і сталося. Ні, тут питання в тому, що не хочеться перебільшувати вагу дріб'язкових, за великим рахунком, персонажів — хвацьких комсомольців на кшталт Єфремова чи вчорашніх кримінальників, котрі, як Янукович, досерди до рівня завгарів і котрі в гонитві

за довгим рублем потрапили на гачок російських спецслужб, хоча спочатку думали, що просто «роблять бізнес» з ідейно та практично близькими для себе людьми.

Після Помаранчевої революції Віктор Ющенко та Юлія Тимошенко швидко розсварились і відкрили перед регіоналами, які нібито здали позиції, нові політичні перспективи. Донецький клан почав розігрувати карту офіційної опозиції. А опозицію в європейській країні «мочити» зась. Саме таким чином, тихою сапою донецькі спочатку виграли вибори 2007-го, коли їм зовсім трошки не вистачило до здобуття повної влади. Паралельно вони робили бізнес, але вже з розумінням і натяками з Москви, що тепер лише відкатами не обійдеться — треба відпрацювати й на ідеологічному фронті. Регіонали не пручалися. Зрештою 2010-го вони таки перемогли, і здавалося (особливо після підписання харківських угод та посадки Юлії Тимошенко), що назавжди. І що Росія таки виграла Україну.

Але тут-таки зіграв фактор цілковитої відсутності у Партії регіонів будь-якої ідеології чи принципів. Вони могли скільки завгодно обвішуватися георгіївськими стрічками та лякати бандерівцями, однак робили це не тому, що палко бажали побудувати тут «руській мір», а тому, що то просто був засіб утримання свого електорату. Ні, звісно, серед них були й відверті фрики на кшталт Олега Царьова чи Вадима Колесніченка, але то було радше винятком із правил.

Прозахідну риторичку, яка певний час була притаманна Януковичу, чимало людей у ПР сприйняли спокійно і з розумінням справи — головне, щоб «лаве» капало. Ну а далі, мабуть, історію нагадувати нікому не треба: Революція гідності та «русская весна» на Донбасі, де регіоналів, які намагалися поторгуватися з Києвом, Москва використала для роздмухування війни.

Зараз донецький клан у єдиному політичному вигляді нехай і не так чітко оформлений, але й досі живіший за всіх живих. Так, грошей в Ахметова, як і впливу, відчутно поменшало. Так, Юрій Іванющенко вже не приходиться особисто на Банкову, а намагається проштовхувати свої питання через лобістів у БПП, тоді як Клименко з Арбузовим фінансують власні медіа-активи з вигнання. Однак вони постійно роблять спроби повернутися. Є Опозиційний блок, де порозумілися Ахметов і Львовчкін, є могутній медіа-ресурс у вигляді двох із трьох найпопулярніших каналів країни: «Інтера» й ТРК «Україна», є величезні статки та електоральний ресурс. Не згасає бажання політичного реваншу, повернення втраченого за останні два роки та помсти. Все як в ОЗУ.

А ще, і це головне, є риторика про те, що нібито вони є справжньою опозицією, до якої треба дослухатися. Це робиться передусім у сподіванні на те, що Захід, не кажучи вже про своїх виборців, знову не побачить різниці між мафіозною структурою та реальною альтернативною політичною позицією. Все як і 10 років тому. ■

Банду геть чи бандитам тюрми

Станіслав Козлюк, Андрій Голуб

Чи готова влада покарати верхівку регіоналів як злочинну організацію

За регіоналами роками тягнувся слід економічних та політичних злочинів. Тут і зміна Конституції (фактично узурпація влади) 2010-го, і рейдерство, і скупівля за безцінь стратегічних держпідприємств, і «освоєння» та розподіл бюджетних потоків. Весь цей букет діянь вказує на те, що спільнота під назвою «Партія регіонів» насправді мала не так вже й багато ознак політичної партії. Адже після втечі її лідера Віктора Януковича ПР зникла з політичної мапи України. А багато хто з членів колись «найбільшої» та «найдружнішої», розбігшись по низці інших політичних проєктів, і далі займається бізнесом через політику.

Правоохоронці, що розслідують біло-блакитні злочини, прямо не розглядають Партію регіонів як організоване злочинне угруповання. Йдеться радше про можновладців, які створили злочинну організацію і використовували ПР у власних інтересах.

«Ми розглядаємо представників колишньої влади, вищого керівництва країни, як таких, що брали участь у злочинному угрупованні. Низка осіб отримали підозри у створенні злочинної організації. Триває перевірка механізмів діяльності цих високопосадовців», — розповів у коментарі *Тижню* начальник Департаменту спеціальних розслідувань Генпрокуратури Сергій Горбатюк.

Утім, за його словами, слідство перевіряє можливу причетність ПР як організації до злочинів високопосадовців часів Януковича. «Вони (представники колишньої влади. — **Ред.**) могли діяти через своє оточення, підлеглих, установи й організації, які очолювали. Зокрема, можливо, і через таку організацію, як Партія регіонів. Наразі про підозру саме за фактом використання ПР як складової злочинної організації нікому не повідомлено. Проте така версія перевіряється. І важливим моментом у перевірці буде опрацювання тієї самої чорної бухгалтерії», — наголосив Горбатюк.

Якщо спробувати узагальнити кримінальні провадження, розпочаті проти Віктора Януковича, Миколи Азарова, Олександра Клименка, Олександра Єфремова та інших, то їх можна розділити на дві групи: перша — економічні злочини,

друга — злочини проти громадянських свобод та масові вбивства під час Революції гідності. Станом на серпень 2016-го підозри оголошено практично всій верхівці попередньої влади. Винятком можна назвати хіба що тих, хто досі має депутатську недоторканість і далі засідає в парламенті (скажімо, той самий экс-віце-прем'єр-міністр Юрій Бойко).

Серед «політичних» справ можна виділити дві найбільші та, певно, найвідоміші широкому загалу. Перша пов'язана з узурпацією влади Януковичем 2010 року. Тоді Конституційний Суд «скасував» Конституцію 2004-го та повернув країну до президентсько-парламентської форми правління.

«Якщо говорити про ознаки злочинної організації, то в нас загальна структура повідомлення про підозру вказує на те, що у 2010 році керівництво країни, прийшовши до влади, не мало наміру виконувати свої обов'язки. Натомість воно незаконно збагачувалося, розкрадаючи державне майно. А потім, не бажаючи втратити владу й відповідати за економічні злочини, жорстоко розганяло Майдан», — зауважує Горбатюк.

За його словами, зараз слідство крім уже відомих приватизацій облenerго та продажу Укртелекому розглядає низку інших епізодів. Утім, слідчий поки що не уточнює яких саме.

«Якщо говорити про економічні злочини, то тут мова, зокрема, про приватизацію низки облenerго та Укртелекому. У розслідуванні певних злочинів, де задіяні вищі посадові особи, є просування. Водночас подеколи правоохоронні органи, очільники яких підозрюються в діяльності злочинної організації, не реагують. Проте економічні злочини колишньої влади не обмежуються лише приватизаціями. Є й інші моменти, вони перебувають у нашому полі зору й стануть наступним епізодом діяльності злочинної організації», — зазначив керівник Департаменту спецрозслідувань.

Можна припустити, що саме обвинувачення щодо «скасування» Конституції стане основою для більшості інших, адже саме від цього моменту злочинна організація, яку створили Віктор Федорович і К^о, розгор-

нула свою діяльність на повну. Відтак усі інші порушення закону — чи то економічні, чи то пов'язані з порушенням прав і свобод громадян — можна розглядати як похідні.

Принаймні про це казав у січні 2015-го тодішній заступник генпрокурора Олег Заліско під час виступу перед членами парламентського антикорупційного комітету. За його словами, провадження стосовно Віктора Януковича розслідувалося не за окремими епізодами, а за сукупністю подій із 2010 року. Він наголосив, що саме це провадження об'єднує як економічні, так і політичні злочини попереднього режиму.

«Як ми всі розуміємо, це було зроблено (конституційний переворот. — **Ред.**) виключно з метою узурпувати владу, забезпечити можливість у незаконний спосіб одержувати прибутки, надприбутки, розкрадати державний бюджет, лобіювати свій бізнес, відбирати бізнес в інших, у громадян України, які досягли певного успіху на цій ниві... Складно розділити економіку й сам факт масового вбивства мирних громадян України...» — наголосив тоді Заліско.

«Ми залучили до цієї роботи і науковців для правильної кваліфікації, яка охоплюватиме саме події, що відбулися з 2010-го по кінець 2013-го. Як відбувалося? Чому? Яку функцію виконував кожен із високопосадовців, вказаних у рішеннях Ради ЄС та уряду Швейцарської Конфедерації (санкційні списки. — **Ред.**). І не тільки цих осіб», — сказав тоді представник прокуратури.

Друге «політичне» провадження стосується «ручного голосування» за диктаторські закони Януковича від 16 січня 2014-го. Зараз по ньому проходить, зокрема, колишній спікер ПР на політичних шоу Володимир Олійник та экс-очільник фракції в парламенті Олександр Єфремов. Останнього намагалися судити впродовж року, проте відправити за ґрати його змогли лише нещодавно за обвинуваченням у зазіханні на зміну державних кордонів. Причиною цього частково стали зміни до законодавства, внесені, хоч як дивно, вихідцем із Партії регіонів Антоном Яценком. Проголосовані поправки фактично декриміналізували низку злочинів (детально про це **Тижень** писав у № 8 (432) від 25 лютого). Серед них і голосування 16 січня. Таким чином нардепи звільнили від відповідальності двох регіоналів: згаданого вище Олександра Єфремова та Олександра Стояна. Крім них шанс вийти сухим із води дістав і комуніст Сергій Гордієнко. Прокуратура навіть відкрила провадження щодо обставин, пов'язаних із голосуванням правок Яценка. Утім, наразі перспективи цього розслідування доволі сумнівні.

Якщо ж говорити про економічні злочини, то перелік проваджень тут значно ширший. До того ж більшість вихідців із ПР підозрюють саме в таких правопорушеннях. Причин низка. По-перше, діяльність партії в усі часи була пов'язана з інтересами великого бізнесу. Варто лише згадати олігархів, що мають зв'язки з біло-блакитними політиками. Серед них Рішат Ахметов, Євгеній Геллер, Вадим Новинський, брати Ключови, Юрій Бойко, Дмитро Фірташ та ін. По-друге, як зазначив Заліско в згаданій доповіді, прокурори намагалися оголосити підозру багатьом діячам колишнього режиму передусім за економічні злочини, оскільки це пов'язано з політикою

інших держав у питанні санкцій: обґрунтувати економічні обвинувачення легше, ніж політичні.

Окремо слід згадати про діяльність партійців у регіонах. Ці факти лише дотичні до боротьби за власність та злочинів проти Майдану в Києві, але й вони є доволі промовистими. Так, уже понад рік триває судовий розгляд справи нинішнього мера Харкова Геннадія Кернеса за обвинуваченням у викраденні двох активістів харківського Євромайдану. У 2015-му голову Запорізької облради Віктора Межейка засудили до п'яти років умовно за тітушководство в Запоріжжі. Ще одного обвинуваченого в цій справі — экс-голову Запорізької ОДА Олександра Пеклушенка — раніше знайшли мертвим (правоохоронці підозрюють самогубство). Іншим відомим регіоналом, що не дожив до суду, є Михайло Чететов. Він, за версією слідства, викинувся з вікна власної квартири.

ПРАВООХОРОНЦІ, ЯКІ РОЗСЛІДУЮТЬ БІЛО-БЛАКИТНІ ЗЛОЧИНИ, ПРЯМО НЕ РОЗГЛЯДАЮТЬ ПАРТІЮ РЕГІОНІВ ЯК ОРГАНІЗОВАНЕ ЗЛОЧИННЕ УГРУПОВАННЯ

Ті члени ПР, які встигли наживати п'ятами з України, нині переховуються переважно в окупованому Криму або ж у Росії. Деякі з них досі вважають, що зможуть повернутись у велику політику. Скажімо, экс-прем'єр Микола Азаров, його колишній однопартієць Володимир Олійник та одіозний Ігор Марков (лідер партії «Родина», яку можна пов'язати з окупацією Криму) створили в Москві такий собі «Комітет спасіння України». Екс-міністр доходів та зборів Олександр Клименко та його партія «Успішна країна» вирішили орієнтуватися на молодь: лідер відростив модну борідку, а кількість його реклами на YouTube перевищує всі розумні межі. Відомий своїми антиукраїнськими заявами Вадим Колесніченко веде далеке від політики життя в Криму. Найбільшого «успіху в ескізі» досяг Олег Царьов: певний час Росія використовувала його як головне обличчя проекту «Новороссія». Але після закриття самого проекту майже непотрібним Кремлю став і він.

Проте про них пам'ятають в Україні. Зокрема, у прокуратурі. Скажімо, того самого Олійника правоохоронці не проти побачити й поговорити з ним про «ручне голосування». Зараз слідство в цьому провадженні завершено, а сам экс-парламентарій перебуває в розшуку. За аналогічний злочин шукають ще приблизно десяток політиків. Їм повідомили про підозру саме у фальсифікації під час ухвалення законів 16 січня, інкримінували зловживання службовим становищем і службові підбрюки. За словами Горбатюка, зараз вирішується питання щодо заочного суду над ними. Тим більше що такі приклади вже є. Нині в Україні триває п'ять заочних судових проваджень. Вони, зокрема, стосуються Януковича, Арбузова та одного із заступників Клименка.

А українцям варто пам'ятати: попри зникнення з політичного життя України, Партія регіонів нехай і формально, але існує й далі. І, можливо, від результатів роботи слідчих залежать її доля та доля подібних проектів. ■

Непристойна аргументація

Алла Лазарева, Париж

Імовірний зв'язок між кримінальною злочинністю та імміграцією належить до найбільших і недоторканих табу французької політики

Закриті-відкриті обличчя. Заборона на оприлюднення даних про етнічне походження злочинців значною мірою підігріває ксенофобські настрої в країні

«Не робіть паралелей, уникайте необгрунтованих асоціацій!» Після недавніх терактів спочатку в Парижі, потім у Ніцці й Нормандії цю фразу доводиться чути так часто, що зникають останні сумніви: суспільна свідомість не лише встановила, а й давно зафіксувала неприємні для політичного класу асоціації. Причому не факт, що усереднена пропорція відповідає реальності. Там, де примушують до мовчання, виникають домисли.

Тема походження терористів та, у ширшому значенні, засуджених за тяжкі кримінальні злочини належить до тих, які не прийнято обговорювати вголос. Та все ж таки. Кожен, кому це вигідно, використовує табуйовану інформацію на свій розсуд. «Заборона фіксувати в офіційних документах походження або релігійну належність існує з повоєнних часів, — пояснює Франсуа Леметр, фахівець у галузі кримінального права. — Тоді, у другій половині 1940-х, політична еліта країни відчувала сильний комплекс

провини за Голокост. Саме інформація про походження громадян, яку мала у своєму розпорядженні поліція, дала змогу колабораціоністському уряду Віші швидко ідентифікувати євреїв та оперативно відправити їх до нацистських концтаборів. Тож відповідна заборона замислювалася на упередження подібних злочинів. Проте за сім десятиріч ситуація суттєво змінилася. Практично всі наркоторговельні картелі, які існують на французькій землі, створені за принципом етнічних земляцтв. Решта організованої злочинності теж функціонує в подібний спосіб. У приватних розмовах поліцейські зазвичай розповідають про китайську або, скажімо, албанську мафію, але фіксувати відповідну інформацію в документах не мають права».

Нині під впливом терактів та в контексті надзвичайного стану дедалі більше чути гололів на користь скасування цієї заборони, яка насамперед уповільнює роботу слідчих. Інша справа — допуск та використання чутливої інформації, необхідність обмежень на її публічне поширення. Чимало фахівців — прихильників «етнічної» кримінальної статистики вважають, що часткова закритість відповідних даних була б доречною. Вони наголошують, що реальна картина, яка ґрунтувалася б не на припущеннях, а на правдивій статистиці, необхідна. Соціалістичний уряд вагається, чи запроваджувати зміни, щоб не сказати не наважується. Тим більше напередодні президентських виборів.

На відміну від Франції англосаксонські країни, які не потрапили під гітлерівську окупацію, не мають жодних комплексів із параметром походження правопорушників. На думку Франсуа Леметра, травматизм Другої світової — лише одне з пояснень ставлення країни до цього специфічного критерію. «Велика Британія здавна функціонує за принципом мовно-культурних та релігійних спільнот, — пояснює юрист. — Натомість Французька Республіка від самої Великої революції 1789–1793 років уживає термін «комунотаризм» тільки в негативному контексті. У державних адміністраціях, коли вихідці із заморських територій у розмові між собою переходять на креольську, колеги косяться на них із неприхованим роздратуванням. Або з прихованим, але воно теж відчувається. Французька унітарність ґрунтується на принципі одна мова — один народ без урахування етнічного коріння. Тож організація за принципом причетності до іншомовної культури вже викликає підозри та недоброзичливість».

Магдалена — вчителька початкових класів у державній школі. «Коли колеги чули, що я розмовляю з дітьми моєю рідною іспанською, більшість із них радили відмовитися від такої практики, — розповідає жінка. — «Ти ж штовхаєш малих до комунотаризму! — робили вони круглі очі. — Твої діти виростуть ізольованими, вразливими...» Тривалий час державна школа за неписаними правилами фактично зобов'язувала абстрагуватися від проблематики коріння та культурних особливостей, від «своїх» та «інших». Таке виховання спричинилося до звички часом не помічати очевидних речей».

Тим часом «непристойний аргумент» непогано прижився в політичній комунікації. Крайній правий «Національний фронт» страхає людей перспективою ісламізації Франції та релігійних війн, поширюючи тезу, буцімто «80% злочинців по тюрмах — іноземці», а сама злочинність зростає переважно через брак контролю за імміграцією. Крайні ліві радісно записують до махрових расистів усіх своїх політичних конкурентів, які висловлюються на користь бодай закритої, але правдивої статистики щодо мафіозних угруповань, згуртованих за етнічним принципом. Отже, дебати відбуваються лише в ірраціональній площині. Певди ніхто не знає, усі її вимагають, але жодна політична сила по-справжньому за неї не бореться.

Утім, реальність терактів, які стають не винятком, а майже тлом французького життя, змушує науковців переглянути світоглядні автоматизми, навіть якщо вони освячені кількочотлітньою традицією. Зокрема, Національна обсерваторія з питань злочинності та покарань почала аналізувати статистику про громадянство засуджених. За висновками цієї установи, у французьких в'язницях більшість затриманих справді мають іноземні паспорти, нерідко й подвійне громадянство. Але керівник цієї структури, автор книжки «Криміналістика для чайників» Крістоф Сулле стверджує, що зростання злочинності не має прямого пропорційного зв'язку з хвилею неконтрольованої міграції, яка активізувалася в останні два роки. Сказати, що йому всі повірили, було б перебільшенням. Проте прогрес полягає бодай у тому, що питання почали досліджувати.

Спекуляції на забороненій темі час від часу вибухають скандалами. Одним із них стала публікація в регіональному часописі «Прогрес» невеликого дослідження саме про діяльність етномафій у департаменті Рон. Його автори зазнали нищівної критики за твердження, буцімто першість у крадіжках металів належить циганам, у зламах банкоматів — албанцям, а в квартирних пограбуваннях — грузинській мафії. «Де переконливі джерела інформації? Хто її збирав, за якою методикою опрацьовував, як саме було сформовано соціологічну вибірку?» — обурилася права газета Le Figaro, яка дуже старасться дотримуватися межі поміж класичними, поміркованими правими та ультраправими. Міжмедійні конфлікти притаманні не тільки Україні. Від країни до країни різняться лише теми розборок, які на конкретний момент можуть найбільше цікавити

те чи інше суспільство. Для французів сьогодні це особливості виховання злочинців, родинні історії терористів, велика частина з яких виросла або й народилася на Заході.

«Надто довго Франція вперто відмовлялася цікавитися культурним корінням правопорушників, — пише в передмові до своєї книжки «Заперечення культур» соціолог Юг Лагран. — Якщо розібратися, то це величезна нещирість». Над своїм дослідженням без надмірної підтримки з боку колег він працював понад вісім років. Висновки межують із неполіткоректністю. Причому, у 2005-му та 2007-му палили автівки на вулицях переважно вихідці з африканських родин, молоді люди, котрі виросли в убогих передмістях, у проблемних родинах. Рятуючись від травматизму, пов'язаного з усвідомленням свого імперіалістичного минулого, Франція заколисує себе антирасистськими гаслами, які використовують де тільки може. Не здаватися расистом тут так важливо, що в боротьбі за пристойну поведінку інколи втрачається відчуття реальності. Виникає небажання знати, розбиратися, шукати адекватний вихід...

СУСПІЛЬНЕ ТАБУ ПОРОДЖУЄ НЕДОБРІ ЧУТКИ Й ЗЛОВЖИВАННЯ НИМИ, НА ЯКИХ ЗРОСТАЄ ПІДТРИМКА «НАЦФРОНТУ». ОПОСЕРЕДКОВАНО НА ЦЬОМУ НАБИРАЄ ОЧКИ КРЕМЛІВСЬКА ПРОПАГАНДА

«Більшість моїх колег свідомі того, що радикальний іслам вербує adeptів насамперед у середовищі вихідців із країн Магриба та інших, де поширена ця релігія, — каже знайомий поліцейський, якому посадові інструкції не рекомендують спілкуватися з журналістами. — Усі ми знаємо, що цінності, які пропагує республіканська школа, та родинні орієнтири частини населення Франції суттєво різняться. Знаємо, намагаємося як виходити урахувувати це в щоденній роботі. Але ніхто з нас не пише цього у звітах. Не прийнято. Краще не шукати собі зайвих проблем».

Поліцейський, назвемо його Фабріс, усе-таки вважає недоречним публікувати повну статистику стосовно походження злочинців та фігурантів списків небезпечних радикалів. Але він переконаний, що такі дані варто збирати й опрацьовувати. «Унітарна держава прагне стандарту, — зауважує служитель закону. — Але суспільний ідеал не працює, й усі це бачать. Краще визнати поразку та почати активно боротися з її наслідками».

Суспільне табу породжує недобрі чутки й зловживання ними, на яких зростає електоральна підтримка «Нацфронт». Опосередковано на цьому набирає очки кремлівська пропаганда, яка просуває образ Москви як поборниці радикального ісламу. Франсуа Олланд не наважується розірвати ланцюг і перейти до рішучих кроків. Ціна зволікання — гнітюча атмосфера в суспільстві та передчуття нових терактів, відповідальність за які французи покладають, зокрема, і на владу, що не бажає знати неприємну правду. ■

Чи варто хвилюватися?

Едвард Лукас

Йдеться про подію, у якій читачі цієї статті навряд чи можуть до ладу розібратися. Зустріч Ердогана та Путіна в Санкт-Петербурзі підкреслює не тільки багато з того, що пішло не так у Європі, а й те, у чому може стати ще гірше. Однак вважати її поворотним моментом в історії теж не варто.

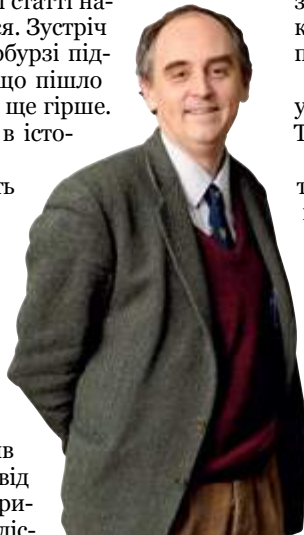
Турецький і російський лідери мають багато спільного, особливо в неприємних владних і недовірливих типажах. А от між їхніми країнами значно більше розбіжностей, аніж схожості.

Владімір Путін придушив опозицію в Росії. Верховенством права там і не пахне. Вибори перетворилися на фарс.

У Туреччині інакше. Реджеп Таїп Ердоган не терпить прокурдської Демократичної партії народів (HDP) і запровадив нормативні зміни їй на шкоду. Депутатам від цієї партії загрожують арешти. Усе це неприйнятно, але основні політичні сили — кемалісти (CHP — Республіканська народна партія) та націоналісти (MHP — Партія націоналістичного руху) — змагаються на виборах із Партією справедливості та розвитку (AK) Ердогана.

На відміну від Росії турецькі вибори не фальшиві. Результати не відомі заздалегідь. Ердоган не завжди отримує все, що хоче. Влада дісталася йому в умовах політичної конкуренції, а не монополії.

Звісно, це не привід для спокою. Туреччина протягом багатьох років прямує в хибному напрямку, а після невдалого перевороту ситуація зовсім вийшла

з-під контролю. Ердоган проводить масштабні чистки серед чиновників, притискає ЗМІ й закликає до поновлення смертної кари.

Це не зовсім безпідставно. Переворот міг бути успішним, могла розпочатися громадянська війна. Такі події полоскотали б нерви будь-якій країні.

Не варто також забувати про роль Європи в турецьких перипетіях. Упродовж десятків років ми приманювали Туреччину перспективою членства в ЄС, однак до серйозних переговорів так і не дійшло. Ми домовилися про Кіпр і не втілили угоду в життя. Навіть проєвропейські турки обурюються байдужістю та лицемірством ЄС. У відносинах із сусідніми країнами ми, європейці, часто підставляємо друзів і додаємо сміливості ворогам.

Теоретично Туреччина могла б розірвати відносини із Заходом. Могла б вигнати американців із велетенської авіабази Інджирлік; вийти з військового управління НАТО; розірвати угоду щодо

ТУРЕЧЧИНІ НЕ ПОЩАСТИЛО ІЗ СУСІДАМИ, І ЇЙ ПОТРІБНІ НАДІЙНІ ДРУЗІ. ПУТІНЬСКА РОСІЯ — ЕКОНОМІЧНО Й ПОЛІТИЧНО ПРОВАЛЬНИЙ ПРОЕКТ — ЗАРАЗ НЕ ЗМОЖЕ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ТАКОЇ ДРУЖБИ

біженців із ЄС; сформувати авторитарну вісь між Анкарою та Москвою; поділити Чорне море й навіть Південно-Східну Європу.

Однак усе це видається малоімовірним. Зустріч Ердогана та Путіна покликана радше залагодити ситуацію після торішнього збиття російського літака в турецькому повітряному просторі. Йдеться про нормалізацію, тобто налагодження, вигідних торговельних зв'язків (російські туристи в Туреччині, турецький експорт до РФ). Відновилася робота над витратним і неекономічним газопроводом «Турецький потік», і це погана новина для акціонерів Газпрому.

Проте Туреччина досі має що шукати в альянсі із Заходом і що втрачати в разі розриву такого союзу. Ердоган усе ще ненавидить Башара Асада. Захід — найкращий шанс для повалення його режиму в Сирії, який має підтримку Росії. Навряд чи в цій справі росіяни й турки можуть порозумітися. Останніми місяцями Туреччина прагматично налагоджує відносини з такими країнами, як Ізраїль.

На Близькому Сході ситуація насправді така: Росія рішуче підтримує шійтський Іран та його союзників, а Захід — сунітські країни, серед них і Туреччину. Найближчим часом це не зміниться. Туреччині не пощастило із сусідами, і їй потрібні надійні друзі. Путінська Росія — економічно й політично провальний проєкт — зараз (а можливо, і ніколи) не зможе забезпечити такої дружби. ■

З листопада минулого року, після того як Туреччина збила російський військовий літак на кордоні із Сирією, відносини Туреччини та Росії перебували в чи не найбільш напруженій фазі. Після інциденту в Кремлі вимагали вибачень, але турецький президент їм у цьому відмовив. Проте вже в червні нинішнього року Ердоган написав листа з вибаченнями та висловив співчуття сім'ї загиблого російського пілота. Відтоді країни взяли курс на нормалізацію відносин, що посилюється ще більше після невдалої спроби перевороту в Туреччині. Тоді Владімір Путін був першим, хто зателефонував Ердогану й запропонував підтримку. Як зазначає видання The New York Times, для Заходу зближення Росії та Туреччини є тривожним сигналом, адже остання є членом НАТО і до того ж ключовим гравцем у намаганні ЄС зупинити потік біженців із Сирії та Афганістану. Також сьогодні в Туреччині дуже велике напруження у відносинах із США, що сягнуло свого піка після невдалої спроби перевороту. Влада країни роздратована відмовою американської сторони видати їм Фетхуллаха Гюлена, якого звинувачує в керівництві нещодавнім невдалим переворотом (Сполучені Штати вимагають від Туреччини доказів його причетності). Поки що зустріч російського й турецького президентів не мала якихось серйозних результатів, окрім заяв про дружбу та співпрацю. Утім, як зазначає The New York Times, Ердоган може використати потепління у відносинах із Москвою як важіль для більш сприятливої угоди з ЄС у питаннях міграційної кризи.

Беззахисність демократії

Алла Лазарева, Париж

Політичний туризм групи французьких депутатів до України та до Сирії змушує замислитися над браком саморегуляції, що розкладає зсередини систему французької політики. Засуджуємо, обурюємося, висловлюємо незгоду... Ці комунікаційні штампки вже не викликають навіть посмішки. Усі давно віджартувалися. Та й що смішного в тому, що прекраснодушні принципи, задекларовані як фундамент модерної європейської цивілізації, не мають жодної системи захисту, крім колекції красивих папірців. Декларації, меморандуми, угоди з велемовними назвами існують лише для чесних людей та чесних держав. Як сертифікат якості. А що робити з тими, хто вирішив, що бути нічим — перспективно, брехливим — вигідно, а цинічним — зручно? Від таких учасників політичного процесу систему запобіжників не передбачено.

«Краще бути татариним у російському Криму, ніж росіянином у Латвії», — порозважався в пропагандистських вправах на прес-конференції в Москві колишній міністр транспорту, затятий лобіст Кремля Тьеррі Маріані. Майже за Геббельсом: що зухваліша брехня, то більше шансів, що в неї повірять. Утім, якщо й не повірять, а, навпаки, почнуть заперечувати, висувати контраргументи, спростовувати, це не створить депутату від партії «Республіканці» жодних серйозних проблем. Чітких санкцій за поширення брехні, заохочування агресора до організації подальших убивств громадян сусідньої держави, зневагу до стандартів міжнародного права для депутатів Національної асамблеї майже немає. А ті, що є, не передбачають руйнівних наслідків для політичної кар'єри.

Можна, звісно, сподіватися на вердикт виборця, який, отримавши відповідну інформацію про свого представника у вищому законодавчому органі держави, розлютився б і проголосував на наступних виборах за когось іншого. Гіпотетично цей механізм міг би спрацювати щодо подорожніх Маріані в обох поїздках до Криму, а також до Сирії на зустріч із Башаром. Наприклад, стосовно ексцентричного та не завжди адекватного в словах і вчинках психітара — депутата від провінції Об Ніколя Дуїка. Або депутата від міста Івлін Жака Майяра — того самого, хто ніжно поцілував у металеву щічку дівчинку з монумента на честь загарбницької російської армії в Криму.

Особливість ситуації Тьеррі Маріані полягає в тому, що його обрано від зарубіжного округу. Виборці цього депутата мешкають на Філіппінах та в Росії, в Індії та в Україні. Охопити всіх інформаційною кампанією про справжні пріоритети та цілі політика вкрай важко. От він і демонструє, як визначив посол України у Франції Олег Шамшур, «небачену безсоромність».

Коли Маріані з трьома колегами по Національній асамблеї (всупереч позиції офіційного Парижа, як і у випадку з Кримом) поїхав до Башара Асада, у Єли-

сейському палаці та Матїньйоні також здійнявся шквал словесного гніву. Поїздки рішуче засудили президент та прем'єр, а голова Національної асамблеї Клод Бартолон організував відповідні збори й констатував «моральну помилку». Та й по всьому. Попри погрози розібратися на рівні партій, за свідомо невідповідності позиції Франції ані республіканця Жака Майяра, котрий крім Сирії ще двічі зїздив до Криму, ані соціаліста Жерара Бапта жодним санкціям так і піддали.

Які з усього цього висновки? «Суто на правничому рівні порушення закону немає, — пояснив **Тижню** правник Стефан Дюпон. — Депутатський імунітет забезпечує народним обранцям дуже широке поле для маневру та велику свободу дій. Ст. 70–80 внутрішнього регламенту парламенту передбачають штрафи за вжиття лайливої лексики в залі засідань або за доведений конфлікт інтересів, але не за дії, що

НІКОЛЯ САРКОЗІ ВІДДАНО ЗАГЛЯДАЄ В ОЧІ ПУТІНУ. ПОДОРОЖ ЙОГО ПАРТІЙЦІВ ПРОФІАНСУВАВ РОСІЙСЬКИЙ ФОНД МИРУ? САРКОЗІ ТА ЙОГО ОТОЧЕННЯ ЦЕ ЦІЛКОМ ВЛАШТОВУЄ

суперечать зовнішньополітичній лінії. Поняття «національний інтерес» (на юридичному рівні) вельми розмите... Заперечити легітимність провокативних поїздок до окупованого Криму надзвичайно важко».

Залишаються політичні партії, члени яких безсоромно користуються попитом на безчесність, що його активно заохочує Росія. І соціалісти, і республіканці мають внутрішні інстанції, компетентні розглядати відповідність вчинків партійців інтересам політичної сили. Але й тут, у випадку з Маріані, нема на що розраховувати. Лідер партії Ніколя Саркозі віддано заглядає в очі Путіну. Подорож його партійців профінансував Російський фонд миру? Саркозі та його близьке оточення це цілком влаштовує.

Тож де закінчується право політичної опозиції боротися за власне бачення, зокрема в питаннях зовнішньої політики, і де починається відверте нехтування колективним національним інтересом в ім'я корисливих проектів вузького кола політичних спритників? Де в модерному світі з новими викликами та загрозами проходить межа між політичною протестністю та вседозволеністю для не завжди відповідальних людей, яким потрапляють до рук надзвичайно широкі повноваження? Ця проблема, безперечно, актуальна не тільки для Франції. Не лише Париж, а й Брюссель, Берлін, не кажучи про Київ, хоч і не хочуть — мусять віднайти на ці важкі запитання адекватні відповіді. ■

Мертві пси і брудні трюки

Деякі борці зі злочинністю не можуть похвалитися кришталевою чесністю

Десятки років поліція невтомно намагається побороти організовану злочинність на півдні Італії. У 1963-му там з'явилася рішуче налаштована парламентська комісія з боротьби із мафією. Крім того, у боротьбі з чотирма великими мафіозними угрупованнями велику роль відіграють також бізнесмени, які публічно відмовляються платити за «дах», журналісти-розслідувачі та передусім громадянське суспільство. Управління конфіскованими багатствами бандитів — це цілий величезний бізнес: за 12 місяців, до серпня 2015-го, у них було відібрано €678 млн (\$793 млн).

Проте за минулий рік низка скандалів розмила межу між мафією та її опонентами. І справді, останнє розслідування парламентської антимафіозної комісії, яка почала заслуховувати свідчення в грудні, спрямоване проти самих борців із мафією, особливо проти їхньої неофіційної частини — групи громадянського суспільства. Голова комісії Розі Бінді каже, що хоче пробити «непрозорість і неоднозначність» антимафіозників.

У деяких випадках протидія бандитам стала шляхом до особистого збагачення. Жінку, яка

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

була символом боротьби проти калабрійської «Ндрангети», визнали винною в присвоєнні коштів, які вона одержувала для жіночої групи підтримки. Інколи люди, відомі своєю непримиренною позицією до мафії, як виявилось, переймали методи злочинців. Так було, наприклад, із провідним сицилійським бізнесменом, якого торік засудили за вимагання хабара €100 тис. В інших випадках керівництво антимафіозною групою ставало джерелом влади в суспільстві, у якому панувала культура «ти мені, я тобі».

ЯКЩО ЗАПЛЮЩУВАТИ ОЧІ НА ВАДИ БОРЦІВ ІЗ МАФІЄЮ, ТО ВОЮВАТИ З ГАНГСТЕРАМИ ТА ЇХНІМИ ДРУЗЬЯМИ СТАНЕ ЩЕ ВАЖЧЕ. А ХРЕЩЕНІ БАТЬКИ, У ЗАХВАТІ ВІД ОСТАННІХ СКАНДАЛІВ, ЯКІ ВІДВЕРТАЮТЬ УВАГУ ВІД ЇХНІХ БРУДНИХ ОБОРУДОК

Останній скандал розгорівся навколо керівника телеканалу на Сицилії Піно Маніачі. Коли в 2014 році домашніх собак Маніачі знайшли повішеними біля його офісу, прем'єр-міністр

Маттео Ренці зателефонував йому й висловив захоплення його мужністю. Але у квітні виявилось, що Маніачі перебуває під слідством за підозрою в здирництві. Прокуратура стверджує, що він отримував гроші та послуги, погрожуючи місцевим мерам скористатися своїм впливом у ЗМІ. Серед осіб, які мали з цього зиск, була і його заміжня коханка. Собак, за словами слідчих, убила не «Коза Ностра», а її чоловік.

Сам Маніачі, проти якого офіційно звинувачення ще не висунуте, свої незаконні дії заперечує. Мовляв, ці заяви є помстою за ту роль, котру його канал відіграє в розкритті чи не найсерйознішої справи, у яку влутана суддя Сільвана Саґуто. Торік Сільвану Саґуто, голову суду

в Палермо, який приймає рішення щодо конфіскованого в «Коза Ностра» майна, було усунуто від виконання обов'язків після того, як проти неї почалося слідство за підозрою в корупції (сама вона обвинувачення відкидає, офіційного звинувачення ще немає).

У травні Антоніно Ді Маттео, заступник головного прокурора Палермо, наголосив: усе, що було виявлено, — це поодинокі випадки. І висловив занепокоєння тим, що заплямовано весь антимafiaозний рух. Але якщо заплющувати очі на вади борців із мафією, то воювати з гангстерами та їхніми друзями стане ще важче. А хрещені батьки, поза сумнівом, у захваті від останніх скандалів, які відвертають увагу від їхніх брудних оборудок. ■

Початок розлучення Як інші країни сприймають Brexit?

У багатьох країн Європейського Союзу все ще не відійшли зашпори від британського референдуму про вихід із клубу, що відбувся 23 червня. Такий висновок напрошується з даних, оприлюднених 4 серпня дослідницькою маркетинговою компанією Ipsos MORI. У дев'яти країнах-членах, де проводилося опитування, 55% респондентів відповіли, що голосування за вихід із ЄС є поганим вибором для Британії, а 58% переконані, що це матиме негативний вплив на ЄС загалом. За межами ЄС настрої дещо життєрадісніші. Лише 35% у семи країнах із великою економікою вважають, що Британія зробила помилку.

З усіх опитаних країн найбільше задоволена Росія. Лише 10% тамтешніх респондентів переконані, що для Британії ухвалене рішення було хибним. Шведи, навпаки, переймаються найбільше: 68% думають, що для Європи це буде гірше.

Такі дві крайні реакції можуть чудово поєднуватися. Шведи бояться, що Brexit призведе до розпаду ЄС, унаслідок чого вони стануть ще вразливішими до забіганок Кремля, який постійно робить агресивні жести в їхній бік. Наприклад, посилюючи свої підводні човни в територіальні води Швеції. Росія ж, навпаки, у захваті від перспективи побачити ослаблену Європу.

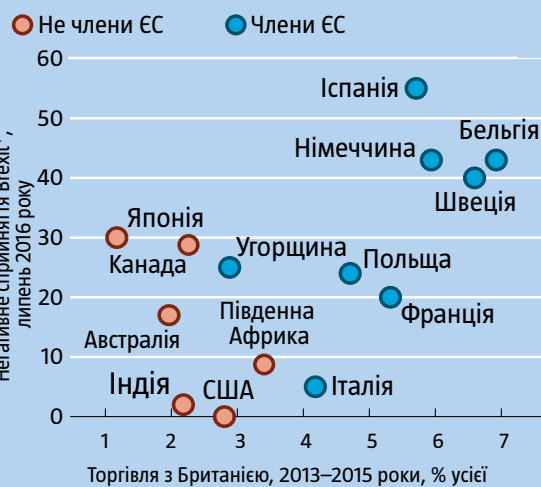
Ще одна причина, з якої, можливо, так потерпають шведи, — торгівля. Британія — четвертий за величиною торговельний партнер Швеції. Як і у випадку з опитуваннями в інших країнах, цей чинник, схоже, впливає на сприйняття респондентами Brexit. Загалом, що більше країна експортує до Британії, то більше засмучує розкол її громадян (див. «Не йдуть по-англійськи»).

Чи не в кожній із країн, де проводилося опитування, респонденти з вищою освітою частіше вважали Brexit незрозумілим кроком. У середньому 42% людей, які не закінчили школи, назвали його помилкою, тоді як поміж випускників університетів таких було 58%. Крім того, що вищий рівень доходів, то нижча підтримка Brexit.

Частка європейців, які хотіли б жорсткішого ставлення ЄС до Британії (28%), дещо більша за прихильників м'якшого курсу (26%). Найрішучіше налаштована Франція: 39% населення хочуть суворого покарання для бри-

Не йдуть по-англійськи

Сприйняття Brexit і торгівля з Британією

*Чистий баланс респондентів, які вважають Brexit неправильним (+)/правильним (-) вибором для Британії

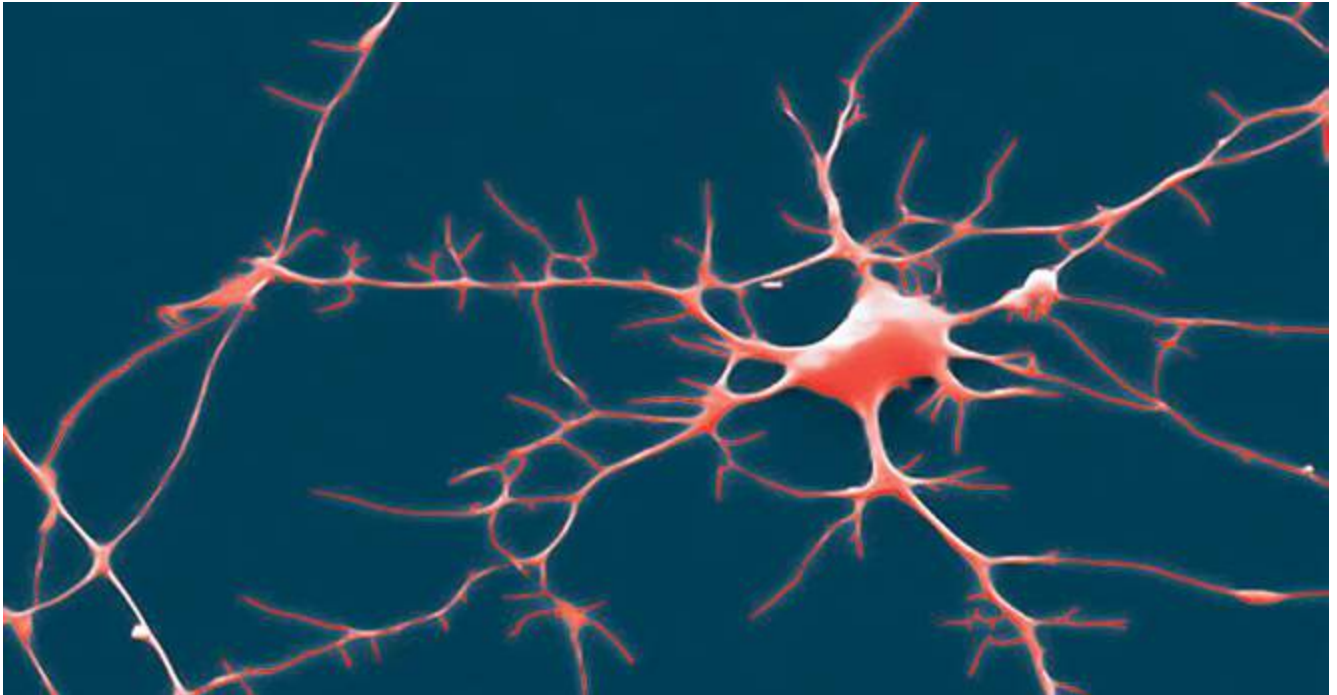
За даними Ipsos MORI, МВФ

танців. Природно, що самі британці найзатятіше обстоюють великодушні умови.

Британське мислення відрізняється від континентального ще в одному аспекті. Вони частіше, ніж мешканці будь-якої іншої держави ЄС, вірять, що їхній вихід підштовхне інших у тому ж напрямку. Аж 64% британців також вважають, що Brexit ослабить економіку ЄС — це спільно найвища оцінка з усіх країн, де проводилося дослідження. Розрив відносин ніколи не буває легким, але коли одна сторона думає, що це дар Божий, то для політичних союзів він стає ще тяжчим. ■

Ну й нерви!

Прірва між біологічним і цифровим мозком звужується

Позаяк достеменно невідомо, як працює мозок, дослідникам часто доводиться вдаватися до аналогій. Найпоширеніша з них — мозок як такий собі м'який, безформний, неточний біологічний варіант комп'ютера. Ну що ж, можливо, мозок і повільний, і схильний до помилок, але він ще й надійний, здатний пристосовуватися, економний, чудово дає раду з обробкою різномірних і розмитих даних, які надходять із реального світу та які звичайні цифрові комп'ютери неспроможні «перетравити». Тож аналогії можна проводити в обох напрямках, і вчені давно вже намагаються вдосконалити свої творіння, запозичуючи ідеї з біології. Наприклад, модна й динамічна галузь штучного інтелекту, відома під назвою «глибинне навчання», часто черпає натхнення в тому, як побудовано біологічний мозок.

Загальна ідея конструювання комп'ютерів за образом і подобою мозку називається нейроморфним комп'ютигом (цей термін наприкінці 1980-х створив один із піонерів комп'ютерних наук Карвер Мід). Там є багато привабливого. Зокрема, подією в цій галузі стала стаття, опублікована 3 серпня в Nature Nanotechnology: група вчених під керівництвом Евангелоса Елефтеріу з цюрихської науково-дослідної лабораторії ІВМ оголосила про створення діючої штучної версії нейрона.

Нейрони — витягнуті, тісно переплетені між собою клітини, на які припадає більша частина

важкої роботи в біологічному мозку. Ідея створити штучний нейрон не нова. Доктор Мід сам експериментував із застосуванням спеціально налаштованих транзисторів (крихітних електронних перемикачів, на яких працюють комп'ютери) для імітації певної поведінки цих клітин. Зараз ті штучні «нейрони», які роблять усе (від подання реклами на веб-сторінки до розпізнавання облич у постах у Facebook), симулюються здебільшого програмним забезпеченням на базі кодів, що працюють на звичайному кремнії. Але, як вам скаже будь-який учений-комп'ютерник, ерзац-версія чого-небудь у програмному забезпеченні неминуче має меншу точність і використовує більше обчислювальної потужності, ніж оригінал.

ПОЧУТИ ШУМ, ПОБАЧИТИ СИГНАЛ

Нейрони — це пристрої розпізнавання образів. Окремий нейрон, з'єднаний із десятками чи сотнями інших, може передавати електричні сигнали в обох напрямках. Якщо він отримує достатню кількість досить сильних сигналів від своїх «побратимів» за доволі короткий проміжок часу, він збудиться й надішле електричний імпульс до інших сполучених із ним нейронів і, можливо, збудить і їх. Якщо вхідні сигнали надто слабкі чи нечасті, він залишатиметься в стані спокою.

Винахід доктора Елефтеріу — це крихітний шматочок халькогенідного скла, затиснутий між двома електродами. Халькогенідне скло відоме як

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

матеріал із фазовим переходом. Це означає, що його фізична структура змінюється під час проходження крізь нього електричного струму. Спочатку це безформна грудочка без правильної атомної структури і з низькою електропровідністю. Проте під час проходження низьковольтного електричного імпульсу невелика частина речовини нагріється й набере впорядкованої кристалічної форми з багатою вищою провідністю. Достатня кількість таких імпульсів надасть електропровідності більшій частині грудочки — у цей момент крізь неї може проходити струм і цей «нейрон» збудиться так само, як і справжній. Тоді за допомогою високовольтного струму можна знову розплавити кристали й перезавантажити «нейрон».

Такий механізм імітує справжні нейрони ще в одному сенсі. Нейрони непередбачувані. Через флуктуації в клітині певна прикладена дія не завжди дає однаковий результат. Для інженера-електроніка це справжнє прокляття. Але, за словами провідного автора Nature Nanotechnology Томаса Тума, природа дотепно використовує той випадковий характер взаємодії: групи нейронів виконують функції, що були б неможливими, якби були абсолютно передбачуваними. Наприклад, вони можуть «висмикнути» систему з математичної пастки під назвою «локальний мінімум», у якій часом «застрягають» алгоритми цифрового комп'ютера. Програмним «нейронам» випадковий характер потрібно задавати штучно. Та, оскільки точні атомні характеристики під час процесу кристалі-

зації в ерзац-нейронах IBM у різних циклах неоднакові, їхня поведінка набуває необхідного дещо непередбачуваного характеру.

Команда провела ретельні випробування своїх «електронних нейронів». Окремий штучний нейрон за відповідної дії на нього виявився здатним досить достовірно розрізнити певні структури в хаотичних тестових даних. Доктор Тума впевнений, що на сучасному етапі технологій виробництва чипів його «нейрони» можна робити набагато меншими за відповідний об'єм звичайної електронної схеми. А ще вони споживатимуть значно менше енергії.

Наступний етап, за словами доктора Елефтеріу, — експерименти з об'єднанням таких «нейронів» у мережі. Мініатюрні версії цих мереж можна під'єднувати до сенсорів і налаштовувати на виявлення будь-яких явищ: від, наприклад, незвичайних температур у виробничій техніці до відхилень в електричних ритмах серця пацієнта чи специфічних моделях торгів на фінансових ринках. Більші версії можна буде встановлювати на стандартних комп'ютерних чипах як швидкісний та економний співпроцесор. Він краще виконуватиме завдання з розпізнавання образів на кшталт розпізнавання мовлення чи облич, які зараз виконуються повільнішими та менш ефективними програмами, що працюють на стандартних схемах. Якщо це станеться, то концептуальний розрив між штучним і справжнім мозком ще трохи зменшиться. ■

Е СПРЕСО

УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О 20:00

Олів'є Бюксеншюц:

ФОТО: ВІКТОР ЦЕНЕНО

«Французька культура є за своїм походженням греко-римською, але в часи скрути й біди французи згадують про галлів»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Про використання галльського міфу сучасними французами, кельтську цивілізацію мовою археології та її місце і значення в історії Європейського континенту в інтерв'ю *Тижню* розказав провідний французький кельтолог Олів'є Бюксеншюц.

Процес національного самовизначення змусив європейські народи звернутися до спадщини своїх попередників на історичній арені, зокрема до історії германських племен, слов'ян, вікінгів, навіть гунів. Чи є у Франції свій галльський міф? Що саме він включає?

—Перші французькі історики шукали коріння свого народу і своїх королів у легендах та міфах. Зверталися навіть до Біблії як джерела, аби довести, що перші французькі королі походили від галлів, троянців і низки біблійних персонажів. У XVIII–XIX століттях в історичному наративі популярним став сюжет про Гая Юлія Цезаря, який фактично вигдав свого супротивника — легендарного вождя галлів Верцингеторікса. На ньому було побудовано багато історичних праць того часу, через які до нас дійшла низка міфів про галлів, зокрема ті, автором яких був сам Цезар. Відповідно до його уявлень кельти-галли жили на

захід від Рейну, тобто населяли терени сучасної Франції. Французька Республіка активно використовувала цей міф для того, щоб довести походження сучасних французів від галлів і показати, що Франція — спадкоємиця стародавньої Галлії. 1910 року вийшла друком одна з перших книжок про галлів Каміля Жульєна, яка ґрунтувалася суто на римських і грецьких джерелах про кельтів. Автор писав, що Ельзас (територія на західному березі Рейну) був свого часу галльською територією, тож французькі претензії на цей край є цілком виправданими, оскільки він не був територією проживання германських племен. У цей-таки час відомий французький підприємець та археолог Жозеф Дешлет видав дослідження, у якому доводив, що галли жили вище від Альп, а вище за ці кельтські племена мешкали германці, тобто Рейн не був племінним кордоном.

«Нашими предками були кельти» — перше, про що довідувалися з підручників історії багато поколінь французів. Ця ідея втілювалася і в масовій культурі. Державна міфологія Франції активно використовує тему галлів. Коли виникає потреба, говорять про давній народ, який міг протистояти могутності Риму. Поразка галльського альянсу під проводом Верцингеторікса в

битві при Алезії 52 року до н. е. була трагедією, бо фактично означала підкорення цих земель Римом. Цезар тоді приєднав до Римської держави близько 500 тис. км² і кілька мільйонів населення. У подальшій історії Франція всіляко грала на комплексі цієї поразки. Зокрема, вже згаданий галльський вождь Верцингеторікс став одним з найбільших французьких героїв. 1870 року, коли під час франко-пруської війни було взято Париж, Леон Гамбетта втік з окупованої французької столиці на повітряній кулі. Аналогії до цих подій також шукали в давній історії: поразку від Пруссії порівнювали з поразкою, яку військо Верцингеторікса зазнало від армії Риму під командуванням Юлія Цезаря. Самого Гамбетту порівнювали зі вже згаданим кельтським вождем, а Бісмарка та Мольтке — з ворогом усіх галлів Цезарем. Французька культура як така є за своїм походженням греко-римською, але в часи скрути й біди французи згадують про галлів і наводять їх як аргумент проти німців абоощо. Звідси ж походять образи галлів Астерікса та Обелікса з усім відомим мультфільмів і коміксів, які протистоять різним світовим потугам, зокрема США. Під образом Астерікса — хитрого галла, наділеного магічними здібностями завдяки друїдам, — приховано образ Шарля де Голля, який очолив французький рух Опору в роки Другої світової війни.

Якщо відійти від міфів, то про який реальний кельтський світ можна говорити, спираючись на дані археології?

— На це запитання слід відповідати, спираючись на інформацію, отриману в результаті археологічних розкопок. На те, щоб про кельтів, зокрема галлів, почали сприймати саме наукову інформацію, а не міфи, знадобилося близько 40 останніх років.

Кельти залізної доби належать до двох археологічних культур: гальштатської (X–V століття до н. е.) і латенської (V–I століття до н. е.). Перша культура стосується змішаного кельто-фракійського населення (на західній території України аж до Подністров'я трапляються пам'ятки цієї культури. — Ред.). Друга — кельто-дако-фракійського населення. Мова про жителів Європи (без теренів Скандинавії) умовно на північ від територій, зайнятих спочатку еллінами, а далі римлянами, які займали терени від атлантичного узбережжя і фактично до західної частини сучасної України.

Коли говоримо про античну грецьку культуру, то спираємося на момент виникнення такого явища, як олімпіади, що беруть свій початок у VIII столітті до н. е. Для історії Риму таким ключовим моментом є заснування однойменного міста 21 квітня 753 року до н. е. Таким чином, щодо двох останніх згаданих культур ми маємо хай напівлегендарні, проте хоч якісь відомості. Про кельтів нічого навіть такого в нас немає. Про них не можна сказати, що вони звідкілясь прийшли. Вони є представниками місцевих цивілізацій Європи, які виникли приблизно за бронзової доби, розвивались і вирости в те, що ми нині називаємо кельтами. Археологія розглядає два основних типи поселень: постійні, осілі (можна сказати, селянські) та кочові. Кельти постійно жили на одних і тих самих територіях, були осілими, не кочували, як, скажімо, гуни. У VIII–V століттях до н. е. відбувалася взаємодія центру й півдня Європи, тобто греко-римської та кельтської гальштатської культури, яка не зводилася лише до інвазії античних

елементів у кельтське життя, а була взаємною, двосторонньою. Цей вплив набував багатьох проявів. Від греків до кельтів прийшли писемність, зведення міст та кам'яна архітектура, а також елементи демократії. Такий стан речей тривав до V століття до н. е., коли у кельтів з'явилися свої специфічні, відмінні від грецьких знаряддя і коли вони потрошку почали забувати писемність, яку вважали непотрібною. Очевидно, що торгівці й далі за потреби щось записували, але писемність не застосовували для того, аби записати народні поезії або кельтські аналоги таких поем, як «Гілада» чи «Одіссея». Саме в цей час кельти почали свої набіги на сусідні території.

До нашого часу дійшло багато шотландського, валлійського, ірландського, навіть бретонського фольклору, належного представникам кельтського світу в його сучасному варіанті. Чи є в них якісь елементи усної творчості, належної стародавнім галлам чи іншим кельтським племенам?

— Свого часу Юлій Цезар писав, що учні друїдів не записували нічого з того, що їм розповідали наставники, а знали ці речі напам'ять. Кельти, зокрема галли, не писали, бо не вважали за необхідне і крапка. Очевидно, так сталося і з їхніми аналогами давньогрецьких епосів. У випадку з «Ліадою» та «Одіссеєю» це були усні оповіді, які лишалися усним фольклором упродовж століть, аж допоки їх записали. У наш час на Балканах можна почути твори подібного жанру про битви між хорватами й сербами під час Югославських воєн. Дуже рідко фольклор подібного стибу відразу ж записували.

ВІД ЧАСІВ ГРЕКІВ, РИМЛЯН, КЕЛЬТІВ І АЖ ДО XVIII СТОЛІТТЯ ГОЛОВНОЮ ФОРМОЮ ЗАМОЖНОСТІ БУЛИ ВЕЛИКІ ЗЕМЕЛЬНІ МАСТКИ. НЕ ЛИШЕ МІСТА ВІДІГРАВАЛИ СВОЮ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЄВРОПИ

Існувала, очевидно, якась атлантична лінія збереження кельтського коріння. Ми не знаємо достовірно, чи нинішні варіанти кельтських мов, зокрема гелік, мають щось спільне з тією мовою, якою говорили галли. Це не одне й те саме. Ота атлантична вісь тягнеться від Шотландії на південь аж до Іспанії, де нині існують рухи за відокремлення шпучної етимології. Якщо подивитися на Європу з Франції, то місця розселення кельтів — схід Європи (для України це її центр), і ця культура витісняла атлантичну гілку. Їм вдалося дещо зберегти в Уельсі, Ірландії, Шотландії та на заході Піренейського півострова передусім тому, що так само, як баски, вони самоізолювалися.

Ще одним центром уваги до кельтів є їхня друїдична культура, яка також нерідко стає підґрунтям для творення міфів. Що зі своїх знахідок або знахідок своїх колег ви вважаєте найрепрезентативнішим чи найцікавішим, коли говоримо про релігію кельтів?

— Якщо говорити про справи релігійні, то про них дізнаємося не з творів Юлія Цезаря, оскільки він мав дуже схематичне, здебільшого політичне бачення життя галлів. У своїх описах він передусім спирається на досвід звичних йому римських релігійних практик, із якими порівнює побачене в

Олів'є Бюксеншоц — археолог, професор Вищої нормальної школи та Сорбонни, один із провідних європейських дослідників цивілізації кельтів. Директор археологічного центру при Національному центрі наукових досліджень (CNRS). Член Археологічної лабораторії Сходу і Заходу Вищої нормальної школи. Автор книжок «Міста, селища та сільська місцевість кельтської Європи» (1989), «Кельтська Європа залізної доби» (2004), «Кельти» (2007).

галлів. Цезар спрощує побачене, не надто вдається в подробиці. Про друїдичну традицію ми краще знаємо з написаного в V–VII століттях н. е. ірландськими монахами, які всіляко засуджували ці релігійні погляди, проте дуже добре їх описали. З цих джерел ми дізнаємося, що там було дуже багато різної інформації, щоправда, лише в усному варіанті.

Я не спеціалізуюся вузько з розкопок місць поклоніння або культу давніх кельтів у Франції, проте маю зауважити, що багато таких місць було знайдено й розкопано впродовж останніх 40 років. Це дало нам дуже багато нової інформації. Нині ми точно знаємо, що людські жертвоприношення, які кельти здійснювали на дольменах, — це чистісінький міф. Дольмени — споруди не кельтського часу, а набагато давнішого, тип мегалітів. Кельтські місця культового поклоніння скидалися на римські чи грецькі, система жертвоприношень там була надзвичайно складною. У самому культурі також багато спільного з греко-римською культурою. Від 1970 року у Франції було досліджено близько 10 великих культурових комплексів галльської культури. Дослідники звертали увагу на жертвоприношення як тварин, так і людей. Порівняти таку практику з практикою греків і римлян доволі важко, тому що їхні місця культу досліджували набагато раніше, коли на питання жертвоприношень не звертали пильної уваги. Тоді йшлося більше про кам'яну архітектуру, а не про остеологічні рештки можливих жертв.

Галати в Малій Азії — це також частина кельтської ойкумени?

— Традиційно в історіографії згадують про грецьку чи римську колонізацію, а у випадку кельтів і галлів говорять про набіги. Хоча згадані явища були абсолютно однаковими. Так само як греки чи римляни, кельти, коли захоплювали місто, вбивали всіх його мешканців або вбивали чоловіків, а жінок забирали в рабство. Усі вони поводитися приблизно однаково, і наслідки їхніх дій були приблизно однаковими. Таким чином можна говорити про кельтську колонізацію Італії, Балкан та Малої Азії.

Галли, кельти, галати — це одне й те саме. Остання назва походить із давньогрецької мови. На теренах сучасної Туреччини, тобто в Малій Азії, вони з'явилися як найманці в арміях спадкоємців імперії Александра Македонського, тобто його діадохів (колишніх полководців згаданого царя. — **Ред.**) Їхня подальша доля була різною: хтось вертався додому, а хтось лишався на поселення на місці служби. Здебільшого вони ставали селянами-землеробами. У певний момент про них починають говорити як про варварів, когось, хто становить загрозу місцевому населенню, хоча насправді стиль життя колишніх найманців-кельтів і їхня поведінка мало відрізнялися від того, як жили їхні сусіди-автохтони.

Пізніше на території Малої Азії найманцями служитимуть готи та вікінги. Але між ними й кельтами в цьому сенсі є суттєва різниця: останніх ахеменідські царі використовували як намісників. Кельти розчинилися у населенні Малої Азії, про їхнє перебування там нагадують хіба що кілька археологічних знахідок. Певним чином Александр Македонський, який завоював царство персів Ахеменідів, був їхнім спадкоємцем і в питаннях управління та ведення політики. Але це меншою мірою стосується його наступників-діадохів, за часів яких поширився дискурс про варварів, зокрема про кельтів як варварів. Можливо, кельти були варварами на момент своєї появи на якійсь території, але потім вони дуже швидко асимілювалися з місцевим населенням.

Ви кажете, що розкопки останніх 40 років розвіюють традиційні уявлення та міфи про кельтів, а французьку історію відділяють від історії галльської. Якими є ті маркери, що показують цю зміну?

— За останні 50 років доведено, що в кельтів існували не лише селища, а й міста. Власне, існування саме міст у галлів викликало в низки істориків та археологів ще півстоліття тому безліч запитань, хоча Бібракта й Алезія, які фігурують у записках Цезаря, — саме міста. Галли не були суто сільськими мешканцями, серед них були й містяни. Галльські ж міста існували не лише за 200 років до н. е., а й у більш ранні періоди, приблизно від VI століття до н. е. Ще один прогрес — активне дослідження релігійних центрів галльського життя, про що я вже розказав. Мій науковий інтерес — археологічне дослідження галльських поселень. Нині вже досліджено 15 тис. кельтських поселень на території Франції. 100 років тому були відомі радше не поселення, а кельтські поховання, зокрема курганного типу. Святилиця, майстерні та склади галлів почали розкопувати значно пізніше.

50 років тому якщо йшлося про галлів, то розкопували їхні укріплені пункти, своєрідні міні-фортеці, і мало уваги приділяли сільським поселенням типу ферм. Свою роль у знаходженні тих галльських опідумів (міст-фортець) відіграли охоронні розкопки перед початком будівництва, під час яких було виявлено цілу низку кельтських поселень. Нині ці невеличкі галльські поселення та більші господарства активно досліджують. Раніше розвиток цивілізації так чи інакше пов'язували з поширенням міст. Цю думку нам подарував представник школи «Анналів» Фернан Бродель, коли говорив про тривалий історичний час. Я ж доводжу, що від часів греків, етрусків, римлян, кельтів і аж до XVIII століття головною формою заможності були великі земельні маєтки. Володар такої латифундії не лише зосереджував населення довкола свого, скажімо, замку, а й звозив туди куплені чи завойовані цінності. Таким чином не лише міста, а й маєтки відігравали свою роль у розвитку Європи, бо йдеться про європейське явище. Європейська цивілізація як така є не цілком урбаністичною, а й сільською також. Аристократія Старого світу передусім прив'язана до своїх маєтків, тобто сільська. До Першої світової війни, яка все радикально змінила, правителі Європи були не тільки родичами (бо монарші родини тісно переплелися між собою), а й великими землевласниками. ■

Прокляття Макіавеллі

Леонідас Донскіс

У романі «*The Darkness at Noon*» («Ніч ополудні») Артур Кестлер розповідає про старого більшовика Ніколая Залмановіча Рубашова, який урочисто називає себе справжнім макіавеллістом. Він наполягає, що всі попередники сповідували пародію на більшовизм: яacobінци з їхньою плутаниною політики та етики, Ганді з його жалюгідним пошуком загальної справедливості замість реальної влади. Лише вони, більшовики, на думку Рубашова, були істинними макіавеллістами.

Крім того, вони, на відміну від інших, розуміли, що означає реалізація великого задуму історії через правильне ставлення до народних мас: курява на вітрі, знаряддя Революції чи багно на Шляху до Майбутнього. Місця для жалю не було, наполягає Рубашов, адже ми досить добре розуміли, що це єдиний спосіб кардинально змінити світ, а не намагатися здійснити косметичні зміни на політичному тлі. Отже, підсумовує герой Кестлера, ми були справжніми макіавеллістами.

Чому макіавеллістами? Цей термін був досить поширеним після публікації 1943 року «*The Machiavellians: Defenders of Freedom*» («Макіавеллісти: борці за свободу») Джеймса Бернгема, у час розвитку нового типу політичної еліти, охрещеної макіавеллістами. Ще 1941-го колишній троцькіст Бернгем, який згодом розчарувався в соціалізмі й переметнувся на бік правих, написав свою славнозвісну роботу «*Managerial Revolution: What is Happening in the World*» («Революція управлінців: що відбувається у світі»). Книжка надихнула Джорджа Орвелла. Пригадайте концепції теорії й практики олігархічного колективізму з роману «1984», нібито написані уособленням зла Еммануелем Голдстейном/Левом Троцьким, головним супротивником Старшого Брата/Товариша Сталіна (хоча насправді вони були справою рук О'Браєна).

Не дивно, що Орвелл розвиває думку Кестлера, вкладаючи сповнені презирства фрази у уста О'Браєна: розмірковування про цих жалюгідних попередників Океанії та Ангосоу — яacobінци, фашистів, нацистів та більшовиків, які виявилися так само наївними й безпомічними, дозволивши своїм жертвам стати мучениками. Головне, що смерті Вінстона Сміта ніхто не помітить — він не стане мучеником, його вилкують, змінять та оновлять, його приборкають як статистичну одиницю. Він визнає свої помилки й кається в гріхах перед Партією і Старшим Братом.

Залишається відкритим питання, чи доцільно було Кестлеру вживати звучний термін «макіавеллісти» стосовно більшовиків, які були уособленнями диявола в політиці, — достатньо пригадати «Майстра і Маргариту» Михайла Булгакова, де роль диявола на ім'я Воланд відводиться розумному та дотепному аферистові. Немає потреби створювати пекло на Землі, адже Москва вже стала Пандемоніумом — диявольський режим є більшим злом, ніж саме зло.

Якщо так, чому саме Нікколо Макіавеллі — автор трактату «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» (2017-го відзначатиметься 500-річчя його появи як великої події в європейській історії політичних ідей)? Нам відомо, що Шекспір зневажав Макіавеллі за безсоромність та відвертий цинізм. Макіавеллі був прототипом Яго і Глостера.

Однак класичні німецькі філософи — від Гердера до Гегеля — почали реабілітацію Макіавеллі.

У той час як Гердер вважав флорентійського гуманіста основоположником політології, Гегель розглядав антифранцузькі тиради Макіавеллі як ознаку сучасного патріотизму. Маркс теж лишив своє судження про Макіавеллі: людина, що зображувала політику радше такою, як вона є, ніж такою, як має

ЧИ МОЖНА НАЗВАТИ БІЛЬШОВИКІВ ТА ЇХНІХ ПОСЛІДОВНИКІВ У ПУТІНСЬКІЙ РОСІЇ МАКІАВЕЛЛІСТАМИ? ЩОСЬ МЕНІ ПІДКАЗУЄ, ЩО ВОНИ БУЛИ Й ДОСІ Є ЛИШЕ ПАРОДІЄЮ НА МАКІАВЕЛЛІ ТА ЙОГО ГУМАНІЗМ

бути. Насправді Маркс повторював критичну оцінку Макіавеллі від сера Френсіса Бекона.

Італійські патріоти XIX століття прославляли Макіавеллі за його сучасні концепції вірності, відваги, громадянської мужності й патріотизму. Усе це спонукало графа Вітторіо Альф'єрі, який ненавидів тиранию ще більше за лорда Байрона, назвати мислителя *divino Machiavelli* (божественним Макіавеллі).

Досить цікаво, що термін «макіавеллісти», який має дуже негативну конотацію, використовується у XX столітті в значенні диявола в історії та політиці. Зокрема, у нарисі Ісайї Берліна про загадку Макіавеллі революція останнього полягала в знищенні ілюзії, ніби філософського монізму достатньо для всієї планети, а єдиний принцип може стати центральною віссю всієї нашої епістемології, етики та сучасного існування.

Ми живемо радше численними «істинами», ніж однією. Практика, а не теорія веде нас до істини. Це можна назвати першим кроком інструменталізму або раціонального деперсоналізму, але рід у тому, що 11-та теза Маркса про Людвіга Фейєрбаха (про те, що філософи досі намагалися пояснити світ, а насправді його треба змінювати) — лише далеке віддуння послання Макіавеллі. Світ формує не ідея Томи Аквінського про те, що істина узгоджується з реальністю, а метафізика влади, яка бере за основу істину як свідому трансформацію реальності. Таким чином, істина — це успішна практика.

Чи можна назвати більшовиків та їхніх послідовників у путінській Росії макіавеллістами? Щось мені підказує, що вони були й досі є лише пародією на Макіавеллі та його гуманізм. ■

Андрій Середа:

«Я понад чи поза політикою» — це найкраща відмазка слабкої людини»

Андрій Середа та гурт «Кому Вниз», фронтменом якого він є, — це щось із музичного позачасся. Здається, він був завжди, йому стільки само, скільки всьому українському року. Навіть трохи більше, враховуючи їхнє готичне коріння. Ця формація та її беззмінний лідер ніколи не гналися за мейнстримом, їх не побачиш на ТБ чи модних тусовках. Середа і його «Кому Вниз» завжди мали чітке ідеологічне праве спрямування, яке ніколи не приховували. Про це й трохи більше *Тиждень* поспілкувався з Андрієм Середою.

Бути над чи поза процесами в музиканта просто не вийде. Все одно ми живемо в суспільстві, й навіть намагання на все запліщити очі — це теж позиція, мовляв, кладемо на все з прибором. Як можна створювати справжню музику, перебуваючи поза процесом? У будь-якому разі вважаю, що виконавці та команди мають бути соціально активними. Просто можна самому по собі не бути активним, але

Записав
**Богдан
Буткевич**

тоді повинна працювати твоя творчість, як-от зараз із Тарасом Чубаєм, який по ефірах не ходить, але його музика працює щодня. А можна бути таким, як покійний Кузьма Скрыбін, чия активність у підтримці того ж таки Януковича призвела зрештою до вбивств наших людей на Майдані. Один раз — це вже, пробачте, Гондурас. Взагалі «я понад політикою» — це найкраща відмазка або слабкої людини, або безпринципної.

Ухвалений закон про 35% україномовної музики — це дуже мало. Ми ж не Польща, де один народ, одна мова й одна віра. Тому боюся, що виграють від цього якраз ті, що поза політикою, хоча вони достатньо відсмоктували в режиму Януковича. Таке враження, що з нами й далі борються, тільки трохи іншими методами. Просто якщо раніше нічого не давали, то тепер дали рівно стільки, щоб українську музику розірвало від внутрішніх склок.

Не може музикант грати тільки для заробітку. Бо тоді краєш власне серце, йдеш на неможливі компроміси й потрапляєш у ситуацію, коли маєш робити для замовника все що завгодно. Це не кохання. Натомість є перший український рок-гурт «Гуцули», який валить не згірше за Deep Purple ще з 1968 року. Вони й зараз грають із таким драйвом, який мало кому вдається. Але досі ж на маргінесі. От це найкраще відображення реального стану української музики. У нас завжди було багато прекрасних команд, не варто думати, що в останні роки стався якийсь окремий вибух. Раніше, як на мій смак, особливо в часи перебудови, з'являлося більше цікавих команд.

Я ніколи в житті не слухав музики. Свою музику теж музикою не вважаю — це мій погляд. Якщо команда протрималася більше ніж п'ять років, то її вже варто починати слухати. Мене навіть більше за саму музику цікавить навколomuзичний стан того музиканта чи команди, яку її зробили. Хай там де писався матеріал, хоч на якій студії зводився, він або пробиває, або ні. Це як із жінкою: вона може бути гарно вдягнена, але треба знати, щоб під цим. Мені от трохи дивно, коли деякі молоді українські музиканти починають співати з підкреслено неукраїнською вимовою — віє комплексами. Ні, я не кажу, що є якась hoch-українська, та все ж таки. Просто публіка в нас вихована на ритміці та моді. До речі, іноді для команди краще, коли про неї кажуть: «О, я чув назву», при цьому не знаючи їхньої музики. Адже коли не знають музики, то можуть собі дофантазувати. Це як Бред Пітт — головне не талант, а імідж. Але загалом що

ФОТО: ОЛЕКСАНДР ЗАКЛЕТСЬКИЙ

більше музики, то краще. Головне — встигнути знайти в цьому гамузі та білому шумі свій кайф і в ньому жити.

Погано, що в нас так само не працює музична пропаганда. Бо про гурт «ДахаБраха» знає щонайбільше 10% людей, які самі шукають музику. Але ж переважна частина просто споживає. Так, хтось може проїхати країною й навіть збирати повні зали. Але чи чуємо та читаємо ми про це з кожного екрана та шпальти? Коли я дивлюся фільм із планшета, то засинаю, коли з великого екрана телевізора, то ні. Всі обіцяли, що реклама, у якій я як диктор постійно задіяний, має піти з ТБ, бордів та сітілайтів у мережу. Та цього ніколи не станеться, бо в інтернеті вона завжди з'являється або невчасно, або конкретно з теми, яку шукаєш. А от коли ти щодня йдеш повз борд, то зрештою таки купиш рекламований на ньому товар. Цей принцип діє щодо купи людей, у яких ніби і є інтернет, але слухають вони все одно те, що їм вкладають у голову. Саме тому поляк, коли його спитати, що він слухає, завжди спочатку назве свої команди. У нас усе навпаки. Це не значить, що в нас поганий слухач, просто його так виховують. Тому й досі існують дві музичні України, така собі шизофренія, бо є величезна проблема з поширенням музичної інформації. Чому музикант має витратити свій час на просування власного продукту замість того, щоб працювати над ним? Саме тому купа талановитих музикантів, митців гидують ходити на ТБ чи радіо, бо живуть реальнішим, ніж останні, життям. Хоча цей конфлікт між українським соціумом та ідеальним світом, у якому існують музиканти, висмоктує багато сил. Саме тому українські музиканти випускають один альбом, у той час як західні випускають вісім. Просто не встигаєш стежити за часом через фортечний мур, за яким ми обороняємося від ворогів. Я вже мовчу про те, що, власне, українська мова досі лишається здобутком, а не побутом.

Йти в політику — це або заробляти бабло, або компенсувати свій комплекс меншовартості. Досі ношу на собі Пустельний хрест від УНА — УНСО, але балотуватися від них не став. Не тому, що не підтримував. Просто політика — це те, що абсолютно відрізняється від усього, чим я займаюся у своєму житті. Те, що для людини з духовною сутністю є повійством, у політиці називається компромісом. Ти маєш стати другосортним, бо мусиш навчитися здавати свої позиції. І головне — політикою треба жити постійно, 24 години на добу, тобто на творчість у тебе вже елементарно забраке часу. Я раніше завжди йшов зі структур, де мені одразу нав'язували якусь думку чи позицію. Тому в політиці мені не буде нормально. Це як із Вакарчуком, якого я дуже поважаю, але творчість якого після походу в політику сприймається вже радше як ідеологічний чинник, а не суто музичний. Треба розуміти від початку, хто ти: кшатрій, брахман чи шудра.

Війна завжди швидко підкреслює баланс у суспільстві, де є 10% розумних і 90% тих, кого ведуть. Під час війни ці 10% стають

Андрій Середа — український співак, артист, диктор, лідер рок-гурту «Кому Вниз». Народився в Києві 1964 року. Закінчив Київський театральний інститут імені І. К. Карпенка-Карого за фахом «актор». Пісенний дебют — пісня на слова Тараса Шевченка «Суботів», написана до батькового дня народження (1983). 1988-го створив рок-гурт «Кому Вниз» (починали як російськомовний гурт), із яким 1989-го переміг на фестивалі «Червона рута». З 1999 року — телеведучий на ТРК «Ера». Не раз запрошуваний озвучувати документальні фільми, політичну рекламу (2004-го озвучував політичні гасла президентської кампанії Віктора Ющенка, 2006–2007-го — партії «Наша Україна») та різноманітні рекламні ролики на українському телебаченні.

витривалішими та розумнішими, а ті 90% — тупішими й слабшими. Нам варто навчитися будувати й воювати регулярною армією, а не козацькими повстаннями, які знищують тільки нижню ланку ворога. Тоді як верхня залишається, розповідає, що треба шукати компроміс, і дозволяє ввести 35-відсоткову квоту на українське. І тоді ми отримуємо проспект Бандери, що впирається в проспект Ватутіна, якого бандерівці вбили. Просто необхідно зрештою доходити до етапу усвідомлення дихотомії 10–90% і розуміти, що працювати та досягати треба в широкому сенсі слова своїх. Тоді ти житимеш вічно й ніколи не помреш як митець. Пригадую, якось під час Майдану я щось подібне задвигав хлопцям із «Правого сектору», й один із них у відповідь на слова, що мусимо жити вічно, сказав: «Щонайменше». Хоч і не вірю в життя після смерті, та сподіваюся, що воно є. Але знову ж таки як не згадати слова Кузі (Сергія Кузмінського. — Ред.): «Надіятися — істина дурнів».

ГОТИКА — ЦЕ НЕ МУЗИКА, ЦЕ СТАН, У ЯКОМУ ТИ ПЕРЕБУВАЄШ. ВОНА НЕ ШУКАЄ КОЛГОСПУ, СПІЛЬНОТИ, ВИЗНАННЯ. ВОНА ПРО ТЕ, ЩО ЗАЙМАТИСЯ ТРЕБА СОБОЮ Й НЕ ЧЕКАТИ НА ОЦІНКУ ІНШИХ

На «Кому Вниз» приходять ті, хто має класний гонор. Взагалі правильні й праведні люди. Це не егоїзм і не манія величчя. Просто готика — це не музика, це стан, у якому ти перебуваєш. Вона не шукає колгоспу, спільноти, визнання. Вона про те, що займатися треба собою й не чекати на оцінку інших. Вона дуже сильно оперує індивідуальністю. Готика — це коли індивідуальності збираються разом.

Мій найбільший жах — це коли по молодості ми сказали про одну команду: «Це фігня» — і забрали їхнє місце. Я вже навіть назви цієї банди не пам'ятаю, але ситуацію забути не можу. Так, треба боротися за своє місце, але згідно з тим, ким ти себе вважаєш і за якими принципами живеш. Треба мати сміливість знати, у чому твій гріх, а де твоя перемога. Чи ти йшов по трупах, чи працює довив, що недаремно займаєш своє місце у всесвіті. ■

Західніше від Львова, східніше від Братислави

Катерина Новікова, Віктор Трибус

Чим живе словацька провінція поблизу українського та польського кордонів

По той бік кордону, у Східній Словаччині, життя таке й не таке, як у нас. Мешканців того краю в столиці Братиславі звать не східняки (*východniari*), а мароко — мадяри, роми та кокоти... Адаже багато з них «понаїхали» до Братислави в пошуках роботи й кращої долі, що стало приводом для глузування з боку західняків.

КОКТЕЙЛЬ ЕПОХ

На залізничному вокзалі містечка Гуменне нас привітав Швейк. Пам'ятник воякові стоїть біля перону, з якого він колись вирушив до Львова (звідки, своєю чергою, ми й прибули сюди). Це один із пунктів міжнародного туристичного маршруту «Слідами бравого вояка Швейка», що пролягає Чехією, Австрією, Угорщиною, Польщею та Україною. Швейк не лише чеський герой — словаки теж визнають його своїм.

Привокзальний Швейк. Запрошує на пивний фестиваль до Гуменного

Гуменне — пам'ятка кількох епох: Франца Йозефа, передвоєнної, а потім соціалістичної Чехословаччини та періоду «східноєвропейського капіталізму» наших днів. Яскраво помальовані, хаотично обліплені рекламою сучасні кам'яниці сусідять із готичним костелом і занедбанними, елегантними кам'яницями зламу XIX–XX століть.

На головній пішохідній вулиці Свободи в місті Швейковий пивний фестиваль. Як свідчить великий пам'ятник на її початку, йдеться про свободу від фашистів, принесену Червоною армією. Двійко словаків разом із радянським солдатом гордо простягають прапор. На постаменті викарбувано: «Свобода, що дана, цінна, але свобода, здобута в боротьбі, набагато дорожча».

За монументом у парку височіє старовинний величний палац угорського магната. Угорці правили Словаччиною протягом тисячі років — то була так звана горішня Угорщина. Навіть у період цілковитої домінації Відня вони становили вищу верству, тоді як словаки були селянами.

Трохи далі на цій самій вулиці стоїть камерний пам'ятник чехословацькому герою — генералові Мілану Растіславу Штефанику. Конструкція дещо абсурдна: голова героя причеплена до гостроверхого кам'яного стовпа, що є частиною фонтанного комплексу. Штефаник був астрономом і військовим пілотом, а також одним із засновників Чехословаччини.

А чи є суто словацький герой? На серпантинних із села Калужа до Гуменного у Вигорлятських горах заховався пам'ятник чехословацькому партизанському загону, названому Яносиковим, що діяв у лісах від 1942 року. Юрай Яносик — відомий розбишака, відповідник Олекси Довбуша. Брав участь у повстанні Ференца II Ракоці проти Габсбургів у 1703–1711-му, а після поразки взявся за розбій. Для словаків Яносик став народним героєм, а в радянський час був потрактований як предтеча чехословацьких комуністів.

ЩО ОБ'ЄДНУВАЛО КОРОЛІВ І СУЛТАНІВ

Завдяки Швейковим дням у Гуменному облаштували містечко розваг, тож у неділю ми зустріли дещо більше людей, ніж зазвичай. Хоча якщо порівнювати з Україною, то так небагато відвідувачів буває лише наприкінці свята, коли маже всі розійшлися.

Найбільшою атракцією для дорослих є пивні намети з телебімом, що передає матч із хокейного чемпіонату світу в Росії. Це улюблений вид спорту

місцевої публіки. 1969 року (наступного після радянської окупації) чехословацька команда перемогла команду СРСР і в Празі 100 тис. людей пройшли тріумфальною ходою. А після матчу чехословаки не подали руки радянським спортсменам.

Проте сьогодні до росіян ставлення дуже приязне: по радіо постійно лунає «Москва», «Петроград» та «Русское». Навіть у газеті «Католицькі новини» першу сторінку присвятили чемпіонату в Росії. До речі, Україна виграла проведення в 2017 році чемпіонату світу з хокею в дивізіоні 1А. Можливо, це посприє зближенню наших країн.

Доки дорослі випивають біля екрана, діти граються або дивляться в будці на колесах 5D-фільм про акулу. Серед костюмованих персонажів мультиків прогулюється також червона зірка, напевно, нагадуючи про вдячність за мир советам.

Попри недільні святкування, пообідати виявилося неабияк складно. В асортименті небагатьох відкритих ресторацій місцева кухня годі шукати: скрізь подають піцу та кебаб до пива. Утім, пиво чимало видів. Пивоварні тут мають багату традицію.

Словаччина також країна виноробів. Історичний район Земплін, до якого належить Гуменне, — батьківщина токайських вин. Виноградники добре прижилися в лагідному кліматі на вулканічному та чорноземному ґрунті ще з римських часів. Це вино любили як французькі королі, так і турецькі султани. Нині згідно із засадами патентування ЄС токайські вина можна виробляти лише в регіоні Земплін. Але словацькі вина з етикеткою «токайські» підлягають контролю угорських експертів.

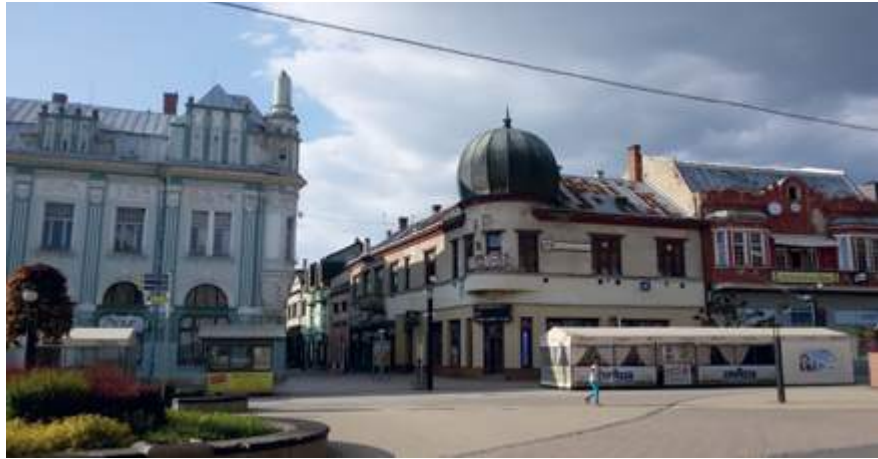
Є в Гуменному і циганський район. Там на вулицях значно більше людей, ніж у центрі міста. І панує справжня пікнікова атмосфера. Мешканці відпочивають на траві перед пониженими одноквартирними будинками, але рясно всіяними сателітами, перемовляються з вікон і прогулюються.

У Словаччині існує «ромська проблема». З боку словаків лунають нарікання щодо небажання ромів асимілюватись, а з боку ромів — щодо дискримінації та брутальності поліції. 2004 року після значного зменшення соціальних виплат навіть спалахнуло циганське повстання.

У ВОЛОДАРЯ ГІР

Село Нова Седлиця лежить у Національному парку Полонини, який разом із парками України та Польщі становить міжнародний резерват біосфери. Над ним височіє гора Кременець заввишки 1221 м, найвища в словацьких Бещадах. Тут сходяться три кордони: Словаччини, України та Польщі. Там, де закінчується асфальтова дорога, яка далі в'ється стежиною ген у гори, серед квітухих дерев височіє дерев'яний поганський ідол. «Дідо Бескид — володар цих гір — бажає спокійного й нічим не порушеного відпочинку в тутешніх горах», — напучує напис на таблиці. Цією місциною пробігає також 105-кілометровий велосипедний шлях Нова Седлиця дерев'яними церквами Східного обряду в прикордонних Снині та Собранцях.

У селі близько 300 мешканців. Місцевий добродій каже, що чимало односельців працює в лісі або виїжджає на сезонні роботи до Західної Європи. Більшість тутешніх визнають себе словаками, каже

Еклектична архітектура. На вулицях словацьких містечок сусідять будівлі з абсолютно різних епох

він, хоча є православними. Проте всіх єднає хокей: у густо задимленій господі чоловіки традиційно за пивом дивляться матч.

Неподалік Нової Седлиці село Тополя, де народився Олександр Духнович, «будитель» русинів. На придорожній таблиці поруч із його портретом бачимо жовто-блакитні смуги й червоного ведмеда — русинський герб.

Закарпатські русини, попри жовто-блакитні смуги на гербі, тяжіють до москвофільства. Кажуть, такий вибір зумовив проїзд цими теренами російського царя Ніколая I на розправу з угорцями. «Якщо цесар з Відня покликав царя на допомогу, то мусить бути божественним, — міркували собі русини. — А ще й розмовляє мовою, подібною до нашої». Водночас москвофільство допомогло русинам лікуватися від комплексів щодо домінації угорців. Хоча частина з них вважає себе угорцями-русинами.

ГЕРБОВІ ТВАРИНИ

Подорожуючи східними теренами Словаччини, здається, що опинився в порожній країні. Десятки кілометрів ненаселених гірських лісів і долин, серед яких трапляються крихітні села чи містечка. Села небагаті, проте дуже охайні та квітучі. Поодиноких людей часом можна зустріти біля крамничок чи в барах. Назви населених пунктів часто подані двома мовами: словацькою та українською або лемківською та русинською говірками. Більшість храмів греко-католицькі чи православні.

Райцентри вражають цікавими гербами, що вказують на гармонійну близькість до природи та любов до своєї землі. Наприклад, Улич представляє вовк, що вис, Нову Седлицю — рудий лис над озером, Збой — стадо диких кабанів на галявині, Колбасов — олень із деревцем, Прислоп — цап, який обгризає куц, Пчоліне — бджоли, що в'ються біля вулика, Гостівці — стіл із карафкою та келихом. У Нижній Яблонці — квітуча яблунька, Адицівцях — косуля біля пенька з паростком, Вижному Грушові — корова, яка годує телятко, у Чабалівцях — лелека поруч із жабою, у Нягові — лісовий котик на галявині під зіркою, у Малій Полянці — деревце між полуницею, а в Маківцях — три макові го- ▶

Дідо Бескид. Володар гір і друг велосипедистів

лівки. Трапляються й сільськогосподарські мотиви. У Хотці на гербі бачимо схематичне зображення знарядь праці, а в селі Гавай— конструкцію із сухої деревини для видобування деревного вугілля, що димить між деревами, і перехрещені сокири.

Здається, ці села загублені серед гір та лісів. Але насправді вони сполучені мережею непоганих доріг, якими щодня курсують сучасні автобуси.

ТАМ, ДЕ ВОРОНИ ПОВЕРТАЮТЬ НАЗАД

Село Осадне лежить у горах на кордоні з Польщею. Воно прославалося завдяки подорожі сільського голови Федора Віцо, русина-москвофіла, до Брюсселя клопотати про допомогу. Ці події лягли в основу сюжету словацько-чеського документального фільму 2009 року, що отримав нагороду на кінофестивалі в Карлових Варах. Тож Осадне є такою собі метафорою багатьох наддунайських країн, які успішно грають між «третім Римом» і Брюсселем.

На узгір'ї біліє православна церква з криптою черепів, що відкрита цілодобово. Це поховання 1035 солдатів, переважно російських, які загинули в ході Карпатської операції 1915 року.

Крипту відремонтували коштом посольства Російської Федерації 2003-го. Посвячена 2005-го, на «60-річчя перемоги», як читаємо в листі подяки міністра закордонних справ РФ Сергія Лаврова священику та мешканцям села за опіку над похованням загиблих російських солдатів. Поруч висить подібний лист із подякою від Таврійського центру військової історії Криму, датований 2010 роком. Адже серед загиблих є уродженці Таврійської губернії. Взагалі Росія чимало робить для збереження впливу в цій місцевості.

Пам'ятна таблиця повідомляє (чотирма мовами!) про «повернення до істинної віри після примусової унії з Римом 1726 року». Йдеться про події 1926-го, коли Осадне перейшло на православ'я, щоправда, через конфлікт із місцевим настоятелем.

ГРОМАДЯНИН РУСИ

Районний центр Меджилабірці на кордоні з Польщею здається загубленим містом на узбіччі головної дороги. Хоча тут є Музей Енді Воргола з однією з найбільших колекцій його творів. Це також один із пунктів туристичного маршруту «Митці пограниччя», який веде далі до польських музеїв у Команчі, Загожі, Леско, Собені та Саноку.

Воргол походив із родини закарпатських русинів, які емігрували до США, і ніколи не відхрещувався від свого коріння. Хоча й був дитиною епохи хіпі, але все-таки залишався греко-католиком. У колекції музею зберігається посвідчення почесного громадянина Підкарпатської Русі, виписане посмертно 24 січня 2008 року Сеймом підкарпатських русинів, як зазначено, «корінного народу Підкарпаття». Натомість в Україні митця вважають українцем.

Колізії Другої світової творчо наблизили Воргола до батьківщини його батьків. В експозиції є славетна бляшанка супу «Кемпбелл», підписана митцем, а поруч така сама з провіанту американських союзників, знайдена під час будівництва в сусідньому Стропкові. Її вміст, як можна здогадатися, з'їв радянський солдат.

ТАНКИ В ДОБРОМУ СТАНІ

В'їжджаємо в місто Свидник, що в історичному регіоні Шариш, й одразу потрапляємо на вулицю Радянських героїв. Отакої! Виявляється, можна бути країною ЄС і без декомунізації. На дошці міських оголошень помічаємо анонс концерту російських пісень: на малюнку мило усміхається пані в кокошнику. А нижче плакат радикально-націоналістичного Словацького руху відродження, на якому група юнаків гордо несе червоний прапор зі словацьким хрестом, проголошуючи: «Ми словаки, ми ані праві, ані ліві». Натомість у місті є українська громада, заповідник української культури, і відбуваються фестивалі української та русинської культур.

ДЛЯ СЛОВАКІВ ЯНОСИК СТАВ НАРОДНИМ ГЕРОЕМ, А В РАДЯНСЬКИЙ ЧАС БУВ ПОТРАКТОВАНИЙ ЯК ПРЕДТЕЧА ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ КОМУНІСТІВ

Найбільшою атракцією для туристів є Долина смерті на околицях Свидника в селі Капішова. На згадку про танкову битву часів комуністичної Чехословаччини в долину привезли танки Т-34 і встановили на місце спалених, які тривалий час стояли там по війні. Ця експозиція є частиною «мікро-регіону Долини смерті» на території Словаччини. Танки в доброму стані— свіжо помальовані червоні зірки сяють здалека. Вхід до долини відкриває пам'ятник— радянський танк торпедує німецький. Напередодні 8 травня на радянський танк хтось почепив георгіївську стрічку.

Перша декада травня— річниця закінчення Другої світової війни. Словаччина утворилася 1939 року як маріонеткова держава Гітлера й воювала на його боці. А 1944-го вибухнуло Словацьке народне повстання, важливе для цього народу

як висловлення власної позиції. 1-ий Український фронт мав пробити шлях із Польщі через Карпати на Дукельський перевал, щоб допомогти повстанцям. Проте битви точились цілу осінь і закінчилися поразкою. Частина повстанців пішли в партизани. Радянську армію підтримував також І Чехословацький корпус. То й не дивно, що тут існує певний культ Другої світової: на пам'ятники Червоній армії можна натрапити навіть у найвіддаленіших гірських селах.

ІНШІ ВІДВІДУВАЧІ

Бардіїв — старовинне місто в тому самому історичному регіоні Шариш. Тут є Крайовий музей ікон та Польсько-словацький дім (поруч кордон із Польщею). У Середньовіччі місто було одним із найбагатших у горішній Угорщині завдяки міжнародній торгівлі. Зокрема, торгівлі угорським вином, яке мало попит серед польської шляхти.

У XVIII і XIX століттях економічний занепад пішов на користь Бардієву, відкривши нове джерело доходу — туризм. Збереглися середньовічні міські мури з 12 вежами. Виснажливі війни XX століття, які точилися поблизу в Карпатах, теж щасливо оминули місто. Нині старий центр Бардієва належить до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Однією з найважливіших пам'яток міста є величезний готичний костел Св. Егідія на площі Ринок, який свідчить про заможність містян на межі Середньовіччя та Відродження. На одному з вітарів разом із Богоматір'ю зображені святі Еразм і Микола — поєднання східної та західної християнських традицій.

Площа Ринок — місце вишуканих кав'ярень і зустрічі місцевих митців та диваків. Хоча кава, як і скрізь у Словаччині, неароматна й гірка до сліз. Тут ми зустріли групу учнів із вчителькою російської мови. Проте проросійські настрої не охоплюють усіх словаків: бармен із колегою дискутували на геополітичні теми, критикуючи як Москву, так і Америку. Однак увечері місто завмирає, лише в господарстві місцеві до півночі дивляться хокей.

На мурі кляштору францисканців бачимо пам'ятну таблицю про примусове вивезення ченців вночі 1950 року та переслідування комуністами греко-католицьких священиків. Встановила її Конфедерація політичних в'язнів Словаччини 2015-го. У Чехословаччині найбрутальніше переслідували католицьку церкву, що була змушена піти в підпілля. Сьогодні більшість словаків сповідують римо-католицизм.

Одразу за мурами старого центру простягається звичайнісіньке сучасне місто з великими маркетами та промисловими кварталами. Типовий архітектурний хаос східноєвропейського капіталізму: гуртовні, офісні та складські будівлі рясно нафаршировані оголошеннями та рекламою.

За містом розташований курорт Бардіївські Купелі, мінеральні джерела яких були відомі вже в XVI столітті. Колись цілющою водою лікувалися монархи, зокрема російський цар Александр I та імператриця Австрії Єлизавета Баварська (Сісі). Нині дощовим днем тут порожньо та безлюдно, відкриті лише поодинокі ресторани й кіоски. Та й відвідувачі тепер інші: протягом кількох годин завітали лише дві екскурсії автобусами з білоруськими номерами — випити води з джерела. ■

К Н И Г А Р Н Я

15–21 серпня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

19 серпня, 18:30 — презентація
етнографічно-антропологічного проекту «Ukrainer».
Учасники: Богдан Логвиненко, Тарас Ковальчук,
Дмитро Охріменко.

21 серпня, 18:30 — до Дня Незалежності України.
«Чверть століття тому: як це було.
Розмова з Левком Лук'яненком».
Модератор Юрій Макаров.

Львів (просп. Свободи, 7):

18 серпня, 18:30 — проект «Нове».
Майстер-клас бізнес-тренера Наталії Колядко
«Як бути ефективним керівником і хорошим лідером?».

Харків (вул. Сумська, 3):

15 серпня, 18:30 — лекція журналіста Сергія Пархоменка
про проект «Остання адреса».

19 серпня, 19:00 — розмова на тему «Human Rights»
(«Права людини») від проекту WAU (World Around Us).
Англійською мовою без перекладу.
Модератор Катерина Дейнека.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

17 серпня, 18:30 — Нон-фікшн.ua. Дискусія «Від книжки
до стартапу: чи допомагає бізнес-література стати успішним
підприємцем». Учасники: Олександр Вешелені,
Олександр Мельник, Марина Прісняк.
Спільно з літературною медіатекою 5books.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

18 серпня, 18:00 — Вечір поезії Сергія Жадана,
або Жаданочитання.

Інформаційний партнер

ТИЖДЕНЬ

Із повним переліком заходів та його можливими
змiнами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є»
у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Суботній вибух

Яна Вікторова

Цієї суботи о 7:45 ми стояли біля воріт: я проводжала матір, коли пролунав гучний вибух. Хоча до цього звуку більше підійшло б «грандіозний». Глянули одна на одну: «Тільки б не викинули світло». Мама пішла у справах, я лишилася вдома. Більше вибухів не гриміло, тож думати про той не було жодного сенсу. Чесно кажучи, у нас дуже дивне ставлення до вибухів. Іноді це страх на підсвідомості, іноді абсолютна байдужість. Кілька днів тому в новинах ми побачили жінку з Алеппо, яка накрила собою дітей під час обстрілу й залишилася без руки та ноги, але дітей зберегла. Дивилися новини за вечерею й тільки після цього блоку вже змогли їсти. Обидві відчували однаково: скільки разів так робили, накриваючи собою дитя, бігли, падали або стояли, ніби зачаровані, коли звук був зовсім поруч, над вухом... А тут побачили жінку в лікарні із залишками кінцівок, яка була щаслива за своїх дітей, і відчували дикий страх, як тоді. До страху неможливо зовсім звикнути. Не можна сказати, що нам байдуже. У вересні 2014-го я йшла на роботу, біля обласного тубдиспансеру стояв якийсь місцевий «батальйон». Через кожні півметра були позначки «міни», а я йшла. Усе було таким незвичним й абсурдним: пошкоджені будівлі, міни, прапори, люди у формі, і тому щось одне з тієї низки новоутворень уже зовсім не дивувало. Того самого дня я їхала вже назад і випадково помітила дивну жінку в автобусі. Немолода, вона ховала обличчя за великими окулярами. Навіть із тим «камуфляжем» — окулярами — було видно, що її лихоманить, шкіра «горить», гноїться. Потім вона стала готуватися до виходу, і я чітко побачила, що в неї немає ока — лише відкрита рана. Це було так страшно, що ані ті «міни», ані пошкоджені будівлі вже не здавалися такими дивними. Та жінка, яка прагнула показати, що все нормально, досі стоїть у мене перед очима. Непогано вдягнена, охайна, з виглядом, що все нормально в її житті.

Дивна річ — страх. Він у тобі назавжди, на фізіологічному рівні. Ми всі завагітніли тим страхом. Мабуть, травма війни, як полюбляють зараз казати.

Коли мама повернулася, розповіла, що була свідком усього, бо їхала тією самою дорогою, де підірвали машину лідера «ЛНР». Її маршрутка потрапила туди одразу після того, і водій був так само розгублений, як і всі, хто виглядав щосили у вікна, прагнучи зрозуміти, що сталося. Може, саме тому водій не звернув уваги або не помітив обірваних вибухом дротів, у яких заплутався. «Ми зараз усі тут підсмажимося», — почали голосити люди. Чоловіки вийшли й стали давати поради. Хтось

кричав, що потрібна довга жердина, щоб підчепити дроти, водій намагався їхати. Майже на руках винесли ту маршрутку з-під дротів і далі без зупинок «полетіли» за маршрутом. Мама бачила з вікна чорну зім'яту машину, автоматників через кожні півметра, швидко, тіло під простиррадлом, наговп глядачів... Стоп, який зім'яло, як аркуш паперу. Всі про замах на Плотницького тільки й говорили: на ринку, на зупинках. Найбільше, як завжди, знали таксисти. А от у місцевих новинах згадки про замах з'явилися лише в другій половині дня. Казали, що живий, стан здоров'я стабільний, у «республіці» триває операція «перехват».

Я їхала тим маршрутом наступного дня. Біля дерава, де, кажуть, заклали вибухівку, слідчі з лупами намагалися ще дістати зі стовбурів залишки металу, розглядали землю навколо. Але в них, чесно кажучи, був такий розгублений вигляд...

Взагалі маршрут, яким щодня їздить Плотницький, — це й мій маршрут. На роботу я ходила ним щодня, бо живемо ми в одному районі Луганська. Це приватний сектор із тих, які не вважаються престижними. Однакові малі будинки, квіти й дерева біля домівок, ґрунтові дороги, якими під час дощу гірськими потоками ллються річки з камінням і брудом. Звичайний трудовий сектор, у якому старі доживають віку, а молоді щосезону викидають взуття, «вбите» тими дорогами. Мабуть, не лише я добре знала, де будинок нашого «голови», бо таємницею це не було ні для кого. Він так і мешкав у своєму непрестижному районі. Люди пліткують, що намагалися вбити за хабарі, що брав забагато, не ділився. Так завжди кажуть, якщо щось відбувається з представником влади, незважаючи на стан речей. І політична ситуація тут не відіграє жодної ролі.

Про гуманітарку, яку продають у супермаркетах «Народних», говорять усі. Ми якраз перед цими подіями отримали її: можна було обирати на суму 1700 руб. за списком. Давали один пакет на родину. Навіть не зв'язуючи всі 50 позицій зі списку, було очевидно, що ціни на весь товар завищені на 30% порівняно з ринковими. Про це пошепки казали біля пунктів видачі допомоги. Всі вигадували, що б таке обрати, аби націнка була меншою і на ту суму більше вийшло.

А ще, знаєте, у людей немає співчуття. Хоча цікавості теж немає. Це як паралельні виміри, у яких живуть влада й звичайні мешканці міста. «Чули про Плотницького?» Як професійні ризики, як у теслярів ампутовані пальці. Люди спокійно сприйняли все, пліткують. Здається, загибель принцеси Діани викликала більше співчуття в моїх сусідів, ніж ця подія. ■

Вдягти рядового Давида

Станіслав Васін

Не так давно в українському інформаційному просторі тільки й розмов було про «хресну ходу за мир на Донбасі», яка пронеслася нашою країною, лишаючи по собі дух російських кадил. Величезна кількість теорій про «агентів Кремля», створених вітчизняними медіа, так і не пояснила, у чому ж, власне, полягала «агентурність» цієї акції та яким був її результат.

Насправді російська пропаганда вже багато років діє за одними й тими самими канонами, просто перетасовуючи час від часу колоду, щоб глядач не втомився від самих переможних тузів. І «хресна хода» не виняток. Вона є лише трансформацією відомої кремлівської сентенції «їх там немає». Придивімося, як блискуче працює російський агітпроп. Справді, наскільки абсурдно було б день у день обстрілювати українські міста та бійців ЗСУ, паралельно правлячи молебень за мир? Із цієї самої серії, до речі, був і ролик «Я окупант» із Моторолою та іншими «героями» в головних ролях, що наробив шуму. У доволі короткому відео відомі бойовики промовляють лише два слова, після чого вже не складається враження, що це можна казати всерйоз: який божевільний визнає своє безумство? На таку іронію здатна лише притомна людина.

Утім, є й скрупульозніший підхід до цієї теми: уже двохвилинне відео під назвою «Я російський окупант», яке переглянули — увага! — 9 млн осіб. У цьому ролику взагалі немає дійових осіб: голос за кадром спокійним, розміреним тоном каже: «Вітаю, я російський окупант. Колись я окупував Сибір. Тепер там добувають нафту, газ, алюміній і ще багато корисного. Тепер там міста з дитячими садочками та лікарнями. Тепер там не можна продавати жінку за в'язку соболиних шкур, як це було до росіян». І в такому дусі Прибалтика, Гітлер, Наполеон і взагалі все, що можна було намішати у дві хвилини великодержавної мастурбації. Але уважний глядач помітить, що всі ці речі: «їх там немає», «російський окупант», «хресна хода», гумконвої — продукт російського оборонпрому, переведеного з рейок на екрани ТБ. Російська інформаційна реальність завжди діє у двох напрямках: «великих перемог» і тотального миру, під яким мається на увазі миролюбний російський народ, що лиш оберігає, але ніколи не нападає першим.

До речі, про перемоги. Дуже показовий у цьому сенсі епізод із останніми Олімпійськими іграми та новим російським шедевром «Чемпіони. Швидше. Вище. Сильніше». Після скандалу з допінгами легкоатлетів із РФ на Олімпіаді-2016 та їх дискваліфікації російська пропаганда, не чекаючи випадіння пазла з великоросійської мозаїки, одразу ж витягла з

капелюха білого кролика — блискучий пропагандистський фільм, що нагадує про колишню міць російського спорту, ніби непомітно для глядача переносючи її в наш час.

«Хресний хід за мир на Донбасі» в цьому сенсі нагадує лише трейлер до згаданого вище фільму. Взагалі Росія тим і дивовижна, що за всієї своєї страшної ірраціональності водночас надзвичайно логічна. У дедукції, як відомо, меседж «усі люди смертні» тягне за собою і смертність кожного окремо. Так і з Росією: хоч би який момент її буття ми взяли для препарування, у ньому міститься весь великоросійський культурний набір. Відома фраза «розбудіть мене через 100 років і запитайте, що зараз відбувається в Росії, я відповім: п'ють і крадуть» — лише конденсат цієї думки.

Але найбільше у всьому цьому дивує те, що всі віртуозні петлі росагітпрому тримаються на вузлах духовності та моралі, певна річ, у нинішньому їх російському розумінні. Ось тут і виходить на сцену Давид. Річ у тім, що не так давно в Петербурзі стартувала виставка «Мікеланджело. Створення світу», у межах якої копію величезної статуї Давида встановили в церкві Святої Анни. Реакція у формі доносу, вочевидь, однієї з тих, хто відколосився від «хресної ходи», не змусила на себе чекати: «Як можна було поставити цього мужика без штанів у центрі Петербурга, біля школи й церкви? — дивується місцева мешканка, яка надіслала скаргу уповноваженому з прав дитини в Петербурзі. — Цей гігант калічить дитячі душі!». Як результат — організатори всерйоз були змушені оголосити конкурс на дизайн одягу для геніталій скульптури. І все це в той час як у Петербурзі створюють союзи «ополченців» Донбасу, набирають нових добровольців на фронт, а містяни збирають та відправляють цілі фури з медикаментами, тепловізорами та амуніцією тим, хто завтра вбиватиме й палитиме міста. Ці самі люди дуже стурбовані високою мораллю, підбираючи накидки для геніталій ренесансних скульптур. Ці самі люди везуть гумконвої. Вони ж витанцювують у формі «ополчення» біля Неви й крокують із понурими обличчями в «хресній ході» Києвом. Усе це одна цілкова накидка, покликана приховати лицемірство, поставлене на пропагандистський конвеєр.

Що ж, якщо йти за логікою російського ідеологічного маховика, найближчим часом слід очікувати зйомок фільму «Вдягти рядового Давида», у якому особливо духовні петербуржці зневажатимуть дрімучість майстрів Ренесансу. Втім, не виключено, що маленький пеніс скульптури просто дисонує з величчю «братської» країни. ■

Панацея, або Конкурс на побудову комина

ОНУХ

Мій батько раз по раз казав мені ще змалку, аж поки набрид: «Дім починають будувати не з комина». Без міцного фундаменту навіть найгарніший комин справи не зарадить. Ідея конкурсу як способу вибрати «най-най-най» кандидата на керівну посаду, на жаль, не є панацеєю від хронічних хвороб, які підточують українське суспільство. Дискусії навколо конкурсу на посаду директора «Мистецького Арсеналу» — лише призвітка напружень. Невдовзі відбудуться конкурси на посади директорів Львівської картинної галереї, Музею історії Києва і, на мою думку, найважливіший, Національного художнього музею, головної музейної установи України. У січні **Тиждень** (див. № 4) публікував мій фейлетон, який я закінчив, можливо, надміру оптимістично: «Ми живемо в демократичній державі й повинні використовувати у своїх діях демократичний інструментарій. Конкурси хоч і не панацея від різних вад, але випробувана зброя того інструментарію». Не треба було довго чекати, щоб систему конкурсів, запроваджену постановою Верховної Ради від 28 січня 2016 року, піддали випробуванню.

Здійнята переважно в соцмережах хвиля критики щодо способу проведення конкурсу на посаду директора «Мистецького Арсеналу» спала тільки на хвилинку, щоб здійснитися знову, цього разу у формі круглих столів, на яких представниками «громадськості» є здебільшого не охарактеризовані конкретні експерти чи радше лобісти, які пропонують широкий спектр рішень, що мають зробити конкурси «білими й пухнастими». Я повторюватиму, як мантру: конкурси — це не панацея, а інструмент. Немає такого конкурсу, яким не можна було б маніпулювати. Ми завжди є заручниками стану суспільства, яке обрало конкурс як інструмент, що має допомогти відібрати належних кандидатів. Абсолютизація ідеї конкурсу і, як наслідок, створення формального панцира, який мав би запобігти надуживанням, — утопія. Абсолютизація участі «громадськості» з її контрольною функцією — ризикований вияв цієї утопії. Потрібно поставити собі прості запитання. Ми хочемо, щоб процес вибору (тут я перелічу вимоги «громадськості») був демократичним, прозорим, незалежним, відкритим, відповідним заслугам, справедливим, вільним від корупції та культурного рейдерства, а ще й ефективним і сучасним, чи хочемо вибрати на конкретну посаду адекватного кандидата?

Якщо ваше прагнення — формально досконала формула конкурсу, можу запевнити, що в усій державі не знайдеться постаті, здатної задовольнити всі вимоги.

Я пишу ці слова як багаторічний учасник конкурсних баталій, що не раз у них перемагав і не раз зазнавав поразки. Немає ідеальної форми, бо вона завжди залежить від суспільного та політичного контексту. Особисто я не прихильник відкритих конкурсів на провідні посади в царині культури. Вважаю, що англосаксонська ідея *search committee*, коли орган, відповідальний за установу, доручає своєму «пошуковому комітетові» (тобто довіреним представникам) провести переговори з потенційними кандидатами, забезпечує найкращі результати. Серед запрошених кандидатів часто є особи, які вже обіймають високі посади, інколи в конкурентних установах, і ніколи не наважилися б на участь у відкритому конкурсі. У цих випадках прихованість має більше значення, ніж часто надміру рекламована відкритість. Журі, створене для такого конкурсу, максимально представляє інтереси органу, відповідального за установу, тому про підтасовку результатів або культурне рейдерство не може бути й мови. Напевне, в очах української професійної «громадськості» такий конкурс не видається найбільш

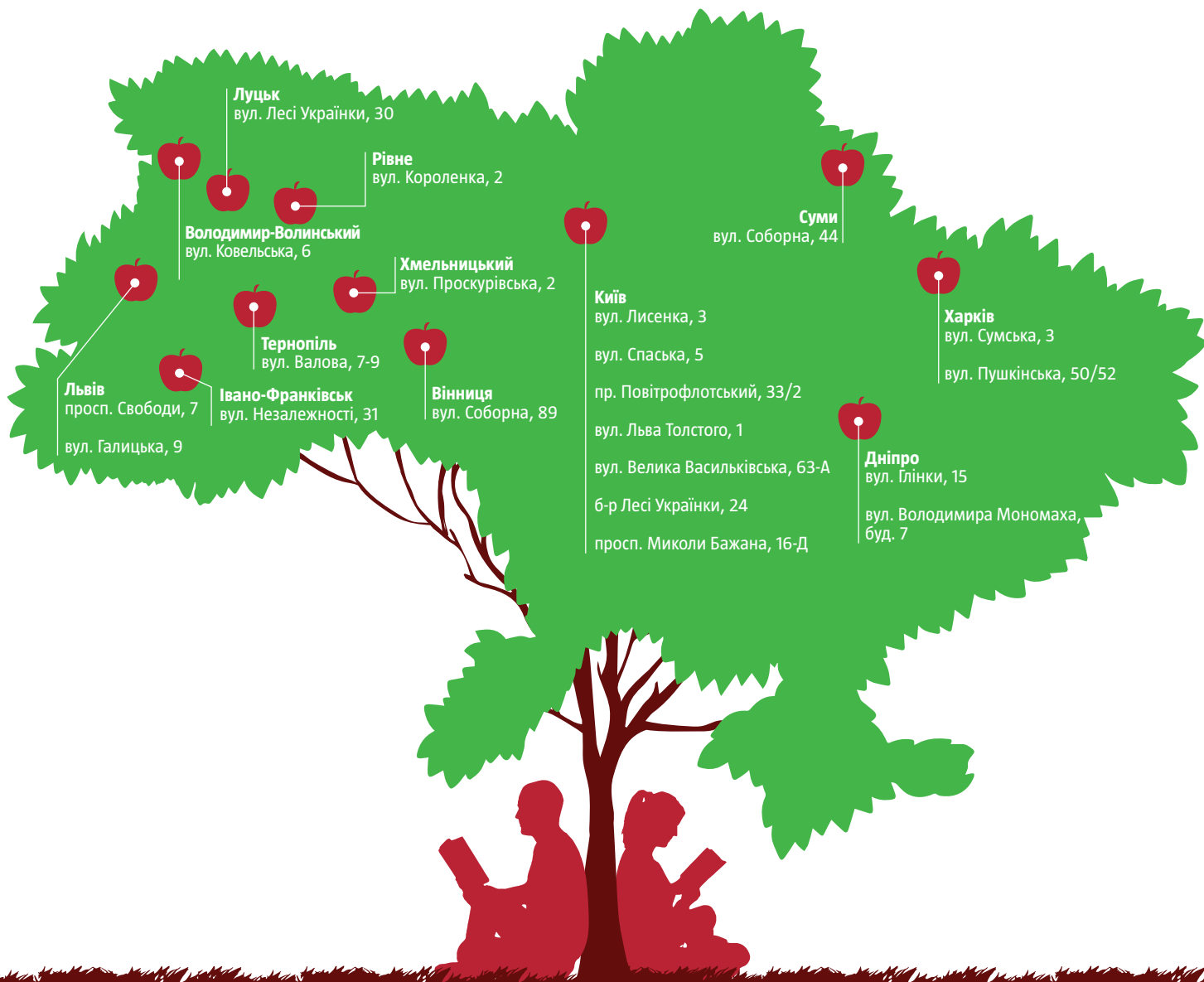
НИНІ В УКРАЇНІ РЕАЛЬНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ Є ДИСКРЕДИТАЦІЯ ІДЕЇ КОНКУРСІВ І ЇХНІМИ ОРГАНІЗАТОРАМИ, І ЗАЦІКАВЛЕНИМИ ГРУПАМИ, ЯКІ ХОВАЮТЬСЯ ЗА ВИВІСКОЮ «ГРОМАДСЬКОСТІ»

демократичним, прозорим, відкритим, справедливим і сучасним. Нині в Україні реальною небезпекою є дискредитація ідеї конкурсів і їхніми організаторами, і зацікавленими групами, які ховаються за вивіскою «громадськості».

Директори трьох найважливіших музеїв у Торонто — Королівського музею провінції Онтаріо, Художньої галереї провінції Онтаріо та Канадської художньої колекції Макмайка — іноземці: два британці й один американець. Усіх трьох обрано на закритих конкурсах, які провели органи, відповідальні за ці музейні установи. На щастя, місцева професійна «громадськість» не мала вирішального впливу на їхні результати, але це не означає, що вона не може висловити свою думку про ті важливі установи та їхні програми. Різниця між Канадою та Україною полягає в тому, що канадські заклади культури мають дуже міцний фундамент, та й фінансово можуть дозволити собі будівництво гарненьких коминів, тож тут уже ані американець, ані британці перешкоджати їм не повинні. ■

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30

Рівне
вул. Короленка, 2

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6

Хмельницький
вул. Проскурівська, 2

Тернопіль
вул. Валова, 7-9

Вінниця
вул. Соборна, 89

Львів
просп. Свободи, 7
вул. Галицька, 9

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31

Київ
вул. Лисенка, 3
вул. Спаська, 5
пр. Повітрофлотський, 33/2
вул. Льва Толстого, 1
вул. Велика Васильківська, 63-А
б-р Лесі Українки, 24
просп. Миколи Бажана, 16-Д

Суми
вул. Соборна, 44

Харків
вул. Сумська, 3
вул. Пушкінська, 50/52

Дніпро
вул. Глінки, 15
вул. Володимира Мономаха,
буд. 7

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

 LEXUS

N

X

ВІДТЕПЕР ІЗ ТУРБО
ДВИГУНОМ
www.lexus.ua

Офіційний дистриб'ютор ПП «Тойота-Україна»